ସ୍ମୃତି-ପାଥେୟ

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର

ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ

ଲେଖକ—

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ସମ୍ପାଦକ, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ପ୍ରକାଶକ—

ନ୍ୟୁ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରସ୍ ଲି

ବ୍ରହ୍ମପୁର : କଟକ : ସମ୍ବଲପୁର

ବାରଅଣା ମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ୭୫ ପ

ସୂଚନା

୧୯୪୦।୪୧ ମସିହାର କଥା । ସେତେବେଳେ ରେଭେନସା କଲେଜର ଆଇ. ଏ. କ୍ଲାସର ମୁଁ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଥିଲି । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଅନୁଶୀଳନ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ କେତେଜଣ ସ୍ଥିର କରିଥିଲୁଁ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ମୁଖପତ୍ର ରୂପେ ମାସିକ 'ଅଗ୍ରଣୀ' ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥାଏ । ସେଥିରେ 'ସାହିତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ' ନାମରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ମୋର ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । 'ରେଭେନ୍ସାଭିଆନ' ପତ୍ରିକାରେ 'ରାଧାନାଥ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା' ନାମକ ଏକ ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ତାହା ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମହଲରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭାଗ ସମ୍ପର୍କରେ ସମଗ୍ର ଓ ସୁବିଧା ମୁତାବକ ଅନୁଶୀଳନ କରେଁ । କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ଆଜି "ନୂତନ-ସାହିତ୍ୟ"ରେ ସେ ସବୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗର ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ପର୍କରେ ପାଠକ ପାଠିକା ତଥା ଲେଖକ ଲେଖିକାମାନଙ୍କୁ ଏହା ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ଦେଇପାରିବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଆମ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସମାଲୋଚନା-ମୂଳକ ସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷ ଅଭାବ । ସେହି ଅଭାବ କେତେକାଂଶରେ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ "ନୂତନ-ସାହିତ୍ୟ"ରେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି ମାତ୍ର ।

ନବ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରର ମାନେଜିଂ ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ମହାପାତ୍ର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ଦିଗରେ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛି ।

ଚିନ୍ତାମଣି ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ଅଭିମତ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଲୋଚନାମୂଳକ ଲେଖାର ଅଭାବ ରହିଛି । ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ 'ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ' ପୁସ୍ତକ ସେ ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ପଥରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଉଦ୍ୟମ, ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ପୁସ୍ତକରେ ସେ ନୂତନ ଧରଣର ଚିନ୍ତା ନିମନ୍ତେ ଯେତେକ ମୌଳିକ ଉପାଦାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ସବୁ ପାଠକ ସେ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ହେଁ ବା ସେ ସବୁର ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ଫଳରୁ ଗୋଟାଏ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ତଥ୍ୟ ବାହାର କରାଯାଇ ପାରିବ । ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ି ମୋର ଏହି ଧାରଣା ଜନ୍ମିଛି ଯେ, ଲବ୍ଧମାନ ସାହିତ୍ୟିକ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ପଢ଼ିବାକୁ ହୋଇଛି ।

'ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ'ର ଆଲୋଚନା ସେ 'ସାହିତ୍ୟର ନିର୍ମାଣ'ରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ନୁହେଁ । ସାହିତ୍ୟ ନିର୍ମାଣ ପରି ଏକ ବିରାଟ ବିଷୟର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ବାରପୃଷ୍ଠାରେ ସାଧନା ଯେ କେତେ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ, ଲେଖକ ତାହା ଅନୁଭବ କରିଥିବେ । ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟ ଯେ "ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିନାହିଁ ।" ତାର କାରଣ ସେ ବାହାର କରିଛନ୍ତି । "ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟରେ ରାଜା, ମହାରାଜା, ରାଣୀ ମହାରାଣୀଙ୍କର ସ୍ତୁତିଗାନ ଖୁବ୍ ଦେଖାଯାଏ ।" ତାହି ଆକ୍ଷେପ କରି ସେ କେତେକ ସମାଧାନ ସୂଚକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଉଛି—"ଜଗତରେ ସୀତା ଜଣେ କେବଳ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଣୟିନୀ ? ଭାରତର ସାହିତ୍ୟରେ କଣ ଖାଲି ରାଜାମାନଙ୍କର ସେବକମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅଛି ?" କିନ୍ତୁ ତା ସଙ୍ଗେ ସେ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି,

"ତାଜମହଲ ଭଣସ୍ତୀର ସେହି ଅତୃପ୍ତ ବାସନା ନେଇ ଅଳ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।"

ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଏ ଦୃଢ଼ ଉକ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ ବୋଧ ପାଠକ ମନେ କରିପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ 'ସାହିତ୍ୟ' ଯେ 'ଯୁଗସାହିତ୍ୟ' ଠାରୁ ପୃଥକ୍, ତାହା ଏଥିରୁ ଲେଖକଙ୍କର ନିଜ ସ୍ୱୀକୃତିରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି । ସାହିତ୍ୟରେ ପୁରାତନ ଓ ନୂତନ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିବ ନାହିଁ । ପୁରାତନ ନୂତନ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ବସ୍ତୁତଃ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ରାଜା ମହାରାଜା ଓ ରାଣୀ-ମହାରାଣୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ସମୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଉଥିଲା; କାରଣ ମାନବ ସମାଜରେ ସେହିମାନେହିଁ ଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନୀୟ ନରନାରୀ । ସେତେବେଳେ ଜଣ ଥିଲେ ଗୌଣ, ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ ପ୍ରଧାନ । ଜଣ ତୁଳନାରେ ପ୍ରଧାନ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମୁଖ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଧାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଜଣ ମନବଳରୁ ପ୍ରସୂତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଦୃଷ୍ଟି ଜଣ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଧାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏ ପଦ୍ଧତିଟା କାଳକ୍ରମେ ବଦଳିଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ତାର ଅଧିକ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରସ୍ଥ କରି ସାହିତ୍ୟ ରଚିବା ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦେବା ଅବାସ୍ତବ ହୋଇପାରେ । ଜଣ ଦୁଃସ୍ଥ, ଦୀନ, ଦୁର୍ବଳ । ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବପର ଓ ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଥରେ ସମାଜର ସମସ୍ତେ ଏକ ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ତରକୁ ଉଠିଗଲେ, ତାପରେ ଜଣ ସାହିତ୍ୟର ନିଦାନ କଣ ହୋଇପାରିବ ? ସେପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ରହିବ । ଯୁଗସାହିତ୍ୟ ସାମୟିକ, ସାହିତ୍ୟ ଚିରନ୍ତନ । କାଳର ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଶାଳ ଜଳରାଶି ମଣିଲେ, ଯୁଗସାହିତ୍ୟ ତା ମଧ୍ୟର ତରଙ୍ଗ ମାତ୍ର ବିବେଚିତ ହେବ ।

ମାତ୍ର ଯୁଗସାହିତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ ଅଛି । ଗଣ ଓ ଗଣପତି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଦଣ୍ଡିମାନ ପୃଥକ ବୃତ୍ତିରେ ଶଙ୍କର ସମ୍ଭବ ଯେପରି ଅଛି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧମାଳା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ପର୍ବତ କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୟ ପାଇ ତେଣେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭକୁ ଲୀନ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ତେବେ ହୁଏ ତ ପୃଥିବୀଟା ଗୋଟାଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ ଗୋଲକାରରେ ପରିଣତ ହେବ । ଏବେ କହ ଦେଖି, ତାହା ହେଲେ ଏପରି ଏକ ଗୋଲକାର ନ ଥିବ ? ପୁଣି ଅନ୍ତେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ ଗୋଲକାକାରରେ ପରିଣତ ହେବା ବେଳକୁ ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ଭୂମିକମ୍ପ ଘଟି ପୁଣି ପର୍ବତମାଳାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିବ । ମାନବ ସମାଜର ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଏହିପରି ଘଟେ । ସେତେବେଳେ ପୁଣି ହୁଏ ତ ଗଣ ସାହିତ୍ୟ ଅବଶ୍ୟକ ହେବ ।

କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ଚିରନ୍ତନ । ଚିରନ୍ତନ ସାହିତ୍ୟ ବଳରେହିଁ ମାନବ ସମାଜ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ଓ ସୃଷ୍ଟି ଲୋପ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବ । ସ୍ନେହ, ମମତା, ପ୍ରେମ, ଦୟା, ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ୟାଗ, ସବୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁଣ । ସେହିପରି କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ମୋହ ଆଦି ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ଅଛି ଓ ରହିବ । ଗୁଣ ଓ ଦୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନବରତ ସଂଘର୍ଷ ଲାଗିଛି । ଏ ସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ରଣ ସାହିତ୍ୟରେହିଁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ଯେଉଁ ମାନବ ସମାଜ ଯେପରି ଜଟିଳ, ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସେହି ସମାଜରେ ଏକ ଜଟିଳ ହୋଇବ । ସେ ଜଟିଳତା ଲେଖକ ଏ ପୁସ୍ତକରେ ଅତର୍କିତ ହେବାରେ ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର କରିଛନ୍ତି । ସେ 'କେଦାର ଗୌରୀ' ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ଜଣେ ନାୟକୁ ନ ପାଇଲେ, ଆଉ ଜଣକୁ ଜଣ ପ୍ରେମିକ ନିଜର ସାଥୀରୂପେ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ? ଜଣେ ନାଗରକୁ ନ ପାଇଲେ, ଉଷିବା ନାୟିକା ଅଉ ଜଣେ ନାଗରକୁ ନିଜର ସାଥୀରୂପେ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ?" ଦୁଇଟାପାଖ ମାନବ ପ୍ରାଣର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ । ପ୍ରେମ ସତ୍ୟରେ ନର ନାରୀର ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ, ଦୁହେଁ ମାନବ । ଲେଖକ ଏହି ଲେଖାର ଏକ ଅଂଶରେ ପ୍ରେମର କଥା ଦେଖାଇ, ପୁଣି ଅନ୍ୟତ୍ର

ଲେଖିଛନ୍ତି, "ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ × × ×
ସେ ଫେରି ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ଯିବ, ତାର ଯେ ପ୍ରିୟା ଅଙ୍ଗ ତାହାକୁ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି ।" ନିଜ ପୁସ୍ତକର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସାମରିକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଅନୁମତି ମଧ୍ୟ ଲୋଡ଼ିବାର ନେଇଥିଲେ ।

ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ, ମାନବ ସମାଜ ଯେପରି ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ ବସ୍ତୁ । ମାତ୍ର ବର୍ଷ ବୟସର ଗତିରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଟି ଶୂନ୍ୟ, ତାର ପଶ୍ଚାତ ବର୍ଷ ବୟସ ହେଲେ ତାହା ଗର୍ତ୍ତରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ଗତ ବର୍ଷକୁ ଭୁଲିବାକୁ ଏ ଅବସ୍ଥା ଘଟୁଛି । ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି ସେହିଭଳି ଭାବରେ । ମାନବ ତାର ବୟସ ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଦେଖି, ତାକୁ ସ୍ୱର ଲଗ ବାନ୍ଧି ବସିଲେ ସମ୍ମୁଖର ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଭାଗ ଦେଖା ଅନୁଭୂତ ହେବାଟା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଲେଖକ ଏ ପୁସ୍ତକରେ ସାହିତ୍ୟର ବାସ୍ତବତା ଅତିକ୍ରମ ନ କରି ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ନୂଆ କଳ୍ପନାର ବିକାଶ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ସ୍ପଷ୍ଟରେ କେତେକ ଅଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଛୁଟି ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ସେ ତାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିଛନ୍ତି । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଇଂରେଜୀ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ରଖିଛନ୍ତି, ତାଯୋଗେ ଲେଖାଟି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅନ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ-ସାହିତ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଇବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ଧାରଣା ହେଉଛି । ଲେଖକ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ମାତ୍ର କରିଛନ୍ତି । ସେ ନିଜର ଚେଷ୍ଟା ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କଳେବରର ସମୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରନ୍ତୁ । ଏହା କେବଳ ମୁଁ କାହିଁକି କାମନା କରେ, ବହୁଟି ପଢ଼ି ସବୁ ପାଠକ କହିବେ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର
୨୫ । ୭ । ୧୯୫୧

ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ

ମଣିଷ ଜୀବନ ସଭ୍ୟତାର ଅବାଧ ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟରେ ରସବୋଧ ଓ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ସାହିତ୍ୟରେ ରୁଚି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯେ ଦୋଷାବହ ତାହା ନୁହେଁ, ଏହା ବରଂ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପଦ । ସାହିତ୍ୟ ଯେ ରୁଚିଅନୁକୂଳ ହୋଇ ପାରୁଛି, ଯୁଗର କଳ୍ପନା, ଯୁଗ ଆହ୍ୱାନକୁ ଏବଂ ନବେଦନ ସାଦରରେ ଏହାକୁ ନିଜର ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ମାର୍ଜିତ କରି ପାରୁଛି, 'ସାହିତ୍ୟ ଚିରସବୁଜ' ତାହାହିଁ ଏହାର ମସ୍ତବଡ଼ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ । ଭାରତରେ ବହୁ ଯୁଗରେ ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେତେ ଯେତେ ସଂଗ୍ରାମ, ଯେତେ ଯେତେ ବିପ୍ଳବ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଛି, ତାହା ସାହିତ୍ୟ ଜରିଆରେ । ସ୍ୱାଧୀନ ସଂଗ୍ରାମକୁ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ତା ଉପରେ ଆଉ ଯେ ନୂତନର ସୌଧ ତୋଳା ହୋଇ ପାରିଛି, ତାହା ସାହିତ୍ୟର ଉଦାସୀନତା ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ । ତାହା ସାହିତ୍ୟର ଅବଦାନ । କଷ୍ଟପୀଡ଼ିତ, ନିପୀଡ଼ିତ ଓ ଅବହେଳିତ ଲୋକ ଜନତାର ଭାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୂଳ ସାହିତ୍ୟର ଅବଦାନ । ତପସ୍ୱୀ ଜାତିର ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଅବଚେତନ ଭାବନା, ସନ୍ତାନ-ବତ୍ସଳତା, ମୂକବଧିର ଜୀବ ଓ ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ, ଅସହାୟ ଓ ଦୁର୍ବଳଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ତପସ୍ୱୀ କହୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଉଠେଇଛି, ତାକୁ ମଞ୍ଜୁର୍ କରିବାରେ, ତାକୁ ସାର୍ଥକ କରିବାରେ ମୂଳ ସାହିତ୍ୟର ଦାନ ବହୁ ବହୁ ନୁହେଁ । ସେହିପରି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଶୋଧନ ଓ

ଦୂରଦର୍ଶୀ ଶାସକର କୂଟନୀତି ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା ପରେ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସ୍ୱାଧୀନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦୀପ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଗଲା । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସଂରକ୍ଷଣଶୀଳ ଅଣ ଦେଶୀୟ ଓ ମନ ଦୁର୍ବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ନିଦ୍ରାଳୁ ଅବହେଳା ଏବଂ ଜଗତ ସମକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରକୃତରୂପ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ପୂର୍ବ ଯେ ବାଣ୍ଡୁଆପଣ ଜାତିର ଦେଶ ତାହା ଅଛି କାହାର ମନ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ । ତାହା ସାହିତ୍ୟର ଧୂସରୂପ କାଳକବଳିତ ।

ଅନାହାର, ଅନାଚାର ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଓଡ଼ିଆ ମଣିଷ ଜନଗଣର ଏହି ବ୍ୟର୍ଥତାର ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ । ଏହି ସବୁ ଅବସ୍ଥା ଗଜପତି ଓ ମଣିଷର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ମଣିଷର ଅସ୍ତ୍ର ଯେତେବେଳେ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଜନ ଉତ୍କଳ ବାସୀଙ୍କର ଅନ୍ତର । ଉତ୍କଳଟା ଯେ କେବଳ ମନ୍ଦିରର ଭୂମି ନୁହେଁ, ବରଂ ଯୁଦ୍ଧବୀର ବୀରଙ୍କ ପଦଭୂମି ନୁହେଁ—ତାହାହିଁ ହେଲା ଆମର ଜାତିର ଜ୍ଞାନ ଓ ଶାନ୍ତ ମାନବ ସମାଜ ଗଠନର ଭୂଷଣ ବାଣୀ । ଶତ ସହସ୍ର ହିମାଳୟ, ପଦ୍ମ ଅଟଳର ସଂଖ୍ୟା, ତୃଷିତ ଜନ୍ମର ମାନସ ମେଘମାଳା, ମହାନ ପର୍ବତ, ବରଷା ଅନ୍ତରର ପୁଷ୍ପିତ ଦେବଦାରୁ ଓ ତାଳବନ ଓ ଗୁଳ୍ମ କଟିଗଲା ପଥ ଗହଳରେ ଶରତ ସଂଧ୍ୟାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୋଭା ଯେଉଁ ଧରଣୀର ଅଧିବାସୀ, ସେଥିରେ ପୁଣି ସବୁ ଧାରଣ କରିବାଟା ସତ୍ତ୍ୱେତ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ବୋଧ ହେଉ । "ସମସ୍ତେ ସୁଜଳା ଓ ସୁଫଳ ଧରଣୀରେ" ମୃତ୍ୟୁ ଦରବାରରେ ଏହା ହେଉ ନେଇକି ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ କବିର ସାନ୍ତ୍ୱନା ସେ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳର ନୁହେଁ । ଅମର କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଯେତେ, ଯେବେ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କୁ ବରଣ କଲା ମୃତ୍ୟୁଜ୍ଞାନ ଅପରୂପ ସାଜ ସଜ୍ଜ । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସ୍ନେହ ପ୍ରକାଶ ରାଧାନାଥ ସେଥିପାଇଁ କହିଥାନ୍ତି ଯେ, "ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କୋଳର ସ୍ନେହ ସମାନ ଅଛି ଯେତେବେଳେ ।"

ଜୀବନ ଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟ ଯେପରି ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ସାହିତ୍ୟ ଅଟେ ଠିକ ସେହିପରି ଜୀବନର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଛି । ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ କେବଳ ଏଠାରେ ମୁଁ ବୁଝେ କବିବର "ଅଳ ଭାଷାର ଚଢ଼ାଇବା ସାଜିବା" ଅଭ୍ୟାସ ମଣ୍ଡନ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ଧତି ଧର କବିତାର ତଥା ଏହିପରି ପଢ଼ାଯାଉ ନାହିଁ ବରଂ ଜୀବନବେଦୀର ଭାବଧାରାକର ପଦ୍ଧତି ଅଭ୍ୟାସରେ ଜଣାଯାଉ ପଥର ଅନ୍ତରର ଅନୁଭୂତି ତଥା ଏହିପରି ପଦ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହିଭଳି ବେଶ ସ୍ୱଭାବ ସାହିତ୍ୟ—ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରକାଶ । ଧରନ୍ତୁ ଜଣେ ଚାଷୀ ଯେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ଯେ ସକାଳ ଶିଶିରଭିଜା ଫୁଲରେ ଫୁଟି ହୋଇ ଯାଇଛି, ସେତେବେଳେ ତା ମନରେ ଯେ ଭାବ ଜାଗେ କେଉଁଠାରେ, ସେ ତାକୁ କେଣେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ନ ପାଇ ହଠାତ୍ କହିଉଠେ ଆପେ ଆପେ । "ହୋଇଛି କି ସୁନ୍ଦର ! ଦେଖିବୁ ଆସ, ଆମ ସକାଳ ସବୁ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଛି ।" ବୋଲି କହିଦ ଯାଏ ହୃଦୟରେ । ଏହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବାର ଯେ ଶକ୍ତି ଲାଳସା ତାହା ମଣିଷର ଜନ୍ମଗତ ଗୁଣ । ଅନୁଭୂତି ଯେ ସମ୍ବେଦନ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କି ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଇବା କଥା, ପ୍ରଥମ ଥରେ ତା ଅତୀତ ଜୀବନର ଦୁଃଖ ସୁଖ କେତେକ କଥା କହେ; ସେ କହିବା ମୂଳରେ ତାର କଣ କୌଣସି ସ୍ୱାର୍ଥ ନ ଥାଏ ? ତାର ସ୍ୱାର୍ଥ ସେ ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ । ସେଥିରେ ନିଜ ଗର୍ବ ଜୀବନର ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣିର ଶୋଇଏ ପୁଣି ଭାଷା ପାଏ । ଅନ୍ୟ ତାର ବାହାନ୍ଦ ସେ ସବୁକୁ ସେ ଅନୁଭବ କରି ପାରେ । ଏହି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲାଳସା ଯୋଗୁଁ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ମଣିଷର ଏହି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲାଳସା ହିଁ ହୋଇଛି ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ।

କିନ୍ତୁ ମଣିଷ ମନ କେବଳ ଏତିକିରେ ସୀମିତ ନାହିଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଧାନ ମଣିଷ ଏତିକିରେ ପରିତୃପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଚାହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରି ତା ପଛରେ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ରହିଥାଏ ନାହିଁ । ସତ୍ୟ

ଯେତେବେ ବାହ୍ୟଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁଭୂତିରେ ହିଁ ସାହିତ୍ୟର ଜନ୍ମ । ତାର ସେଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ମୂର୍ତ୍ତତା, ତାର ସେଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ସାର୍ଥକତା ସେ ଦେଖେ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ଜଣକୁ ତାହା ଅନୁଭବ କରାଇବାରେ, ଅନ୍ୟ କେତେଜଣଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସେଇ ସ୍ପନ୍ଦନ ଜଗାଇବାରେ । ଏହାହିଁ ସାହିତ୍ୟର ଜନ୍ମଗତ ଓ ପ୍ରସାରର କାରଣ । ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୁଏ, ଏକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ ତାର କାରଣ ଏହା ଅଟେ ଅନୁଭବୀର, ଅବଗାହୀର ହୃଦୟର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ।

ନଗର ଦୁଃଖ, ଏକ ବ୍ୟଥାର ଗୀତ ଓ ଅଶ୍ରୁର ଲୋତକରେ ହୃଦୟ ନିଙ୍ଗାଡ଼ି ଦେବାଲ ସ୍ୱପ୍ନର ଦୋଳାପରେ ଝୁଲିଝୁଲି ଦେଲ ମନପ୍ରାଣ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇବା ପାଇଁ ବାହି ଯୋଜେ । ମମତାଜର ସମାଧି ଉପରେ ଅତି ଚିତ୍ର ତାଜମହଲ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱମାନ ତାହା ଶିଂହାସନ ନନ୍ଦଦେବ ସାମ୍ୱାଦ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମ । ସାଥୀ ମମତାଜର ବିଚ୍ଛେଦରେ 'ସାହାଜାହାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେ ବେଦନା ତାହା ହେଉ ଧ୍ୱନିତରଣୀ ପ୍ରେୟସୀର ସେହି ବ୍ୟଥାର ଗୀତ, ସେଇ ଅଶ୍ରୁର ଲୋତକ ଜନମାଫି ରୂପ ଦେବାକୁ ସାହାଜାହାନଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଜାଗ ପରଶ ମାନ ନେଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଅତି ପଥରଗଢ଼ା ତାଜମହଲ ଠିଆ । ସେଇ ପଥରଗଢ଼ା ତାଜମହଲ ଏ ଜାତି ସାହିତ୍ୟର ଯୋଗିଏ ଅଙ୍ଗ । କିନ୍ତୁ ତାଜମହଲ ତୋଳାଇବା ମୂଳରେ ସାହାଜାହାନଙ୍କର କି ବାସନା ଥିଲା ? ପ୍ରେୟସୀର ବିଚ୍ଛେଦରେ ଯେ ବ୍ୟଥା, ଯେ ବେଦନା ଜାତ ହୁଏ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ସେଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଚ୍ଛେଦ ବେଦନାକୁ ରୂପ ଦେଇ ଜାତି ଆଗରେ, ଜଣାଇ ଦେବାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାରେ କି ଅଛି ? 'ସାହାଜାହାନ ଯେ ମମତାଜଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ଦେଇ ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ସେଇ କଥା ...ବାଣୀ ଠିକ୍ ତାଜ-ମହଲ ପରି ଅତି ନିଷ୍ଠ ଓ ଅତି ବାସ୍ତବ । ତାହା ମୃତ୍ୟୁର ବାଲିବା କାହାଣୀ ବାହାରେ, କିନ୍ତୁ ତାଜମହଲ ତୋଳାଇ ସାହାଜାହାନ ଯେ

ସମାଜର ଗଠନ ଶକ୍ତି ତୋଳିବାକୁ ବିଶେଷଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ସୁଯୋଗ ଦେଇ ପାରିନାହିଁ ବା ନାହିଁ । ତାହାର ଫଳ ସମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବାସନା ବଢ଼ି ଯାଏ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନ । ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ସମାଜର ଗଠନ ସେହି ତରଫ ର ଅନୁକରଣ । ସାହିତ୍ୟିକର ଅଗ୍ରଗାମୀ ସେହିଠାରେ । ଏହିକୁ ବର୍ଣ୍ଣିବାର ଅର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ବେଦନା ବୋଧ ଓ ସେହି ବେଦନାକୁ ରୂପ ଦେଇ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶିଖାଏ ଜୀବନ ଯାପିବାର ନୂଆ ଆକାଂକ୍ଷା ତାହା ସାହିତ୍ୟ ଏକ ଧର୍ମରେ ବସ୍ତୁଜଗତ ଗଢ଼ିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ସୁତରାଂ ମଣିଷର ଅନୁଭୂତି-ବୋଧ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବୋଧ ଓ ସେହି ଦୁଇ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧକୁ ରୂପଦେବାର କଳା ସାହିତ୍ୟକୁ ବସ୍ତୁଜଗତ ଗଢ଼ିବାରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରେ । କାରଣ ମନରେ ଯେଉଁସବୁ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ସେ ତାର ସୃଷ୍ଟିକୁ ସାହିତ୍ୟରେ ରୂପ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ତାର ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ ତାର ଫଳ । ତା'ପରେ ଜାଗି ଉଠେ କାରଣରୁ, ଶତ୍ରୁତା ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ତର ଭଣ୍ଡାର ହେଇ ପାରନ୍ତି, ଅନେକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାକ୍ୟ ଲେଖା ଓ ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ରଚନା ହେଉ ପାରନ୍ତି । Rousseau (ରୁଷୋ)ଙ୍କର Social Contract, Maxim Gorkyଙ୍କ Mother, Nietzsche (ନିତ୍ସେ)ଙ୍କ Survival of the Fittest, Maziniଙ୍କ Duties of Men, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର 'ଗୀତାଞ୍ଜଳି' ଏ ସବୁର ଅବଦାନ ଜଣଜଣଙ୍କର ବୃତ୍ତି ବୋଧକୁ ରୂପଦେଇ , ଜନସାଧାରଣ ଆଗରେ ଖୋଲିବାପାଇଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚକ ବାର୍ଟଲ ସାହା କହନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ସେ କହନ୍ତି—

"Literature teaches us either to enjoy life or endure it. It exists to please, to lighten the burden of men's lives, to make them for a short while forget their sorrows and their sins, their silenced hearts, their disappointed hopes, their grim futures." ସେଠାରେ ସାହିତ୍ୟର ଦରକାର ଏଇଠାରେ ।

ଜନ ସାହିତ୍ୟ ଜନପ୍ରିୟ ହେବାର ପୂର୍ବେ ଦରବାର ଥିଲା ସୃଷ୍ଟିକାଳରୁ ତାହା ନ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା କେତେକଙ୍କର ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତେକଜଣ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲା ସୀମାବଦ୍ଧ ।

ସେଥିପାଇଁ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟରେ ରାଜା ମହାରାଜା, ରାଣୀ, ମହାରାଣୀଙ୍କର ଗୁଣଗାନ ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ନୂତନର ଜାଗରଣ, ପରିବର୍ତ୍ତନର ସଞ୍ଚାରୀ ନବପ୍ରାଣ ସେହି ପୁରାତନ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ଜଗତରେ ସୀତା ଚରିତ୍ର କେବଳ ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର । ନୂଆ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟରେ ଚରିତ୍ର ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏହା ହେଉଛି ଯୁଗସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ ଖୋଲିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଅନ୍ୟର ବେଦନା, ଅନ୍ୟର ବ୍ୟଥା ଓ ଅନ୍ୟର ବୋଝ ନେଇ ଅନୁଭବ କରିବା ଓ ସେଥିପାଇଁ ସମଦୁଃଖୀ ହେବା । ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ନ ହୋଇ, ହେଲା ଜାତିର ସମ୍ପଦ । ସାହିତ୍ୟରେ ଏଣେ ସମାଲୋଚନାର ସ୍ଥାନ ଅଛି ଭିତରେ । ତେଣୁ ଯୁଗ ଜାଗ, ଯୁଗ କେବଳ ସାହିତ୍ୟରେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖିବାପାଇଁ ବଡ଼ ମହଲ ନ କରି, ଲୁଣ ମୂଳରେ ତାହାର ଦୁନିଆର ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଳାହେବ, ତାହାର ଦୁନିଆର ଦୁଃଖ ଓ ଦୈନ୍ୟ ଯାଉଁବାରେ ବାହାରିଲା ଅନେକ ଲୋକ ଭଲ । ଜନ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କେବଳ ପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତାର କାରଣ ପୁରାତନ ମାନବ ଥିଲା ଅତ୍ୟଧିକ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟରେ କଳ୍ପନାର ବୃଦ୍ଧି ଥିଲା ବେଶୀ । ଉନବିଂଶରେ ମଣିଷ ଅଗରେ ବାସ୍ତବତାର ରୂପ ଦେଲେ କବିଙ୍କର, ସେଥିରେ କଳ୍ପନାଦେବୀ ଛର୍ ଛର୍ ହେଉଥିଲେ ତପି-ଯାଉଛି । ଉନବିଂଶର ତଦ ଜଣ ବାସ୍ତବ ଥାଏ ତାହା ହେଉଛି ଯେ ଏହା ମାନବ ଜୀବନରେ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ବାସ୍ତବତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ

ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ବାସ୍ତବ ମଣିଷ ଅପେକ୍ଷେ
ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟର ନାୟକ ନାୟିକା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାମାନ-
ବୀ ପୁରୁଷ ତଥା ଅତି ବଡ଼ ନାୟକ । ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ି ମଣି-
ଷଣକାଳ ପାଇଁ ନିଜକୁ ଦେବତାରେ ତୁଳାଇ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ଓଲଟି ଦେଖେ
ସେ ଯାହାଥିଲା ସେହିଅ—ଦେବ ମନୁଷ୍ୟର ନର ଓ ଦେବ ମନୁଷ୍ୟର ନାରୀ
ସେତେବେଳେ ମାଟିର ପାଠିତା ଖାଇବା ଏବଂ ପଞ୍ଚ ସରଗ ସଖ ଦେବତା
ଓଲଟିବାକୁ ଲାଗେ ।

ଗୀତା । ରାମ । ଏ ସବୁ ମାନବ ସମାଜ ପୁରାଣ ବେଦାନ୍ତ ଓ ଉପଦେଶ
ଜୀବନ ସହିତ ସେହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଠକର ଛନ୍ଦ ସର୍ବ
ଜୀବ ଧୀନ୍ୟ ଥିଲେ । ଗଣ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ମୂଳରେ ସେହି ସାଧାରଣ
ମଣିଷର ଅସାଧାରଣତ୍ୱ ଅବହେଳାପ୍ରତି ବକ୍ତବ୍ୟମାନ । ନାଟକର ନାୟକ
ନାୟିକା ହେବା ପାଇଁ ରାଜକୁମାର, ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି;
ସାଧାରଣ ମାନବର ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଅଧିକାର ରହିଛି । ରାଜକୁମାର,
ରାଜକୁମାରୀର ଜୀବନ ନେଇ, ରାଜକୁମାର ଓ ରାଜକୁମାରୀର ବିରହ ଏବଂ
ମିଳନ ନେଇ ଯେଉଁପରି ସାହିତ୍ୟ ଗଢ଼ା ହୋଇଛି, ସାଧାରଣ ମଣିଷର
ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି, ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ନେଇ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଓ
ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରାଯାଇ ପାରିବ । ଏହାହିଁ ମୂଳକଥା
ଗଣ ସାହିତ୍ୟର ବିଚାର । ଜଗତରେ ଏପରି କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ
ଯେ କି ପୂର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବତାର ବନ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପାଇ । ପୂର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅବତାର ବନ୍ଧା ପାଞ୍ଚର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବତାର ଏପରି କୌଣସି ରାଧାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ
ଶୁଣିଲେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ତାକୁ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖେ । ଯେଉଁ
ଯୋଗୀ ଋଷିମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ସାଧନ ଟାଣମା ରେଖା ନାହିଁ, ସେ
ଜୀବନ ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ମଣିଷର ସହାନୁଭୂତି ଉପୁଜିବ କିପରି ନାହିଁ । ସେ
ଜୀବନ କୌତୂହଳମୟ କରେ । ମଣିଷ ଯେ ଭୁଲ କରେ, ମଣିଷ ଯେ
ଛାଣି ଶଣି ପାପ କରେ, ସେଥିରେ ହିଁ ମଣିଷ ଜୀବନରେ ସରସତା ରହିଛି

ପଡ଼େ । ଗଣିକା ହେଉ କାମିନୀ ଖୁସି କରେ, ଦୁଧ ଦୁହିଁ ପାଣି ଝୁଲାରେ ଟଙ୍କିଲ, ଅଗଣିତ ନ ବରୁଣ ପତ୍ନୀ ସି ରାତ୍ରେ ସୁନାବାବୁଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିର ଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଚଳିଛି । ସମାଜର ବାହାଦୁରୀ; ସେଥିପାଇଁ ଗଣିକା ପଣିଆ ଚଳୁଛି ।

ଶାସନର ଅକର୍ମଣ୍ୟତା, ଶାସନର ଉଦ୍‌ବେଗ ଓ ଅଶାନ୍ତିରୁ ଅନେକ ଦେଶ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମତା ଅଭାବ ଦେଖନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସମ୍ପତ୍ତିସାମ୍ୟ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ଏକଠି ରହି ଯେ ଦେଉ ତାହା ଧର ଯେ ନ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ; ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସବୁ ଦେଶଭକ୍ତ ସନ୍ତାନ କ୍ଷେତ ପାଇଁ ସବୁଦିନେ ଦୁଃଖ ସହେ ନ କରେ, ଯେଉଁ ଦେଶର ଖବର କାଗଜରେ ଜନ୍ମାଇ ଦ୍ୱାର ଦୁର୍ଘଟଣା, ଡାକାଇତ ଲୁଟ, ରେଳଦୁର୍ଘଟଣା, ଅପ୍ରୀତିକର ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ବା ପୁଅ ବାପକୁ ଓ ବାପ ପୁଅକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୁଏ ସେ ଦେଶକୁ ଦେଖନ୍ତୁ । ସେଠାରେ କେହି ଭିକ୍ଷାରେ ଜୀବନ ବଞ୍ଚାଉ ନାହିଁ; କେହି ଉପବାସରେ ନାହିଁ; ବେକାରକୁ ସେଠାରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଦୁର୍ନୀତି ନାହିଁ; ଶୋଷଣ ନାହିଁ; ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଧନୀ ଓ ଧନହୀନର ବ୍ୟବଧାନ ନାହିଁ; ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିର ଘଟଣା ନାହିଁ । ସେହିଠାରେ ଅଧିକ ରୂପରେ ପ୍ରଚଳନର ଘଟଣାବଳୀ ଦେଇ ଅପରାଧର ବୃଦ୍ଧି । ସେଥିପାଇଁ ଅପରାଧ ଅନେକ ଏଠି ଦେଖାଯାଏ । ଅପରାଧର ମାତ୍ରା ଅତି ଏତେ ବେଶୀ ।

ସବୁବେଳେ ବାସ୍ତବତାର ସେହି ଜଣ୍ଟିଲ୍ । ଘରର ମାତୃଜାତି ଗଣିକାର ଦୁଃଖ ଓ ଅପମାନ, ଖାଇବା ଶସ୍ତ୍ର ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଚାଲି ଟଙ୍କଲ, ଜୀବନଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଧାଁ ଦଉଡ଼, ସବୁଠାରେ ଜନ୍ମଗତାନୁକର ଦୁଃଖଶୃଙ୍ଖଳ, ସବୁବେଳେ ତାହାର ଦୁନିଆ ସେହି ଧର୍ମ କୋଳାହଳ । ଅନ୍ତରର ମୁକ୍ତ ମଣିଷ ଏବଂ ଧନବନ୍ତ, ବଜଳ୍‌ ଲୋକ ଜୀବନ ପଥ ବାଡ଼୍ଡୁଡ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ବସନ୍ତ ଆସେ ଧନବନ୍ତର

ଓଣିବ ପାରି । ସେଥି ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ଶ୍ରାନ୍ତ, କ୍ଳାନ୍ତ ପଥିକ ମନରେ ଯୋଗାଇଏ ନବୀନ ବାର୍ତ୍ତା ଦେଇପାଏ । କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତ ଆଡ଼ିକି ସବୁ ଏକ ପାଇଁ ରହୁଛ ନାହିଁ ? ପଥିକ ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ ହୋଇ ଯେବେ ଦେଶ ବସ ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗେ ଏବଂ ବାସ୍ତବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜଗତକୁ ଫେରି ପଳାଇଯାଏ । କେଉଁ ଦେଶକୁ ଯିବ ? ତା ମନକୁ ଦୁଃଖ ଦେବାପାଇଁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଶ ଏପରି ଦେଶକୁ ଯିବ ଯେଉଁ ଦେଶରେ କଷ୍ଟ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ମରଣ ନାହିଁ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଶରତର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସର୍ବଦା ବିରାଜିଥାଏ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ପ୍ରେମର ହ୍ରାସ ଆଉ ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଜୀବନ ଧାରଣରେ ଅରୁଚି ଓ ଅସନ୍ତୋଷହିଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶବାଦର ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ । ଏହି ଧରଣୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ଦୂରସ୍ଥ ପ୍ରତି ମଣିଷର ବାସନା ଓ ଆଗ୍ରହ ଆଦର୍ଶବାଦର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଜଣା ରହିଥାଏ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାଗତ ହୋଇଥାଏ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣିଷ ତା ନିଜ ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକ ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖ ଭାବନାରେ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ନିଜକୁ ବାସ୍ତବତାର ଦୂର ଜାଣିନାଏ ଦୂରରେ ରଖି ନଏ । Wives are always better if they are others' ଅନ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଦୂରର ଓ Writing is always better if it is ones own.—ସ୍ୱଳ୍ପ ନିଜ ଲେଖା ପସନ୍ଦ ଅଧିକ ହୁଏ । ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ମଣିଷର ସ୍ୱଭାବଗତ । Linyntans ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ "Idealism is merely that state of mind which believes in another world order, no matter what kind of an order, so long as it is different from the present one." ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଏହି ଆଦର୍ଶବାଦର କିଛି ଧାର ଧାରେ ନାହିଁ ।

ଖାଇବା, ପିଇବା, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବା, ଚିନ୍ତା ଓ ମିଳନ ଅନୁଭବ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଣିଷ ମରଣଶୀଳ । ମଣିଷ ଯଦି ମରଣଶୀଳ ହୋଇନଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଆଜି ଯେ ସବୁ ସାହିତ୍ୟ, କବିତା ଓ ଦର୍ଶନ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି, ସେଥିରୁ ଅଧେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ମଣିଷ ଯେ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ, ମଣିଷକୁ ଯେ ଏହି ଦୁନିଆରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ରହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଏହି ଭାବନା ଓ ସନ୍ଦେହ ଓମର ଖୈୟାମ୍‌ଙ୍କ କବିତାକୁ ଏତେ ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିଛି । ଯଦି ମଣିଷ ଅମର ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା ତାହାହେଲେ କେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଓମାରଖୈୟାମଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା । ଫୁଲ ଆଜି ସକାଳୁ ଫୁଟି ମଉଳିଯିବ ବୋଲି ସେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ କଣ ଫୁଟିବା ଉଚିତ ? ଶରତ ରଜନୀର ଶୁଭ୍ର ଶିଉଳି ଫୁଲ ନିଶା ଅବସାନରେ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଯିବ ବୋଲି ପ୍ରଣୟିନୀ ସେ ଶିଉଳି ଫୁଲ-ମାଳାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ? ଶରତ ରଜନୀର ଧବଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର ଅନ୍ଧକାରରେ ମିଳାଇ ଯିବ ବୋଲି ନୂତନ ଚନ୍ଦ୍ରର କମନୀୟ ଆଭା ଓ ଶୋଭା ଆକାଶ ଶୂନ୍ୟ କରିବ କହି ଚକୋର ପ୍ରାଣକୁ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିଥିବେ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଭାଗୀ ସଂସାରକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ ? ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନରେ ପଦ୍ମ ଫୁଲ ମଉଳି-ଯିବ ବୋଲି ଭ୍ରମର କମଳ ବକ୍ଷରେ ପଶିବା ସାହସ ଅନୁଭବ କରିବା ଉଚିତ ? ଏହି ହେଉଛି ମରଣଶୀଳ ଜଗତର ପ୍ରଶ୍ନ । ମୃତ୍ୟୁର ଅଦ୍ୟାମାନତା ହିଁ ଗ୍ରେଙ୍କ Elegyକୁ ଏତେ ସରସ କରିପାରିଛି । ମୃତ୍ୟୁର ଅଦ୍ୟାମାନତା ହିଁ ଜନ୍ ଷ୍ଟିଭେନ୍ସଙ୍କ କବିତାବଳୀ ମୂଳରେ ଜଡ଼ିତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଓମାରଖୈୟାମ୍ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଥିଲେ ତାହା ଏମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ଓମାରଖୈୟାମଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ଏହି ମର-ଜଗତକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲା । ଯେତେଦିନ ମଣିଷର ଆୟୁ । ବଞ୍ଚି ରହିବା ଯାଏଁ କେବଳ ଜୀବନ ସତ୍ୟ । ଆଉ ସବୁ ମୂଲ୍ୟହୀନ । କିନ୍ତୁ Houseman, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବା ଜନ୍ ଷ୍ଟିଭେନ୍ସ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଅଲଗା । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ମୃତ୍ୟୁର ଭୟ ଭବିଷ୍ୟତ [illegible]

ସେମାନଙ୍କୁ ନର ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ଉଦାସ ଚଳାଇଥିବ ଏପରି ହେଲେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୈରାଶ୍ୟବାଦ ବା Pessimism ର ଉତ୍ପତ୍ତି । ମନୀଷୀ ଯେତେବେଳେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳଗ୍ରାସ ଅନୁକ୍ଷଣରେ ଦୁନିଆର ଧନ, ମାନ, ପ୍ରେମ, ଗୌରବ ସବୁ ଲୁଣ୍ଠାଏ ଓ ସବୁ ସମାନ, ସେତେବେଳେ ମନୀଷୀ ଜୀବନର ଏହି ବୃଥା ବାହାଦୁରୀରେ ବେଶୀ କିଛି ସାର୍ଥକତା ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସତେ ଯେପରି ଜୀବନଟା ତାର ଯୋଗାଏ ଦୁଃଖ । ମନୀଷୀ ମୂକ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ସେହି ମୃତ୍ୟୁ ପଥର ଚାହିଁ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ତାଙ୍କର ବହିର ନାଟକରୁ ଲେଖିଥିଲେ—

"Half of the poetry of life would be gone, if we did not feel that life was either a dream or a voyage with transient travellers or merely a stage in which the actors seldom realised that they were playing their parts."

ସନ୍ଧ୍ୟାତାରା ଅନ୍ତରାଳ ପଛେ ସତେ ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ପଡ଼ିବ ବନ୍ଦରରେ ବସିବା ପାଇଁ ମନୀଷୀ ସର୍ବଦା ଉତ୍ସୁକ । ଆକାଶରେ ମନୀଷୀ ଉଡ଼ନ୍ତି, ତାହାଙ୍କ ବରଫ ଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ମେରୁରେ ପଡ଼ିଥିବ । ଅଣବନ ବୋମାର ଉଦ୍ଭାବନରେ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୂର୍ଖ ସୁଖ ଧନ ଚଳାଉଥିବା ଯେ କୌଣସି ମହାନଗରୀକୁ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ପାଉଁଶ କରି ଦେବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଥିବ ତାଙ୍କ । ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ବସୁଧା ଧରଣୀ ଉପରେ ମନୀଷୀ ନିଜକୁ ସର୍ବେସର୍ବା ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ଜାଣିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନନ୍ତ ନୀଳ ଆକାଶକୁ ଅନାଇଲେ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏକ ସନ୍ଦେହ ଉଠେ ନାହିଁ । ଏ ନୀଳ ଆକାଶ କେଉଁ ମୂଳର ? ଏହାର ବାହାରେ କଣ ? ସେହି ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଦର୍ଶନରେ ଶାନ୍ତ ମନୀଷୀ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ବଡ଼ିମାକୁ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ମନେ କରେ । ତାର ଅହମିକା କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ବୁଝିଲେ ଲୋପ ପାଏ । ତେଣୁ ଜୀବନର ଅପର-

ମଣିଷ ସେହି ଅନନ୍ତ, ସେହି ମହାନକୁ ବୁଝି ଓ ଖୋଜିବା ଚାହେଁ । ଧର୍ମର ଆଦ୍ୟ ଯୁଗରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଯେ ଶକ୍ତି କି ଦେଖିଲେ ତାହା କେଉଁ କାରଣରୁ ? ସେ କାଁ ଦେଖିବା ସହିତ ଖୋଜିବ ତାର ଅନ୍ତରରେ ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାର ଯେଉଁ ବାସନା ତାହା ଦାର୍ଶନିକ ହୁଏ । ଅନନ୍ତର ପଶ୍ଚାତ ଛୁଟ ମଣିଷର ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ଅସୀମ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ବାସନା ହିଁ ସାହିତ୍ୟରେ ରହସ୍ୟବାଦ ବା Mysticismର ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ।

ଏସବୁ ଚିନ୍ତନ ସତ୍ତ୍ୱେ, ଏସବୁ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ସତ୍ତ୍ୱେ ମଣିଷ ସେଇ କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହିଁ । ପୃଥିବୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ ସହ ମଣିଷ ତାର ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରେ । ସଂସାରରେ ମଣିଷ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । ମଣିଷ ତାର ଜୀବନ ଉପଭୋଗ କରିବ କିପରି ? ଜୀବନର ଦୁଃଖ-ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଏଡ଼ାଇ କେଉଁ ଜୀବନ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରେମ, ଭାଗ୍ୟବାଦ, ଜ୍ୟୋତିଷର ଅବତାରଣା । ମଣିଷ ପର ସବୁ ଦେବଦେବ ପୃଥ୍ୱୀର ଦେବାଦି ଓ ମଣିଷ ଭାଗ୍ୟକୁ ଗଢନ୍ତି କରିବା ପାଇଁ, ସଙ୍ଗ କରିବା ଶକ୍ତି ଉତ୍ସ ଆଉ ତାକୁ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିବା ବୋଲି କୌଣସି ବାସ୍ତ ବା ଭାବି ଭଲ ଲାଗେ ତାହାଦେଲେ ସେଥିରେ ମଣିଷ ସାମାଜିକ ବାତବର ପଥ୍ୟ ପାଇବା ଅଛି । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଉପଲବ୍ଧିକ ଅଭିବା ପାଇଁ ଓ ଜୀବନକୁ ହାଲକା କରିବା ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାଏ ସବୁ ମାନବ ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ ଧର ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ କରିଛି ଓ କୋଣ ପଥରେ ପରୋକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ।

ଅଷ୍ଟାଦଶରେ ମଣିଷ ଜନ୍ମଠାରୁ ଚିହ୍ନଣୀ ଅନନ୍ତ ପାଏ । ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଅନୁଭବରେ ପରିପାକ ଓ ସହାୟକ । ଯୁଗ ଉଦ୍ବୋଧନ ସଙ୍ଗେ

ସେଠେ ସୁନ୍ଦର ଜୟଗାନ ଗାଇବା ପାଇଁ, ନୂତନକୁ ସଯୋଗ ଅର୍ପିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗୀତ ଯୋଗେ ନୃତ୍ୟ ସ୍ୱର ଓ ନୃତ୍ୟ ଭଙ୍ଗୀ । ସେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଧ୍ୱନିପା ଦେଇ ମନସନ୍ତୁଷ୍ଟି ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ଶବ୍ଦବାଣୀର ପରିଣତି ଯେ କେବଳ ଓ କ ଆକାରରେ ଆସିବ ତାହା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ନ ପାରେ । ତେବେ ଏହା ସୃଷ୍ଟିର ସେ ମାନବ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବାଣୀମୂର୍ତ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ଏହି ଭାବନ୍ତୁ ।

ରାଧାନାଥ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା

ବାରବାଟୀରେ ଦରବାରର ଗୃହଚରଙ୍କର ଅସାରତା, ବ୍ୟୁହରେ ଉତ୍ପାତ ସମ୍ଭବତ ଓ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇ ଉଠିଥିବ । ଦରବାରର ଗୃହ-ଚରଙ୍କର ଭୟ ହେତୁ ନ ପାରି ଅନ୍ତଦାହକ ବାରବାଟୀର ଲୁପ୍ତ-ଗୌରବ ସଙ୍ଗେ ଚଳାଇ ଗାଇଥିଲେ—

ଅଟ୍ଟାଳିକ ଏ ଦୁର୍ଗ ବାରବାଟୀ
ଯାଉ-ଅଛି-ଖିଣ୍ଡେ ଗଡ଼ାପାରୁ ମାଟି ।

'ଚିଲିକାରେ' କବି ଉତ୍କଳର ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହିତରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲେଇ ଦେଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ବନସ୍ପତି ପର୍ବତ, ଉତ୍କଳର ମାଟି, ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଉତ୍କଳର ଲୋକଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ, ତାଙ୍କର ସୁଖ—ଦୁଃଖର ସାଥୀ । 'ଚିଲିକା'ରେ ସେ ଉତ୍କଳକୁ ଶକ୍ତିଦାତ୍ରୀ ଅତି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ । ସେଥି-ପାଇଁ କବି ଗାଇଛନ୍ତି:—

"ପ୍ରକୃତି ଅଂଶୁକା ତେବେ ଅଗୋଚର
କୁଳାଙ୍ଗନା ଦେହ ଗୋପ୍ୟ ସୁନ୍ଦର" ।

ବଙ୍ଗ ଦରବାରରେ ଝଡ଼ୁଲ ହେଉ—ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ଏହା ବଡ଼େଇ ବାଧୁଛି ।

ପାରବାରିକ ସନ୍ତାନଙ୍କ ବେଦାର ଓ ଗୌରବ ଚରିତ୍ରଠାରୁ ଅଲଗା ରଖିପାରି ନାହିଁ ।

"ଏଇ ଅମର ଭର ଏଇ ସଂସାର କବୃ ତେବେ ପଣ୍ଡାର
ଲୁକଗିବା ଶୂଳ ଦୂର ଅଚ୍ଛନ୍ନେ ରୁଷଗିବା ଦେଖ ଘାର ।"

ଦୁଇଟି ଅଶ୍ରାବ୍ୟ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କର ଲେଖାରେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଅହୀମ ମତର ବଳ—ସମାଜର ବାଧା-ନିଷେଧ ବନ୍ଧନରେ ମୁକ୍ତ ଘୋଷଣା କରିବା ପାଇଁ ।

'ଉଷା'ରେ ଉକ୍ତ ଘୋଷଣା କରିଛୁ ସେ ଅବନା କୁହେଁ । ରେଣ୍ୟରେ ପୁଣି ପ୍ରାକ୍ତନ ଏଣର୍ ଉଭାର ଗର୍ବ ସ୍ଥିତିର ନିଜ ଦେଖନ୍ତ ନିଜର ପ୍ରୋଟ ଜୟନ୍ତର ଦର୍ଶନରେ । ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ସ୍ୱଭାବର ମାନସୀଙ୍କ କର୍ମନା କରିବାରେ ଜନକର ଲେଖକ ବେଲେବେଳେ ହେବେ ଉଷ୍ମାଦ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ ପଢ଼ିଲ ପରେ ସାଧାରଣତ? ମନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ— 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା'ର ଲେଖା କଅଣ ମେଘ 'ଊର୍ବଶୀ' ଓ 'ଦରବାର'ର କବି-ରାଧାନାଥ ? ଯଦି ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଝଡ଼ୁଲ ତାର ହବ୍ ଦାବୀ ସବୁ ଜନନାହିଁ ବୋଲି, ଝଡ଼ୁଲର ମହାନତା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଅଳ୍ପଶି ଏକୁ ଜବ ଆଦର ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ରାଧାନାଥଙ୍କ ମାନସରେ କ୍ଷୋଭ ଜାତ ହୋଇଥିବ, "ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା" କଅଣ ମେଘ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଲେଖନୀ ପ୍ରସୂତ ! ! ମୂଳରୁ ଏତକ ପଢେ ବାହିଁବାର ଅର୍ଥ 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା'ରେ ରାଧାନାଥ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ସବୁ ତଥାପଥ ଅନୁସରଣ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ପୌରାଣିକ ଉପଦକ୍ଷୀକୁ କେବଳ ଜନତା ସମ୍ମୁଖରେ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ରାଧାନାଥଙ୍କର 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା'ର ଅବତାରଣା ବୋଲି ଯଦି ବା କେହୁ କହନ୍ତି ତେବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସମର୍ଥନ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଆ

ତାହେଲେ ଏହି ବିଶ୍ୱ ଅନ୍ତର୍ନ୍ୟାୟରୁ ଏପରି ନାରକୀୟ ଭାବ ହୁଏ ? ଏହି ହେଉ ନର୍ଦ୍ଦଣ ପାଇଁ ସେହି ଓଡ଼ିଆ ଭାବଗର ଧର୍ମର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏହା କଣ ହେବ କପଟ ? ଗାନ୍ଧି ମୂର୍ଖଶାଳା ଦର୍ଶନରେ ଦର୍ଶକ ଗାଣରେ ଏହି ସେଇଁ କୌତୂହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପଣ୍ଡ ହେଲେ "ଭାଗ୍ୟ" କହି ହସାବରେ ଯଥାନାଥ ତାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି କି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଚର୍ଣ୍ଣନାବୃତ୍ତ ଓ ରୂପଚର୍ଚ୍ଚଣ ବଦଳ ଦେଇଯାଉ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାଣି, ଜନେ ବେଳାବସାନର ରୂପର୍ଣିର ଘଟା । ସେଇଁ ଅଲ୍ପ ଚେତନ ଧାରରେ ବଦଳର ସୁଧାନାଥ ସେହି ବଜନଟେଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଲଗାଇ ଜୀବନକୁ ଉଦ୍ଧର୍ଣ କରିଥିବ ତାହା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇବ । କଣ୍ଠିତ ବସ୍ତୁର ବାସ୍ତବତାର ଛାପ ଯେ ଦେଉନ ପଦାର୍ଥ ପାଇବ ତାର ବାହାନ୍ତରୁ ସେଠେ ଦେଣୀ । କେବଳ ସୁଧାନାଥଙ୍କ ବାହାନ୍ତ୍ରା ଜୀବନ ସେଇଁଠାରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଅବସରରେ ବଜନଟେଙ୍କ ଦେହର ଅଲଙ୍କାର ନୁହେଁ, ଅନ୍ତରରେ ଜଡ଼ା ତରଙ୍ଗାପ୍ରିତ ଜଳ ଯାଉବାରର ଅମର ଗାଥା । ଏହା ଗାଉଛି "ଅମ୍ଭେମାନେ ପିଇ ନୃତ୍ୟ, ବୃତ୍ତା ଏ ପଢ଼ଣି" ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାଭାବିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଅ ବଦର ଲେଖା ଚନ୍ଦରେ ସୁନ୍ଦରାଙ୍କ କଳ୍ପିତ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଯେ ନାର ବାସ୍ତବତାର ଛାପ ଦେଇଯାଇଛି, ସେଥିରେ ନୁହେଁ, ତାହାକୁ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ପାଠକ ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପର୍ଶକର ଯେ କଳା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ବନ ଯାଇଛି । ସ୍ୱଭାବରେ ଓ ସ୍ୱଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଲେ ନ ଥିଲେ, କଳ୍ପିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବସ୍ତୁକୁ ଏତେ ଜୀବନ୍ତ ଓ ଏତେ ସ୍ୱାଭାବିକ ବନ ପାଠକ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରି ନାହିଁ ।

କବିଙ୍କର ଅଣ୍ଡ ପଡ଼ିବ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଆନନ୍ଦରେ । ବୃଦ୍ଧିସାର ଠିକ୍ ସେହି ସାଙ୍ଗ ଜୀବା ସମୟରେ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ସେହି ପ୍ରେମିକାର ଦର୍ଶନ ଲାଭ ଘଟେ । ଏହି ଘଟଣା ବା Coincidence 'ଦଇବଯୋଗ' କହାଯାଇ

ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ରୂପ ଦେଖିଲେ ଚାହିଁଲେ ତଳେ । ଚନ୍ଦ୍ର ରବି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରା ପ୍ରତି ଅତୃପ୍ତ ହେବେ ସେଥିରେ କି ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଭୁଲ କାହିଁ । କାରଣ କବିଙ୍କର ଲେଖା ଗାଇଛନ୍ତି:—

"ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପ ଥିଲେ ହୃଦରେ
                    କେବେ ଭରିବ ହୃଦୟ ?
ମଧୁ ଥିଲେ ପୁଷ୍ପେ ପତନେ
                    ମୋର ମଧୁର ଢାଳେ ।
ଯେ ଅଙ୍କ ଜଗତ ଜନର
                    ମନ-ନୟନ-ତାରା,
ଅପରେ କୋଳ ଲେଖା
                    ପାଇଁ କାହିଁ ତା ଖବର ?

ତେବେ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଦେବଙ୍କର ପ୍ରେମ ପାଗଳାମିରେ କଣ୍ଠର ଉଚ୍ଚାର କେଉଁଠି ? ସ୍ୱପ୍ନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ କି ଶତ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରା ରୂପ ରହିପାରେ ଥାଆନ୍ତା ବା କେତେ ଦିନ ? ରୂପରୁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରବି ସେଇ ରୂପର ଖବର ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଅନ୍ତରରେ ଜର୍ଜର ବେଳା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଏକାନ୍ତ ହୋଇ ଧାବମାନ । କବିର ଅନ୍ତର, କବିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା, କବିର ଆଶା ଓ କବିର ବନ୍ଧନକୁ ଭୁଲିପାରି, ସେ ସବୁରୁ ଭିନ୍ନ ମନେ କରି ପ୍ରେମର ଉନ୍ମାଦିନୀ ପ୍ରଭାତ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଧାରଣ କରି ରୂପର ଖବର ପାଇଁ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ । ପ୍ରେମର ଭାଷା ଜଗତରେ ବଡ଼ ସାଗର ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବତା ଠିକ୍ ଅଛି ଦୁଇଅର ମଣିଷ ପରି ବହନ ବେଳା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଧାବମାନ; ଦେବତାଙ୍କୁ ବି ପ୍ରେମର ମନ୍ତ୍ର ପାଇବ, ତହିଁ କେବଳ ଏଇକି ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ପ୍ରେମର ବ୍ୟାପକତା ଓ ସାର୍ବଜନୀନତା । 'ଜଗତରେ କେ ଅଛି ପାଇବ ପ୍ରେମଶୂନ୍ୟ ଜୀବନ ?'' ସେଥିପାଇଁ ଯେ ରବି ରଥୀନାଥଙ୍କୁ ଦେଖି ସେଦିନ ପାଗଳିନୀ ଅଥ ସେ ପ୍ରେମଭିକ୍ଷାରୀ ହୋଇଯାଏ ।

,

ସେହି ବଳକାବେଳା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ରୂପ ଗଢ଼େ ରୂପର ପୂଜାରୀର ଗୋଷ୍ଠୀ ଗୋଟି ମନରେ ଅଙ୍କିଲେ ସତେ କିଏ ସାଧନାଥଙ୍କର ଶାନ୍ତ ବାସ୍ତବ ଛବି; ସତେ ଯେପରି ରୂପ-ଦର୍ପଣରେ ସେ ବାସ୍ତବିକର ବନ୍ଦୀକୃତ।

ନା'ଟେ ସେଠାକ ଚୁରକୁ ଶଙ୍କରର ଦେଖିଥାଏ, ସେପ୍ରିଙ୍କ ପାଇଁ ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ସହାନୁଭୂତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। ସେ ସ୍ଥିତି କଅଣ ଧନ ପାଇବ ନାହିଁ ? ହେମିକାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛବି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଓ ନିଜର ପ୍ରେମର ତାଙ୍କୁ ଧରିବ ଉଦ୍ଧାରିବା ପାଇଁ ଯୁବକ କଅଣ କିଛି ପଚେରି ଯିବ ନାହିଁ ? ମନ୍ଦିରରେ କାହାକାରେ ଭରିଥିବ କିଛି ଧାନ୍ୟ ବଳ ଦେବ ନାହିଁ !!! ହାଁ, ଏଥରଳ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ମିଳନ ହେଲା। କେବଳ—

ତାହାହେଉ ଏପର ଧାଁ ଧପଡ଼ ପରେ, ଏ ଦୋମ ବର୍ଷାଚାଟା ଛରେ ଫୁଲିଟି ଅପରୂପର ଧଳାର ମଳନ ଅଳାଏ ସେମାନେ କାହିଁକି ବଳା-ପ୍ରାନ୍ତରର ଜେମ୍ ଅସୁମତାପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ। ସେହି ଖଣ୍ଡ ଗାର କୋଣାର୍କର ବାଳ ଦରଣ ଦୁଇ ତ ଦୌଡ଼ା ଦୌଡ଼ି କଥ ସ୍ମୃତି ତ୍ରୁ ହୋଇ ଲୁହା ମୂଳରେ ବସି ଜଳ ବୁଝିବା ସ୍ୱଭାବେ କେବେ ସାଙ୍ଗ ଅଳାପ କରିବେ !! ହୃଣଭଦ୍ରା ମୁହାଣର ଝଙ୍କାରଥ ଗଛରେ ବାଂଗ କରୁଥିବା ଡକ୍ଷୟ ତରଳାଇ ସାଣରେ ସେଇ ଛବି ବେଣୀ ଦୁଃଖଦାୟକ ହେବ। ଡାଃଣ ସେଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଚ୍ଚତେବଳେ ପ୍ରତଣ ଦରହୃଦର ଜୀବନ ଘନ୍ତାହାର, ସେକାବେଳେ ଛିଡ଼ି ରବ ପାଇଁ ଏକେଣ ପଳଦର ଧନ୍ଦୀକାର ହୋଇସ। ବୃଣଭଦ୍ରା ମୁହଁଣ ସ୍ଥ କ୍ୟାମଣୀର ଝଙ୍କାରଥ ଗଛବୃନ୍ଦାବ ଯତରକୁ ଡକ୍ଷ୍ୟ ଛଡ଼ିବ। ମୃତ କୋଣାର୍କ ଅଙ୍କୁ ସଚ୍ଚରୁଣ ବୃଷ୍ଟି କାଠତର କଥ ଭୂତ ଭୂତ କହିବ "ଏସ ସିଧା ଦେବତା ହୋଇ।" ସେଥୁ ମିଳନ ଖବର ପାଇ ମୁକୀବରେ ସ୍ୱାନ୍ତ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରେ ଦରହ ଅଶ୍ରୁ ଦୁହିଁକୁ ପାଲେଟି ନେବେ ଓ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଧନ୍ୟ ହେବ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିମାର ସମସ୍ତ ଭାଇଦେବେ ଶୋଭିତ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ । ସେଦିନ ବେଳେ କୋଣାର୍କ ଅତି ଅତୀତରେ ବାଜୁଥ ଠିକ ଠିକ ତାଙ୍କରି ଉଠି ଚାଲୁ "ଦେବତା ସଦା ଜୟ" । ସେହି ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର ମିଳାଇ କୋଣାର୍କର ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ ଯେପରି ଉଚ୍ଚରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଭାଷା ଗାଇ ଉଠନ୍ତି "କୋଣାର୍କ ଅଧିଦେବତାଙ୍କ ଜୟ, ଆଉ ସେହି ବାର ବର୍ଷର ଓଡ଼ିଆ ପୁତ୍ର ଧର୍ମପଦର ସଦା ଜୟ ।"

ପାଠକ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ହୋଇ ଏକ ମିଳନ ସୂଚ ଭାବ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କାହିଁ । କେଉଁ କଳାକାର ସେ ନାହିଁ । ଏଠିକ ସ୍ୱପ୍ନ ତର । ଯୌବନର ଉଷ୍ଣ ସ୍ପର୍ଶ ନେଇ, ପ୍ରେମରୂପ ଅନ୍ତର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତଃକରଣ ପାଖରେ ଥାଇ, ପ୍ରେମବସ୍ତ୍ରାଦାନରେ ଏତେ ବନ୍ଧୁ କାହିଁ ? କିନ୍ତୁ, ହୋଇଥିବେ, ଅସମାପ୍ତ ପଥରେ ଯୁବତୀ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ଲାଗିଲା ପଳାୟନ ନାହିଁ । ତମ୍ଭା ଯୁବତୀ ଦବାଇଥା ପୁଣି ସଂଗ୍ରହ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗଲେ ନାହିଁ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦା ହେବା ଦରକାର । ଏହିଥରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଲୁଣ୍ଠିତ କାରଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭାବ । ସେଥିପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱଣାର ଦରିଦ୍ର ପଳାଇବା ସମର୍ଥନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି:—

"କେଉ ଗାଇଲେ ସେପନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସଦା ଅନ୍ତର ଭାର
ପୁରୁଷ କଥାକୁ ଡରେ ସେ
କେବଳ ଦୁଃଖ କାହାର ।"

ତାପରେ ଭାରତ ପ୍ରଳୟର ପ୍ରଲୟ, ଗୋଟିଏ ସେପରିବେ ଚେ, ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱଣା ପାରେ କରିବ କରିଗ ।

ସେ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିର୍ଜନ ନୌକାରେ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱଣା ପେଷି ପୁରୁଷକୁ ଦେଖିଲା ଏତେ ସେପରି ତା ଆଖିରେ ସେହି ପୁରୁଷ ଏକ

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରେ ବନ୍ଧ । ଏଠାରୁ ଫେରିବା ନାହିଁ ତେଣୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ।

ପାଠକର ଅଗତ୍ୟା ସମସ୍ତ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ଓ ଇତଃସ୍ତତଃ ବୋଧହୁଏ ଏ ଚେତନରେ ପଢ଼ିଲେ ପାଠକ ଦେଖିବେ ଯେ ଝରଣା ଚନ୍ଦ୍ରମା ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ତାହାର ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଶେଷ । ରୂପର ବନ୍ଧନ, ରୂପର ସମସ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଚିରନ୍ତନ ପରିସମାପ୍ତି । ତାହାପାଇଁ ଯେ, ନାୟକ ପାଇବ ନାହିଁ, ଜନ୍ମଜନ୍ମର ତପସ୍ୟା ଜୀବନ ରହିବ, ପୁଣି ତାହା ଅନ୍ତର୍ହିତ ନହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଦାଣ୍ଡ ନହୁଅନ୍ତି ଏ ଏମିତି ତପଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାର ପତନ ନହୁଏ, ଏହି ଚେତୋଚିତ୍ତ ଝରଣା ବା ପରିକଳ୍ପନା ଜୀବାତ୍ମାର ମୁକ୍ତ ସଙ୍ଗୀତରେ ମଧ୍ୟ ବାଧା ଦେଉଛି । ତୋଷିଏ ଧନ୍ୟବାଦ ପରିସମାପ୍ତି ଅଣିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଝରଣା ଦେହାନ୍ତରେ ସର୍ବଦା ଜାଗରୁକ ରହି ଚନ୍ଦ୍ରମାର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରମାଠାରେ ଅଜସ୍ର ଜୀବନ ଯୌବନର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହସମ୍ଭାର ଅର୍ପଣ କରିସାରି, ତା'ପ୍ରତି ଅନିର୍ବଚନୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରିଣୀ କରିବା ପାଇଁ, ପ୍ରେମପ୍ରକାଶର ପାଦପଦ୍ମ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପକରଣ ନେଇଥିରେ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ, ଯଥା:—

ତୋର ମୁଖେ ମୁକ୍ତା ପିଅନ୍ତି
ତୋହୁଁ ଝରେ ଅମୃତ,
ସେ ଅମୃତର ଜଳ ଯୌବନ
ବାଳା ଚନ୍ଦ୍ର ଧରନ୍ତ ।

× × × ×

ଧୂସରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନ
 ବହନ୍ତ ଗୋପାଂଶୁ ବାଣ,
ଲୁଗାନ୍ତର ଦେଇ ଲୁଗଣୀ
 ଭସ୍ମ ଅଙ୍ଗରାଗ ଦାନ ।

ଶେଷରେ ଯେମିତି ଯେତେବେଳେ 'ପ୍ରେମର ଉଷାଥଳୀ' ଧର ଉତ୍ପତ୍ତି ସେତେବେଳେ ନାସ୍ତିଭାବାରେ—

"ଏଥ ଧାତ୍ରୀ ପ୍ରେମ ପାଶେ
 ସଦା ଅଭୁକ୍ତ ଭାବ,
ସୁଲୁପ ଦଧାଦ୍ଧ ଭାବ ସେ
 ବଢ଼େ ହୃଦ୍ଭାର"

ପ୍ରକୃତ ଗୁଣମାନ ଅପେକ୍ଷା ବର୍ଦ୍ଧନା ଓ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟର ଓଲଟା ଗର ଯୋଗିବା ତତ୍ପର ଭବୋଧ ବଦଳା କେବଳ ଯେ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହା ନୁହେଁ, ଅଦ୍ଭୁତ ଲକ୍ଷ୍ମ ପଥ । ଏଇଠାକାଳରେ ନଦୀର ଅସିଥିଲେ, ତନୁ ଉପସ୍ଥିତ ମୂର୍ତ୍ତି; ଅରୁଣ ଅଧରର ଝରର ବାଂଧୁଛି ଚକୋର ନଇଁଲେର ପଡ଼ିଥିଲେ, ତନୁ ଲଭ ନଦୀର ବେଦନା ମନରୁ ମୋହ ଚୋଉ ଯେ ଦୁଇ ଦୁଇ ନେତେ ଚକୋର ମାଂସୁ ଉଡ଼ ଅସୁରାଣି; ନନ୍ଦର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଯୋଗାଡ଼ ଏବ ଧରଦଣ୍ଡରେ ସନ୍ଧ୍ୟାଗ୍ରଣୀର ଅଗମନ, ତନୁ ତାର ଲୁଚାଇ ପାଇ କହିଥିଲା ପ୍ରକୃତ, ଏମନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଲୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମନନତା ଓ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଧନଦୂରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୁବନୀନାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ବେଳାରେ ଯୌବନ ତାର ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ ଏବ ଦାତର, ଅଥଚ ଶେଷ ନାହିଁ ଶୁଣିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର ଦୁଃଖର ଦେଖିବ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଠିକ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସୁବର୍ଣ୍ଣଠାରେ ପ୍ରେମଜନ୍ମ କୃଷ୍ଣି ଉଦାସୀନତା ଅପେକ୍ଷା କଲ୍ପନାଥିବା ଦେଖୁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକାଂଶିଆ ହୋଇଛି । ନାସ୍ତିକାର ପ୍ରକୃତିକ ସ୍ୱଭାବତଃ ଶିଳ୍ପୀ-

ଯୁବକର ସ୍ୱାର୍ଥିକ ଜଗତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଇନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ସେତେ ସବଳ ହେବାର କଥା ସେତେ ସବଳ ହୋଇପାର ନାହିଁ । ମଳମଟା ପ୍ରଥମାକ୍ତ ଭଳ ଭାବ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ମାନସିକ ସଂଘର୍ଷ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥିବ । ସାଣ ସ୍ନେହ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିବ ନାହିଁ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇପାରେ । ତଥା ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥିବ ହୋଇ ଏ ଧର୍ମବନ୍ଧା ଉନ୍ନତିପ୍ରାପ୍ତି ଅଣିବା ସମୟରେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନମାନଙ୍କର ଅବସାଦ । ଯୁବକ ଭବ ଯେ ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହେଲେ ତାହା ମାନଙ୍କର ଦୋଷ ନୁହେଁ । ତାହା ଯୌବନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗୁଣ । ତାହାଂର ଚରିତ୍ରରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଜନ୍ମ ଜୀବନରେ ଭବ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ସମାପ୍ତି ଅଣିବାକୁ ପଲ ସ୍ୱପ୍ନକାଳର ଜୀବନରେ ଜନ୍ମଜାତରେ ରୋଗୀ ଭକ୍ତିଙ୍କର ଅଭିଶାପ ବା ଆଶୀର୍ବାଦର ସାହାଯ୍ୟ ନେଉଥାଆନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥ ମଧ୍ୟ ଏହି ପରମ୍ପରାଗତତାର ଅନୁସରଣ କରିବାରେ ବାଦ୍ ପଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ତୃଷ୍ଣାର ଅଭାବ ମୂଳରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଅଭାବ ସେଥିପାଇଁ ରାଧାନାଥଙ୍କର ତ୍ରୁଟି ନୁହେଁ । ସେହି ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଭାବ । ରାଧାନାଥଙ୍କର ବୃତ୍ତି ଯୁଗ-ସାହିତ୍ୟର କାଇଦା ବ୍ୟଞ୍ଜଣ', ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟର ମାମୁଲି ଅବଧାର୍ଯ୍ୟ ଯଥ ବେଶୀ ହୁଏ ପାଇପାର ନ ଥିଲ ।

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି ହେବା ପରିବା ଯୌବନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲ ତେବେ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନାଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପାସ୍ୟରେ ବଡ଼ ଶାନ୍ତି । ରୂପର ପ୍ରକାଶ ରଙ୍ଗ ଯେ କେବଳ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇପାରିଲେ ନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗରେ ସେ ଦେଖିଲେ କେବଳ ରୂପର ସମାଧି ।

ତାଙ୍କ ସତ୍ତା ଏକା ସଙ୍ଗୀତ ଶାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର ଅନ୍ତରରେ ଅପରୂପ ରୂପସୀର ସ୍ୱପ୍ନିଳ ସମାଧି । ସେ ଏବେ ଅସହାୟ । ସେହି ରୂପକୁ ସଙ୍ଗୀତାତ୍ମକ କାହିଁ । ଏହା ପଛରୁ ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରେମ ସାଗରମାନଙ୍କ ମହାମୁକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଶେଷ—ତୋଷାର୍ଦ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହେଉ । ଯେଉଁ ମଠର କମଣ୍ଡଳ ପାଇଁ ଦେବୀ ଏ ଦେଶର ଅଜସ୍ର ଧନରତ୍ନ, ତାହାର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ବାଲ୍ମୀକ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ, ସେବକଙ୍କ ମଠର, ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଘର ବଗିଚ ଆଡ଼ମ୍ବରିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ମୁକ୍ତ ସୁମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଅବଶାସନର ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ । ବହୁବର୍ଷ ଧରି ତପସ୍ୟା ବହୁ ଋଷିଙ୍କର ସାଧନା ସବୁ ବନ୍ଧୁରେ ମଧ୍ୟ ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ଏହ ଦର୍ଶ ଯୋଗୁଁ ଗୋଟିମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରନାହାନ୍ତି ।

ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସେ ଦର୍ଶର ଅଧିକାରିଣୀ ନାୟିକା ସମ୍ଭବ ହୃଦୟର ଠିଆ ହୋଇ ତାର ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେ ନାୟିକାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ାଇବ ତାହା ନୁହେଁ । ବରଂ ନାୟିକାର ଏତ ବଡ଼ ଭେଟଟି ଅସାଧାରଣ ଓ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବାର୍ତ୍ତାଳାପ ଦେଖି ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ “ଏ ନାୟିକା କଣ ପୃଥିବୀର ନାରୀ ଅଥବା ସ୍ୱର୍ଗର ?” ରୂପସୀର ରୂପ ତା ପାଇଁ ଅଭିଶାପ ହୋଇଛି, ଅବଶେଷ । ସତେ ଯେପରି ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସମସ୍ତ ଟାଣ ବନ୍ଧନ, ତାଙ୍କ ସମାଧି । ରୂପସୀ ଅନୁଶୋଚନା କରି କହେ—

ଦୁଃଖଦାତା ମୋର ଜନମ
ହେଲା ଏ ରୂପ ଯୋଗେ
ଅନୁପମ ହୋଇ ହେବ ଏ
ସ୍ଥିତ ଦୁଃଖ ଲୋକେ ।”

ନାୟିକା ସମସ୍ତଙ୍କ ଶୁଣାଇବାକୁ ପର ଲାଗି ଯୋଗିଏ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କ ଚଳନା ! ତେବେ ସେ ବେଶୀ ସମୟ ରହନ୍ତା କାହିଁ ? ସେଥିପାଇଁ

ମୁଖେର ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ ଓ ଚଉତରରେ ନାଚିବାକୁ ସମୁଦ୍ରର ଫେନିଳ ତରଙ୍ଗରେ ଶରତର ଶାରି ଲହର ଦେଖନ୍ତୁ, ଯେଉଁଥି ଶତ ଶାଣରେ ଏହାର ଅସାରତା ଚକ୍ଷୁରେ ଯଥ ଶଶ୍ମ ନ ହଉ।

ଯୋଡ଼ିଏ ରୂପସୀ ନାରୀର ପୁଷ୍ପିତ ଯୌବନର ବାର୍ଥତା ଓ ରୂପର ସକଳ ସମ୍ପଦ। ସେଥିରେ ପୁଣି ଭକ୍ତି ମୂଳରେ ଏକ ନରନ ଅଭିଶାପିତ ମନୁଷ୍ୟାକର ଧ୍ୱଂସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭଗ୍ୟ ବର୍ଷଣ। ଯେଉଁ ମନର ନର୍ତ୍ତଣ ମାର୍ଗ ବାଲ୍ୟତ ଝିଲମିଲ ଅଭ୍ୟାସ ପଦଚ୍ଛନ୍ ସେହ ପଥର ଗୁଡ଼ାକ, ସେହ ମନ୍ଦିର। ପୁଣି ଏକଦମ୍ ଶଳ ଅଟଳ। ତାରା ଉତ୍ସବ ଧ୍ୱଂସ ଜନ୍ମଗୀ ମୃତ୍ୟୁଶାଳା ଅଥଚ ସମ୍ଭବର ଦେବାକୁ—"ଶତ ଯୁଗ୍ମୟଙ୍କର ଅଭିଶାପ ଏକାଠି ହୋଇ ଅସିଥିଲେ ବୃଥା ହେଉ ତାଦ୍ଭବର ପ୍ରେମ ନର୍ତ୍ତନ କୋଣାର୍କ ଦେହରୁ ଗଣ୍ଡେ ପଥରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ ଛାଡ଼ିଥାନ୍ତା କି?"

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ

କୋଣାର୍କରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ଦିନର ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣାକୁ ଚିତ୍ରଟିଏ ଅଙ୍କନ କରନ୍ତୁ ।

ଚଇତ୍ର ! ସେଦିନର ସନ୍ଧ୍ୟା ଜଳ ଘଡ଼ିରେ ନ ଉଠିଲେ କୋଣାର୍କ ଯିବା ସାର୍ଥ ବୋଲି ବନ୍ଧୁମାନେ କହୁଥିଲେ । ଦେଖିଲି ଆକାଶର ଶୋଭା । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଶୁକ୍ଳରାତ୍ରି, ଚାନ୍ଦ ଦେଖାଯାଏ ବାଲୁକାର ଓ ସମୁଦ୍ରର ଗର୍ଜନ ଶୁଭୁଥାଏ ଏଠି ସେଠି କେତେକ ଲୋକ ସ୍ଥାନ ଦେଖୁଥାଏ । ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦରେ କେଉଁ ଦର୍ଶକ ଦେଖେ ପାଷାଣ ଶୃଙ୍ଗାର । ଉଦୟର ବହୁ ବର୍ଷର ଶିଳ୍ପୀର ନିର୍ମାଣ କାଳ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ପଥରର ଏକ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ଦେଖାଯାଉଛି । ବାରଶହ ଶିଳ୍ପୀର କଳାର ଓ ରୂପର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୂର୍ତ୍ତି ସେ ଦିନର କୋଣାର୍କ ଥିଲା ଅଟଳ ଏବଂ କୋଣାର୍କ ଦେଖେ ଚମତ୍କାର । ଠିକ ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଭିତରେ ସେଦିନ ଚମତ୍କାର । କେତେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ଳାବିତ ରଜନୀ ସୁନ୍ଦର ହୃଦୟର ମଧ୍ୟ ଶିହରାଇଥାଏ । ସେଠି ସେଠାର ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାର ଦର୍ଶନ ଶୁଣୁଥାଏ । ସେହିସମୟରେ ଚାରି କଣରେ ସ୍ଥିରଦେବଙ୍କ ରୂପ, ଶୁଭ୍ର ଦଣ୍ଡା ଜୀବନ ଅଧର ସ୍ପର୍ଶର ସହିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସତେ ଯେମିତ ଅନନ୍ତକାଳର କୋଣାର୍କର ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ଦର୍ଶନ ସେଥିରେ ବାଜି ଉଠିଲା । କାଳୀର ସ୍ତବ୍ଧ କାଳ ଓ ଦେବତା

ଉତ୍ସବର ମନନର ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଉଠିବ Christopher Caudwell ତାଙ୍କର Illusion and Reality ନାମକ ବହିରେ ଏହା ସୁନ୍ଦରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି "The music is what happens when the flute is played. The poem is what happens when it is read."

ପଥରକୁ ସଜାଇ ରଖିବା, ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ପନ୍ଦମୟୀ କରିବା, ଅମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ କରିବା ଏ ସବୁ କଳା ଓ କଳାକାର କେନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ନବୀନଶିଳ୍ପ ପଥର ଖଣ୍ଡିକୁ ଉଚ୍ଚା ହୋଇଥିବା ଶୋଭାରୁ ଅ ଧଥର ଅନ୍ୟ କୋଣାର୍କ ଦେଉଳରେ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପଥର ସାରେ ତଫାତ ରହିଲା। ଉଦ୍ଧୃତ ପଥର କେବଳ ଶାଣ ଓ ଚର୍ବଣ। ଦୁହିଙ୍କର ମୂଳଗତ ଏକ ଓ ଉଭୟ ଏକ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦୁହିଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣରେ ଏକ ସ୍ୱର ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦୁହିଙ୍କର ଅଦର୍ଶନରେ ସୁଦ୍ଧା ମନୀଷ ଏକ ସ୍ୱରରେ ଗୁଞ୍ଜରିତ ହୁଏ ନାହିଁ। କୋଣାର୍କର ଶ୍ରେଣୀ ପଥର ଦେଖିଲେ ଲାଗେ ଯେପରି ବସ୍ତୁ ସତେ ଯେପରି ସଜୀବ ମନେହୁଏ। ତାହାର ପ୍ରାଣ ସ୍ପନ୍ଦନାବେଗରେ ଥରଥର ହୁଏ। କିନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପଥରଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ଦେଖିଲେ ଆଣିବ ଯେତେ ଠିଆ କରାଇ ଲାଗେ ନାହିଁ। ଦୁଇଟି ପଥର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ତଫାତ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା କେଉଁଠୁ? ଶିଳ୍ପୀର ଚିନ୍ତା ଜଡ ପଥରକୁ ସ୍ପନ୍ଦମୟୀ କଲା। ଶିଳ୍ପୀର ସ୍ପର୍ଶ ତୁଷ୍ଟି ଜଡତା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ଏକ କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ଅବସ୍ଥାର ଭଙ୍ଗ। କୋଉ ଗୋଟିଏ ହେଲା ମୃତ, ଅନ୍ୟଟି ଜୀବନ୍ତ। ଗୋଟିଏ ଜଡ, ଚିତ୍, ଅନ୍ୟଟି ସ୍ପନ୍ଦମୟୀ। ସେହିପରି କବିର ମୁଗ୍ଧ ମନର ଓ ହୃଦୟର ଚେତନା ସଂଲଗ୍ନ କବିତା। କେବଳ ବାସ୍ତବତାକୁ ଦେଖି ଦେଇ ଦେଲେ ମୋହିତ ହୋଇ ନାହିଁ। ଯେତେବେଳେ ବାସ୍ତବତା ଦେହରେ କଳ୍ପନାର ଜାଲିକୁ ବାନ୍ଧି ଯାଏ ସେତେବେଳେ ତାହା ମନଜ୍ଞ ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୋଇଉଠେ। ସେଥିପାଇଁ କବିତା ଓ କଳ୍ପନା ଯୋଡ଼ିର ଅଦ୍ୱୈତ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ, କଣ୍ଟକିଆ ଅପର୍ଣ୍ଣସ ସଙ୍ଗେ, ସୁନୀଳ ଆକାଶ ତଳେ ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗୀତ ଆଳାପ କରୁଥିବା ଏହି ବନ୍ଧୁ କଳ୍ପନାର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରେ । ଯେପରି ପୁଲକ ସାଗରର ଉର୍ମି, ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶିର ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ଗଭୀରତା କେବଳ ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ, ଏହା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ସେହି କବିମାନ । ସେତେବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ମନରେ ଜାଗେ ଛନ୍ଦ ଭାଷାର ସମ୍ଭାର ହୁଏ । ଏହା ନ ଥିଲେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ସେ ମନକୁ ଓ ଉନ୍ନତ କବିତା ଗାଇପାରେ । କେହି ପଣେ ଅଳ୍ପ ଶେଷର ବନ୍ଧୁ ସୁଲଭ ଥିଲା ତାମସରେ କହେ ଗୀତଟିଏ ଗାଇଲେ, "ମୁଁ ଦେଖିଲି ସୌଦାମିନୀ ଶାଳ ଶୋଭାରେ ଗାଉଥିଲା ।" ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦ ଓ ସେଥିରେ ଅଛି, ସ୍ୱଭାବ ଉକ୍ତି, ତଥାପି ନାହିଁ ରସବୋଧ । ଅଭାବ ବୁଦ୍ଧିର ଏହା ନାହିଁ ଏକ ଘଟଣା ।

ସଙ୍ଗୀତରେ ମାନବ ନାହିଁ ବାହିକ ? ଚନ୍ଦ୍ରାଣୀଙ୍କ ସେହିପରି ସ୍ୱଭାବ ପରିବେଶରେ କବିତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସନ୍ତା ମନେ ହେବ । କାରଣ ସେଥିରେ ନଥିବ ଭାବନାର ସ୍ପନ୍ଦନ, ନଥିବ ଅନୁଭୂତିର ବୋଧ, ସେଥିରେ ନ ହିଁ ବ୍ୟଥିତ ଅନ୍ତରର ଅଭିଳାଷ, ଆକାଂକ୍ଷା ବା ସନ୍ଦେହଦୋଷ ପ୍ରାଣର ସ୍ପନ୍ଦ । ମୁଣି କେବଳ ସେ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ ହେବେ କବିତା ସହଜରେ ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହେବ ତାହା କୁହନ୍ତି । ଶେଲୀ, କୀଟ୍ସ ଓ ବ୍ରାଉନିଂ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଗ୍ରଦୂତ କବି । କବିତା ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀରେ ଧର୍ମକଥା ସଂସ୍କୃତ ଏହା ଭୂଷାଳଙ୍କାର ଓ ରୁଚିରେ ଭରପୂର ।

Coleridgeଙ୍କ ମତରେ Poetry is the antithesis of science having for its immediate object pleasure not truth. ଓ Wordsworthଙ୍କ ମତରେ It is the breath and finer spirit of all knowledge.

ଏହାପରେ ଆସିବେ କବିତାର ସଂଜ୍ଞା ନେଇ ପୃଥିବୀର ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକର ମତାମତ ସଂଜ୍ଞା ରହିଛି । ମାତ୍ର ଏପରି କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧା ସଂଜ୍ଞା ଦ୍ୱାରା କବିତାର ପ୍ରାଣ ଓ ରସ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଅତି କଠିନ । ସେହି କାରଣ ଏହା ଆମେ ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭବ କରୁଁ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସଂଜ୍ଞା ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ବୁଝାଇ ହେବ ନାହିଁ । ବରଂ ଏ ତ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟ । ଅଧ୍ୟାପକ ବ୍ରାଡବେଲଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ, କୌଣସି ବନ୍ଧୁ କବିତାକୁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ସଂଜ୍ଞା ଦେବା ପାଇଁ କହିଥିଲେ, ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏପରି ସେହି ସମ୍ବାଦ ମିଳିଲେ କବିଙ୍କ ହୃଦୟର କେଉଁ ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ନିହିତ ସାଧାରଣ ମାନବୋଚିତ ସହାନୁଭୂତି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପାଠକଟିର ହୃଦୟ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁନାହିଁ, ତାହା କେବଳ ସେଥିରେ କେଉଁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ନିହିତ ଥାଏ । କେତେ ଯେ କବି ହୃଦୟର ଉଦ୍‌ବେଗ ଓ ଉଲ୍ଲାସ ସମ୍ଭୂତ, ଏହାର ଚରମ ଭାବନା ଯେ ଅନ୍ୟ ହୃଦୟର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କରିବା, ଏହା ମୁଁ ଅନ୍ତରରେ ବେଶ ଅନୁଭବ କରେ । କିନ୍ତୁ କିଏ ଯଦି ମୋତେ କବିତା କଣ ପଚାରେ ସେଣ୍ଟ ଅଗଷ୍ଟାଇନଙ୍କ ଭଳି ମୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଜବାବ ଦେବି ଯେ "If not asked I know, if you ask me I know not." ସଂକ୍ଷେପରେ କବିତାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ କହନ୍ତି ଯେ "It both transfigures existing realities and gives to airy nothing a local habitation and a name." ଅର୍ଥାତ୍ ବାସ୍ତବର ରୂପାନ୍ତରଣ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି-ଦାନ କବିତାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ହୋଇ ନପାରେ ଜଣେ ଜଣେ କବି, କାରଣ ଅଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କର ଭାବନା ଓ କଳ୍ପନା ରହିଛି । ଅନୁଭବ କରିବା ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ମାତ୍ର ସେହିମାନଙ୍କୁ ଆମେ କବି ବୋଲି କହୁଁ

ସେମାନେ ଏହି ଗୁଣର ଏକଚେଟିଆ ଅଧିକାରୀ । କାଳ ତା ବାହାରେ ତୋଳିପାଏ । ସାଧାରଣ ମଣିଷ ସେହି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧ୍ୱନି ଶୁଣେ । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଚମତ୍କାରିତା ତା ବହୁତେକ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରେ ନାହିଁ । କବି କିନ୍ତୁ ସେହି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧ୍ୱନିରେ ଅମର ସଙ୍ଗୀତର ସନ୍ଧାନ ପାଏ— ଯେଉଁ ସୁର ଲହରୀରେ କ ଭାଳ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଯେମ ଫୁଲ ଦେଖି । କବି ମଧ୍ୟ ଫୁଲଟିଏ ଦେଖେ । ଅନେ ତାହା ଫୁଲର ଶୃଙ୍ଗାର ଉ । କବି ତାର ପ୍ରକାଶରେ ଅନୁଭବ କରେ ଅନନ୍ତର ସତ୍ତା । କବି କହେ "It is the labour of ages" ଫୁଲଟିଏ ଗଢ଼ିବାକୁ କେତେ ଯୁଗ ଲାଗି ନଥିବ । ଏତେଭଳିରେ କବିର ସନ୍ଧାନ ଦୃଷ୍ଟି ସବୁକୁ ରୂପାୟିତ କରେ ନୂତନ ଭାବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ।

ପୃଥିବୀର ନାନା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କବିକୁ ବେଳେ ବେଳେ ପାଗଳ କରିଦିଏ । କେତେବେଳେ ସେ କଳ୍ପନାକୁ ଯାଏ ସ୍ୱର୍ଗକୁ । କେତେ- ବେଳେ ଜଣେ ପତିତା ବାଳୁଘ ସାଥେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ କରୁଣ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରେ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେମରେ ସେ ଅଧୀର ହୋଇଉଠେ ସେତେବେଳେ ପାଗଳ କବି କଣ୍ଠରେ ମୁଖର ସାଗରର ଉର୍ମିଳ ତରଙ୍ଗ, ଅଷାଢ଼ ଆକାଶରେ ବାଦଲର ଘଟଣା, ହିମାଳୟର ରମ୍ୟ ଓ ସବୁଠାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ଅନବଦ୍ୟ ହୋଇ ଉଠେ ।

ପୁଣି ଯେତେବେଳେ କବି ନିଃସ୍ୱ ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସାରା ଜଗତ ତାକୁ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ । କେତେବେଳେ ପୁଣି ଅଣାବୋଧ ହୋଇ କବି ଗାଏ "ମଣିଷର ରଚନା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭୁବନେ ।" ଖର ହୁତାଶନର ଶ୍ରମ ଜଳ, ପଥିକ ଆଷାଢ଼ର ସନ୍ଧ୍ୟା, ବୃଦ୍ଧ ହୃଦୟର ଚୁମ୍ବନ ମାଧବର ଶୋକମାଳା, ବଣଫୁଲର ମର୍ମ, ନୂଆ ବଗିଚାର ପତ୍ରପଲ୍ଲବରେ ଜୀବନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବା ଝଡ଼, ସ୍ୱପ୍ନର ଅଭିଜ୍ଞତା, ସୁନ୍ଦର ସାଗରର ନୃତ୍ୟ ତରଙ୍ଗାୟିତ ବେଶ, ପକ୍ଷୀ କଥିର ଅବଚେତ 'ବିହାଣ', ସକାଳ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାର

ଶୋକସନ୍ତପ୍ତ ଯେଉଁ ଧରଣୀର ଚିରସାଥୀ ସେଥିରେ ପୁଣି କବିତାର ସ୍ଥାନ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ନପାରେ। ସେଥିରେ ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଜୀବନ ଦୁର୍ବିସହ ବୋଲି ଅନୁଭୂତ ହୋଇପାରେ।

ମୁଁ ନିଜ ହାତରେ ଲଗେଇଥିବା ଚମ୍ପା ଗଛରେ ଫୁଲ ଫୁଟିବାର ଦେଖିଲେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୁଏ। ସବୁଦିନେ ଦେଖେ ଯେ ଚମ୍ପାଫୁଲ ଫୁଟି ଝଡ଼ିପଡ଼େ। କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପା ଫୁଲର ସେ କ୍ଷଣିକତା ମୋତେ ବାଧେନା। କାରଣ ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ ତାହା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ। ଚମ୍ପାଫୁଲ ଫୁଟିବ ଓ ଝଡ଼ିବ। ନା ଝଡ଼ିଲେ ପୁଣି ନୂଆ ଫୁଲ ଫୁଟିବ।

ତଥାପି ସେହି ଚମ୍ପାଫୁଲର ଗର୍ବିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣକୁ ଅଭିଭୂତ କରେ। ସେହିପରି କବିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସୃଷ୍ଟି ବସ୍ତୁର କ୍ଷଣିକତା ଉପରେ ବେଶୀ ନିର୍ଭର କରେନା ବରଂ ତା'ର immediate effect ଉପରେ। ଫୁଟିଲା ଫୁଲର ଦର୍ଶନରେ immediate effect ହେଉଛି ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର। ମଣିଷ ଜଗତରେ କବିର ଦାୟିତ୍ୱ ଠିକ୍ ସେହିପରି। ମଣିଷ ଜୀବନର ସଫଳତା ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥାଏ କବିର ଚେତନାରେ ଏହି କ୍ଷଣିକତା ଓ ଅନିଶ୍ଚିତତା ମଧ୍ୟରେ। ଜୀବନ ଯେ କ୍ଷଣିକ, ସେଥିପାଇଁ ତାର ଦର ଏତେ ଉଚ୍ଚା।

ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ବି. କାଳିଆର 'ପକ୍ଷୀ-ବଧ' ଗଳ୍ପ ଉଠାଇ ଦେଉଛି। ସେହି ଗଳ୍ପଟି ଏତେ ମନୋମୁଗ୍ଧକର କାହିଁକି ? ପକ୍ଷୀର ରଙ୍ଗୀ, ଚାଲି, ଗୀତ, ଶିକାରୀ ଚକ୍ଷୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଏହି ଗଳ୍ପଟିର ଅଙ୍ଗ ଗଢ଼ିବାରେ ଅଛି। 'ପକ୍ଷୀ-ବଧ' ଗଳ୍ପଟିରେ ଏ ସବୁର ତ କୌଣସି ଛାପ ନାହିଁ। ଏହି ଗଳ୍ପଟିର ଆବେଦନର କାରଣ ହେଉଛି ଗଳ୍ପଟି ବାସ୍ତବତା ଯେଉଁଠାରେ ଶିଳ୍ପୀର ଶିଳ୍ପୀର କଳ୍ପନା—ଶିଳ୍ପୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦୃଷ୍ଟି—ଶିଳ୍ପୀର ସୃଜନ କଳନା। ପକ୍ଷୀ-ବଧର ଯେଉଁ ଘଟଣାଟି essential, ପକ୍ଷୀର ଯେଉଁ

ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଭାବ ରାଶି ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅନୁଭବ କରେ, ସେହି ଭାବଗୁଡ଼ିକ ତାହା ରୂପ ପାଉଛି । ସେଇଠାରେହିଁ art ବା କଳାର ସାର୍ଥକତା ।

ସବୁଜ ଓ ନୂତନ କବିତାର ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାଦାନ । ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଘେରି ରହିଛି ବେଦନା, ଏବେ ସେ ସାହିତ୍ୟରେ ମୁଖର ହୋଇ ଉଠିଛି । କେଉଁ ଯୁଗର କେତେ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଧନରତ୍ନ ଭାବ ପ୍ରାଣରେ ଧରିବାର ବେଦନା ସହିବାର କଥା । ସେମାନଙ୍କୁ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳ ଯିବାବେଳେ ମନରେ କେଉଁଠି ବାଜିବ ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ଅନୁଭୂତି ହୁଏ । ସେ ଦିନର ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ପୃକ୍ତ କରିବା ସେହି ବେଦନାରସ ଭିତରେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ରହିଛି ସବୁଠାରୁ ବେଶି ବେଦନାର ପ୍ରତୀକ । ସେହି ଜନତାକୁ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି କେବଳ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳ ବାସୀ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ, ଶିଳ୍ପ, କଳା, ବାଣୀ କେବେ ଏପରି ହୋଇ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ତାର ଦୁଃଖଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚିତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଖିଛି କି ? କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେହିପରି ସେହି ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ କେତେ ଦିନ ବୈଷମ୍ୟ ସହି ଶୋଷଣ ମଧ୍ୟରେ ବଞ୍ଚିରହିଛି ଯେମା ଏବଂ ଗୋଟାଏ machine gun ର patent ନେଇଥାଆନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଏକାଥରକେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଲାଖ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ପାଉଥାଆନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ଅଚ ତାଙ୍କୁ ଉଦେଖି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଯାଉଥାଆନ୍ତା । ତାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ହେଉଥାନ୍ତା, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାତିର ଘର ଦ୍ୱାରରେ । କିନ୍ତୁ ଆପଣାଙ୍କୁ ନେଇ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳ ସାର୍ଥକତା ଦେଖିବେ ତାହା ମାନବର ପ୍ରକୃତିଗତ ବିଭବର ପ୍ରତୀକ ବୋଲିଭାବୁଛେ ।

କବିତା ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ ଅଯୋଗ୍ୟ ମାନବର ଉପମା ଦେଖାଯାଉ !

ଶବ୍ଦ ଉପରେ ବସିବା ପାଇଁ ଛନ୍ଦର ଓ ସବୁଦିନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଏଥିରେ ଯେ ସୁଖ ପାଇବ ସେ ବା

କପର ? କହ କହନ—ତାହା କେବଳ ବର୍ଷର ସତ ଜୀବନର ମନା । କିନ୍ତୁ ସେହି ମନା ସନ୍ଧ୍ୟେ ବର୍ଷର ଯେତେବେଳେ ଜୀବନର ଦେହ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ତାହା ଉଡ଼ନ୍ତ ଅଧୁନିକ କବିତାରେ ରୂପ ପାଇବା ପାଇଁ ।

ପାଷାଣର ଦେବତା ନିକଟରେ ପଣ୍ଡିତର ଦୁହାଇ । ଏ କଥାଟ ବହୁ ଅତି ନୂଆ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ପଥରଗଡ଼ା ଦେହ ଉପରେ ଫୁଲ ଦେଇଛନ୍ତି ଭକ୍ତ ବୃନ୍ଦ । କେତେ ପାଣି ଢାଳେ କଥା ମନାସି ଅସ୍ତୁଷ୍ଟ, ପାଷାଣକୁ । ସେମାନଙ୍କର ବାସନା ସଫଳ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ସାଧାରଣରେ ତାହା ଅନୁମାନ କରିହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ କେତେ ନୂତନ ପଣ୍ଡିତ ମନ ଏହି ଉପାସନା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଉଠେ । ଉପରୋକ୍ତ କବିତାରେ ଏ ଯୁଗର ସେହି ବାର୍ତ୍ତା ବେଶ୍ ରୂପ ପାଇଛି ।

ପାଷାଣ ଭିତର ମୃତ ଦେବତା ହେ କଥା କିଏ, କହ କଥା,
ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ମୁଁ ପାଷାଣରୂପରେ ତୁମ୍ଭ କି ଦେଖେ ମଥା ?
ଅନ୍ଧକାର ମୋର ଏ ହୃଦୟ ଭକ୍ତି ପୂଜା ଢାଳି,
ତାପତପ୍ତ ହୃଦୟ ତଥ ଦେଇ ମୁଁ ଶତଯେ ବୋଲ ।
ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମୋର ଏ ସାଧନା ସବୁ ହୋଇବ ବୃଥା ।
କଥା କିଏ, କହ କଥା ।

ପ୍ରବୃତ୍ତ ଚାକଚିକ୍ୟମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତାରେ ଏ ଯୁଗର ଅନ୍ୟ ଏକ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମ କବିତାଟିରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଘ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ତୃପ୍ତି କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ଅଶାନ୍ତ ମନର ଭାବ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ କିଛି ଅସନ୍ତୋଷ ନାହିଁ । ପ୍ରବୃତ୍ତ ଚାକଚିକ୍ୟମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ କବିତାରେ ଏ ଯୁଗର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟି ବେଶ ପ୍ରକଟ ହୋଇଛି । 'ଧୂମ୍ରମନ୍ଦ' କବିତାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ତାମ୍ର ପାଷାଣ ଗଠିତ ହେ ନଗ୍ନ ଦେବତା ମୂରତି ।
ଏ କେଉଁ ଶୋଣିତେ ଅଛ ଡାକୁଛ ଯେ ଈଶ୍ୱର ଘରକୁ
ମାନବର ଶିଳ୍ପକଳା କଳ୍ପନା ସହିତ
ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଯାହା ହୋଇଛି ଗଠିତ
ମାନବର ହସ୍ତେ ବନ୍ଦିନୀ
ଛେଣୀଧାର ଦସ୍ତୁର ହୃଦୟ
ଅନ୍ତରର ସ୍ୱଭାବ
ଶୁଣିବ ତାହାର
ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣ
ହେ ପାଷାଣ ।

ପ୍ରାଣହୀନ ପାଷାଣ କଣ୍ଠରେ ଏହା ତାହାର ଅନ୍ତରସ୍ଥ କ୍ରନ୍ଦନ । ନଗ୍ନ ସାହସିକା ଦେବତାମୂର୍ତ୍ତି କଣ୍ଠରେ ତାହାର ଏହା ଏକ ଦାବୀ । ତେଣୁ ପାଷାଣ ଯେତେବେଳେ ଶୂନ୍ୟପ୍ରାଣ, ସେତେବେଳେ ମାନବ ଅନ୍ତରର ସ୍ୱଭାବ ଶୁଣିବା ତଥା ବୁଝିବା କେଉଁଠି ? ପାଷାଣ କଣ୍ଠରେ ତାହାର ଭଙ୍ଗୀପାତ କେବେ କଥଣ ବୃଥା ? ତେଣୁ ତାହା ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି —

ଜଗତ ଯେ ଅଛି ଏହି ପାଷାଣେ ନିହିତ
ସୁଦେଶେ ତାହାର ଅତି ନମ୍ର ମୋର ଶିର,
ସଜୀବ ମାଂସର ଯେତେ ବସ୍ତୁ
ନୀତିର ଏ ଉତ୍ସର ସମସ୍ତ
ତାହାର ପଦ ତଳେ
ଏ ପାଷାଣ ପାଶେ
ନମସ୍କାର
ବାରମ୍ବାର

ତାହାର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଶୂନ୍ୟପ୍ରାଣ ପାଷାଣ ଅନ୍ତରାଳରେ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଉତ୍ତାପଂଶର ତାଳ ସେହି ସବୁ ପାଷାଣକୁ ଗଢ଼ିଛି ତାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଶିଳ୍ପୀର ଅନ୍ତରାଳରେ । ଶିଳ୍ପୀ ଅଛି ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ତଫାତ୍ ନାହିଁ । କଳାର ସୃଷ୍ଟିରେହିଁ ଶିଳ୍ପୀ ଅମର । ସୃଷ୍ଟି ହିଁ କଳାର ନିଶ୍ୱାସ । କଳାର ସୃଷ୍ଟି ବସ୍ତୁଠାରୁ ଶିଳ୍ପୀ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲେ କଳାର ପ୍ରାଣ ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଇ-ପାରେ ।

Art ବା କଳା ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ସମାଜର ହେବାକୁ ଯାଇ Illusion and Reality ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ Christopher Caudwell କହିଛନ୍ତି, "The stuff of art endures as long as men. The fountain dwindles away only when men are rent and wasted by a sterile conflict, and the pulsing movement of society is halted. All this movement is creative because it is not a simple oscillation but a development unfolded by its very restlessness. The eternal simplicities generate the enrichment of art from their own bosoms not only because they are eternal but also because change is the condition of their existence. Then art is one of the conditions of man's realisation of himself and in its turn is one of the realities of man.

ସେଥିପାଇଁ କଳାକୁ ଅନୁଭବ କରେ ଜନ୍ମ ବା art ଉଦ୍ଭବ । କଲ୍ପନାରେହିଁ art ର ସାର୍ଥକତା ନିହିତ । ତେଣୁ ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନ ଦେଇ ପାଷାଣ ଗଢ଼ିଲେ ତାହା କେବଳ ବା ହେଲ ପାଷାଣ, ଶୂନ୍ୟ ! ଶିଳ୍ପୀର ସୃଷ୍ଟିର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନାଚ ଶିଳ୍ପୀ ଅନ୍ତରାଳରେ ବା ବାହାର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଦେଖାଯାଇ ପାରେ ।

ସେଥିପାଇଁ ଯୁଗର, ଯେଉଁ ଅନ୍ତରା ତାର ଯୌବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭବ ତଳ । ନବର ଏକଟି ଏହି ଯୁବକ ଯୁବତୀର ଜନ୍ମ । ସେ ଧାତୁ ର ତଳ । ଯୌବନର ଅଭାବନରେ ଭୁଲେ ଏବଂ ଧାରଣ ଓ ଅନୁଭବ

ହୋଇ ଉଠିଲ । ଯୌବନ ଲୁଚିବା ତୁଟି ବଡ଼ ସ୍ଥିର୍ କଠିନ । ଯୌବନ ସ୍ପର୍ଶରେ କବି ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ବାସନା, ଯେ ଆକାଂକ୍ଷା ଜାଗିଲ, ତାର ରୂପାୟନ ପାଇଁ କବି ଖୋଜିଲେ ଦେଶର ଜଣେ ସାଥୀ ; ସ୍ୱଦେଶ ତାର ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି ଅବସର କରି ଦେଲ 'ବନ୍ଦେ' ଓ କବି ସାଥୀ ଜଣେ ଦେବୀ ସଙ୍ଗ । ସେମାନଙ୍କ ଅଲମ୍ଭ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନର ଧ୍ୱଜା । ଯୌବନ ଅଛିଲେ ସବୁ ପ୍ରେମର କାହ୍ନେ ଜୀବନ ଅବସାଦକର । ମାନବ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ବନ୍ଧନ ବା ମିଳନ ବହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିନାହିଁ । ଏହାକୁ ବାଦ ଦେବା ଅର୍ଥ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ଲାଳିତ୍ୟ ବାଦ ଦେବା । ପ୍ରେମ ହିଁ ଅତି ମହା-ସ୍ଥାନ୍ ; ଅତି ଯେ ବ୍ୟର୍ଥ ମନୋରଥ ପ୍ରୋମ ଶରୀରରେ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ଅଶ୍ରୁଦ୍ଧ୍ୟା ଗଢ଼ୁଛନ୍ତି, ସେ ଅବାକ ମୃତ୍ୟୁପାଇଁ ଯୌବନ ଦାୟୀନୁହେଁ । ଜଣେ ନାରୀକୁ ନପାଇଲେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଚରଣ ସେବାର ନିକଟ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇବା ନାହିଁ ? ଜଣେ ନାରୀକୁ ନପାଇଲେ ଜଗିବା ନାହିଁ ଜୀବନ ଆଉ ଜଣେ ନରଳକୁ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥୀରୂପେ ପାଇବା ନାହିଁ ।। ତେବେ ନାହିଁ ନିଜର ଅରଣ୍ୟରେ ଭେଦବେଦନାର ଅଗୋଚରରେ ଚରିତ୍ରା ହୋଇ ଓ ଯୌବନ ଜୀବନଦାନ । ପ୍ରେମରେ ଏହି ଏକା-ନ୍ତତା ଯୋଗୁଁ ଦାଶ୍ମହିଲ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ କାଳିଦାସ ବାସଭରେ ବିରହ ଦଶର ଲୁହୁ ମେଘ ସ୍ୱଚ୍ଛାକୁ ଏକତ ବାହୁଡ଼ ଅନନ୍ତ । ମେନକା ଓ ଉର୍ବଶୀର ରୂପଦାତା ସେହି କବି । ସ୍ୱର୍ଗରେ ନନ୍ଦନ-କାନନ ଅଛି ବୋଲି ଏ ଜଗତର ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀଙ୍କର ପଦପ୍ରାନ୍ତ କବି ତାର କବିତା ଗଢ଼ିଥରେ ।

ସମ୍ପ୍ରତିର ଜନତାର ଦେବତା ସ୍ରଷ୍ଟାର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାର ସ୍ତୁତି ବିଶେଷ ବହୁ ଲେଖାଯାଇ ପାରିନାହିଁ । ସମ୍ଭାବିତ ଜଗଦ୍ଦେଶୀର ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀର ଜୀବନ ଗୁଣାବଳୀ କବିତାରେ ରୂପ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ପାରିଛନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ

ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ସେ ଯୁଗର ପ୍ରାଣ ଅନ୍ୱେଷଣତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ ।

'ବର୍ଷା' ନାମକ କବିତାରେ କବି ଫକୀରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଘୋର ଗର୍ଜ୍ଜନେ ଅମ୍ବୁଦ ଦଳସ୍ଥା
ମେଘ ମନ୍ଦ୍ର ଗଗନେ
ଚପଳା ଚମକେ ଘନ ଚମକେ
ଶୁଭେ ମର୍ମର ତାନରେ ।
ଝରେ ଝର୍ଝର ଗୀତ ନିର୍ଝର
ବନ ଦର୍ପୀରେ ଭରିଲା
ପ୍ରେମ ତଟିନୀ ପାଏ ଭଙ୍ଗିଲେ
ଦେବାକୁ ଚିତ୍ତ ଦଳିଲା ।
ଚିତ୍ର ଉପବନେ ନାଚଇ ବର୍ହୀ
ହୋଇ ଉନ୍ମଦ ହୃଦଇ
ନବୋ ଜଳଧରେ ମୁକତା ବର୍ଷିଥି
ଦଶେ ଏ ନବୀନ ହୃଦର ।

ଏଥିରେ ଉତ୍କଳ ବର୍ଷାକାଳୀନ ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା । ଜଳ ବାଦଲର ଘନଘଟା ଦେଖିଲେ ମୟୂର ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଆନନ୍ଦରେ ଉଦ୍-ବେଳିତ ହୋଇଉଠେ, କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସେହିପରି ପୁଲକିତ ହୋଇ ଉଠେ ନୂତନ ଜଳଦ ଭାବରେ । ଏଠାରେ ଆଷାଢ଼ର ଘନଘଟା ଦେଖି ଉଦାସ୍ତନାଥଙ୍କ ପ୍ରାଣ କିପରି ଅସ୍ୱସ୍ଥ ହୋଇଛି ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"କେତେ କଥା ଏ ଘରେ
ରହିଥା ଲୋକଙ୍କ ମନେ
ସେ କଥା ଆଜ ଯେଜ ବଢ଼ଉଛି,"

ଏଣାର ମାଂସ ପରେ । ଏଣାର ମାଂସର ସ୍ପୃହା, ତୃଷ୍ଣା, ଦୁଃଖ, ତାପ, ବେଦନା ଓ ମନସ୍ତାପ ଶୋକ ଭୋଗିବାରେ ସତେ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ପର ମୃତ୍ୟୁର ଅଗ୍ରଦୂତ ନୁହେଁ । ଯୋଗବର୍ଷ—ଅସହ୍ୟ ଅଚଳ ବର୍ଷ । ଦୁଇଟି ନିପୀଡ଼ିତ ପ୍ରାଣୀ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମୁହଁ ଲଗାଲଗି ବୋଧ ବାଲମାୟର ଦୁଃଖ ଓ ତାପ, ବେଦନା ଅନନ୍ତ ନୀଳ ନଭ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହଟା ନିକ୍ଷ ମନକୁ ବୋଧଲା । ଦେଖ ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ଭଗ୍ନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବେଦନାର୍ତ୍ତ ତଳ ଅଙ୍କରେ ସତେ ଯେପରି ଠିକ୍ ସମସ୍ତ । ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଭଗ୍ନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଅନୁ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ବାସ୍ତବ ନାହିଁ । ଦୁଇଟି ନିପୀଡ଼ିତ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟଥା ଓ ବେଦନା ଅନ୍ତରେ ଲୁଚାଇ ପଶିଗଲା । ବାହାରେ ଯେତ ସେମିତି ଗର୍ଜୁଥିବ, ବର୍ଷା ସେମିତି ହେଉଥିବ ।

•

ଦରଜା ସ୍ୱତଃ, ମଣିଷର ସବୁବେଳ । ମହାନ ଅଷ୍ଟାଦଶର, କୋଣାର୍କ ଠାରୁ ସୃଷ୍ଟିରେ ତମ୍ପା ତାଳଗଛଲର ଦର୍ଶନରେ ମଣିଷ ହେଲେ ଅତଳ ହେଉଛି ନାହିଁ, ମଣିଷ ଦରଜା ଯେଉଁଣଟି ଧାର ନଦୀକୁ ପଡ଼ିଲେ, ଅନ୍ତରରେ ଏକ ଅନନ୍ତ ଝୁରା ଭଗ୍ନଶିଳ୍ପ ଦରଜ— ତାହାର ପ୍ରକାଶ କେବଳ ଦରଜାଙ୍କଠି ସମ୍ଭବ । ଦରଜା ସ୍ୱାଗତର, ଠିକ୍ ଧାରାମ ନାଦବଳ ହୃଦୟକୁ ଟାଣ ଥାଏ । ସେଇଙ୍କର ହୃଦୟ ହୃଦ୍‌ଭାବ ତାଳ ପଡ଼ ଦରଜାର ଆଖର ଦ୍ୱାର, ଶରଚ ନଈଥିରେ ପଡ଼ୁଛି ଶିଳ୍ପପୂର୍ଣ ଦର୍ଶନରେ ପଦ ଖଣ ନୂତନ ଛନ୍ଦ, ବାହାରର ଦନବନ୍ଧନର ସମ୍ପୂର୍ଣ ନାଶ ଉଠିଲା ପଡ଼ ଦରଜାଣ ପଦ ଉଚ୍ଛଳ ଉଠେ, ବୃକ୍ଷ ଶ୍ରେଣୀ ଦୃଶ୍ୟ ନଦୀର ଶୋଭା ଦର୍ଶନରେ ପଦ ମାନବ ଖଣ ବାସ୍ତବ ବୋଧ ହେଲେ, ସେ ସବୁ ଯେପରି ସତ୍ୟ ଓ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଦରଜ ଦରଜା ସେହିପରି ସତ୍ୟ ଓ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ମଣିଷକୁ ତାର ସୃଷ୍ଟି ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଲେ ସତେ ଯେପରି ଦରଜା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ମଣିଷ ଯେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକୃତିର ଉତ୍କଣ୍ଠ ଦାନା ଦୃଶ୍ୟ ପଡ଼ୁଛି । କରୁଛି, ସତେ ଯେପରି ଦରଜା ତାର ସେହି ପ୍ରକୃତର

ପ୍ରବଳ । ମସ୍ତିଷ୍କର ବାତ୍ୟାର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଖଣେକାଳ ଭୁଲିଯିବା ପାଇଁ ଗାଂଜା ସେବନ ଏକ ଅମୋଘ ବାଣ । ଚିନ୍ତା ଓ ସଙ୍ଗୀତର ଉତ୍ସବରେ ମସ୍ତିଷ୍କର ସନ୍ତପ୍ତ ପ୍ରାଣ ଶୀଣଧାର ପାଇଁ ଶୀତଳ ପ୍ରଲେପ ଏ । ସେଥିପାଇଁ ଗଞ୍ଜେଡ଼ିମାନେ ଏକସ୍ୱରରେ ଗାଉଛନ୍ତି—

"ଗଞ୍ଜୀଏ ଅଟକଣେ ନାନାରୂପେ ମନ."

ଫୁଲ ଫୁଟିବା ଓ ଝଡ଼ିବା, ବସନ୍ତ ଆସିବା ଓ କୋଇଲି ଗାଇବା, ଏ ସୃଷ୍ଟିର ଭଙ୍ଗୀରେ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶର ମୋହିଏ ମୋହିଏ ଚମତ୍କାର ସତ୍ତା । ଏସବୁର ସ୍ଥିତି କିନ୍ତୁ କ୍ଷଣିକ । କିନ୍ତୁ ମନ ଏମାନଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ କବି ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମକରଣ କରେ । ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତିହିଁ ଏହି ନାମର ସନ୍ଧାନରେ । ଯାଦୁକର ବା ଧର୍ମଯାଜକ ମଧ୍ୟ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଦେବ ଦେବୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ନାମକରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଶବ୍ଦରେହିଁ ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଶବ୍ଦର ସଂଶ୍ଳେଷଣ ଶକ୍ତିରେହିଁ ଆତ୍ମା ଶବ୍ଦ ବିସ୍ତାର କରେ । ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଜଗତର ଏକକୋଣରେ ପଡ଼ିରହି ଭୂମିକ ଗଞ୍ଜେଡ଼ି ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଆଉ ଆଉ ଖଣ୍ଡ ସେଥିରେ ତାହା ନାହିଁ । ଅଥ ସେହିଠାରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇମାନ, ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ତାହା ଗଞ୍ଜେଇଅଡ଼ ଲଭ ପାଉଛି ।

ମାନବର ଅନୁଭବ ଶିଳ୍ପୀ ଏହି ଗଞ୍ଜେଡ଼ିଙ୍କର ସମ୍ମୋହନ ହୁଏ । ସାଦା ମାନବ ଚେଷ୍ଟା କରି ସେହି ପ୍ରକୃତିକୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତିର ରହସ୍ୟକୁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ; କେତେବେଳେ କୁହୁଡ଼ିଆରେ ବାହାକୁ ଅନୁଭବ କରେ; ପର ଜୀବନକୁ ଅନିଶ୍ଚିତ ନୟନରେ ଅବଲୋକନ କରେ; ପୁଣି କେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ବ୍ୟର୍ଥତା ପ୍ରାଣକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରେ । ଗଞ୍ଜେଇସେବୀ ଦେଖେ ତାର ଅନ୍ତରର ବ୍ୟର୍ଥତାର ପ୍ରତିଷେଧ ।

ସେଥିପାଇଁ ଏହି ସ୍ୱପ୍ନଶୀଳ ମାନବ ପ୍ରାଣ କେତେବେଳେ ନାନା ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରେ, ନାନା theory ଆବିଷ୍କାର କରେ, ଜ୍ୟୋତିଷ ବାଣୀ ଶୁଣାଏ, ନକ୍ଷତ୍ରର ସନ୍ଧାନ ନିଏ, ପୌରାଣିକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଧର୍ମନୀତି ରଚେ, ନାନା ସଂସ୍କାରର ଉଦ୍ଭାବନ କରେ — କେତେବେଳେ ଦିଗନ୍ତ ପାର ହୋଇଯିବା କଳ୍ପନାର ନାଆ ଭସାଇଦେବା ପାଇଁ ଉଚାଟ ହୁଏ—କେତେବେଳେ ଅନାଗତ ପାଇଁ, ଜୀବନ ଦୁଃଖରେ ଗୀତିକାର ବସେ, ଜୀବନ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଉପଭୋଗ କରେ, ଜୀବନ ଗଭୀର ଅନୁଭୂତିରେ ନିଜେ ଗର୍ବିତ ହୁଏ କେତେବେଳେ ଜୀବନ ଅନ୍ଧକାରକୁ ଦୋଷାରୋପ କରେ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଉପଦେଶ ଦିଏ, ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଏ । ତାହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଓ ଜୀବନ ଖାଲି ବସେ ।

ସୁନ୍ଦରର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ କାବ୍ୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ଶେଲି କହିଥିଲେ —

"Poetry turns all things to loveliness, it exalts the beauty of that which is most beautiful and it adds beauty to that which is most deformed. It marries exultation and horror, grief and pleasure, eternity and change. It transmutes all that it touches and every form moving within the radiance of its presence."

କବିତା ସବୁକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ କରିଦିଏ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ କବିତା ପରି ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଚାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଖଚିତ ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭରେ କୀଟ୍ସ 'Grecian Urn' କବିତାରେ ଏକ ଚିରନ୍ତନ ଅନନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ରୂପଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କୁମ୍ଭ ଦେହରେ ଚିତ୍ରିତ ସବୁଜ ବନାନୀର ଛାୟାତଳେ ବାଣୀ ବଜାଉଛି, ତରୁଣ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ପଛରେ ଧାବମାନ ହୋଇ ଚୁମ୍ବନ କରୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରେମିକାର ମିଳନ ଆଶା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ମିଳନର ସେହି ଅପେକ୍ଷାରେ ରହି

ଚିର ପ୍ରେମର ସାର୍ଥକତା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଥାଉଁ । କବି ପ୍ରେମିକାର ପଥ ଚାହିଁ କଟାଇଥାନ୍ତି । ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ହୃଦୟରେ ଏକ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ଜାଗିଥାଏ, ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ସେହିଭାବ ଥାଇଁ ଥିବ । Penelop's Webରେ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ବସି ଉଲବୁଣା ର ସହିତ ତାର ପ୍ରେମିକ ସେଠାରେ ଥାଉଁ । ତାହା ଯୁବତି ଥିବା ସମୟର ଏହି ଭୂବେନ୍ଦ୍ରିକ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲ ।

That single moment of earnest longing has received through out an unchangeable duration.

Newton ଙ୍କ ଏକ ଚିଠିରେ କବିତା ତାଙ୍କର ବେଶ ଉପ-କାର କରୁଥିବା କଥା Cowper ଯାହା ଲେଖିଥିଲେ ଏଠାରେ ତାହା ଉଦ୍ଧୃତ ହେଉଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି:—

"Poetry above all things is useful to me in this respect. While I am held in pursuit of pretty images or a pretty way of expressing them, I forget every thing that is irksome like a boy that playe truant determine to avail myself of the present opportunity to be amused.

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଉଚିତ । ତାହା ହେଉଛି ଶୁଣିବା ଓ ମନଯୋଗ ଦେଇବା ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା । କବିତାରେ ଏହି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତି ସେହି । P.H.B. Lyon ତାଙ୍କ the Discovery of Poetry ଲେଖାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି –

'We must have ears to hear and it is only by such training that you can discover the full beauty of poetry. So also we must have to see that is to observe. Most of us have the power of careful and accurate observation yet seldom do we use it. Our minds grow lazy, they see the beginning of an action and assume the rest.

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ କବିତା କେଉଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଯାଉ । ଆଧୁନିକ କବିତାର ଜନ୍ମ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଜାଗାରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ସମୟରେ । ଆମେରିକାରେ ଆଧୁନିକ କବିତାର ଆରମ୍ଭ ୧୯୧୨ ସାଲରେ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ୧୯୩୦ ସାଲରେ । ଯାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବଙ୍ଗଳା ଓ ଲୁହ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ୧୯ ଠିକ୍ ସେହି ୧୯୩୦ ସାଲରେ । ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବେ ନୂତନ କବିତାରେ ନୂତନ ସ୍ୱରର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ଅଗ୍ରଗତିର ପଣ୍ଡିତ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆଗଉ ଥାଏ । ସାହିତ୍ୟସେବା ଅଗ୍ରଗତିର ଦେଶଗାମୀ ଓ ସ୍ୱାଗତ । ଯୁଦ୍ଧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ସଙ୍ଗେ ଯୁଗର ଜନ୍ମଦାନ ପାଇବା ପାଇଁ, କୃତଜ୍ଞ ସମାଜ ଅଣିବା-ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଯୁଗ ଓ ନୂଆ ସମ୍ପର୍କ । ସେତେବେଳେ ପୁରୁଣା ଯୁଗ—ପୁରୁଣା ସମ୍ପର୍କ ମାଡ଼ିଛି ଭାଙ୍ଗି, ଗଢ଼ା ହେଉ ନୂଆ, ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବିତାର ଶୈଳୀ, ଭାବ ପ୍ରକାଶ ବା ଛନ୍ଦୋଧାରାରେ ବିଶେଷ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଇ-ନଥିଲା । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧର ବିସ୍ଫୋରଣରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ସ୍ଥିର ଭାବ ଓ କବିତା ହେଲା ଅସ୍ଥିର । ଏହାପରେ ଦେଖା-ଦେଲା ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ଓ ଅନ୍ତର ସଙ୍ଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟିବାର ପର୍ବ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ କବିତାରେ ଥିଲା objective ଅର୍ଥାତ୍ ରୂପମୟ ସବୁ ବାହାର ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ସେଥିରେ ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ପାଉଥିଲା । ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲା ଗୌଣ । କବିର ନିଜ ଅନ୍ତରର ଉପରେ ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ କବିତାକୁ Subjective poetry ବା ଆତ୍ମୀୟ କବିତା ବୋଲିବେ କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ ପୁଣି ସାହିତ୍ୟରୁ ଏକ ନୂତନ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାହାକୁ ହିଁ post-war poetry ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି ତାହାର ଉଦ୍ଭବ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ମାନବର ରକ୍ତପାତ, ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସ ଦେଖି ଯେଉଁ ନୈରାଶ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଜନ୍ମ ହେଲା ତାହା ମନେ ରହିବ । ପଶ୍ଚିମର ସମସ୍ତ ସାଂସ୍କୃତିକ ଭାବନା, ବିବେଚନା କଳନା ମହାଯୁଦ୍ଧର ଅନ୍ତସ୍ଥଳରେ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ ସବୁ ଆଶା ଦେଲେ ବି ତାର ସ୍ମୃତି ମଉଳାଇଲା । ତାର ଫିଙ୍ଗିଲା ମଉଳାଇଦେଲା । ଟେନିସନ ଶୁଣିଲ ତାର ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ଶୋଇଛି । ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାର ଟେନିସନ ଯନ୍ତ୍ର ଆହାକୁ ବାହା କହାଇ ପାରିବନି । ପଶ୍ଚିମର ସମସ୍ତ ଧାରାବାହିକ ଓ ସୁମନୋହର କଳନା କଳ୍ପନା ଧୂସ୍ତ ବିଧ୍ୱସ୍ତ । ଯୁଦ୍ଧପରେ କେବଳ ଧ୍ୱଂସ, ରକ୍ତପାତ ଓ ହତାଶା ରହିଲା । ଜାତୀୟ ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟ ଅବାଞ୍ଛିତ ଭାବେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଯୁଦ୍ଧପରର ହତାଶ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ଭାବନା ଜନ୍ମ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଯୁଦ୍ଧର ଫଳ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅନାହାର, ଅସାଧୁତା ଏବଂ ଜଡ଼ତା ଅବାଧ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ସି. ଇ. ଏମ୍ ଜୋଡ଼ ତାର ଏକ ପୁସ୍ତକରେ ଯୋଗ୍ୟ ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ବିବରଣୀ ପଢ଼ିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମାଜିକ ଅସାଧୁତାର ପ୍ରକୃତ ଚିତ୍ର ଅନେକ ସହଜରେ ଜାଣିହେବ । ସି. ଇ. ଏମ୍. ଯୋଡ଼ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଯେ ବନ୍ଧୁସଂଖ୍ୟାରେ ଜନ୍ମତା ଓ ସମ୍ପଦ ଉତ୍ପାଦ ଧ୍ୱଂସ କରି ଚାଲିଥିବା ଅନେକ ଚୋର ଡକାୟତ ଅପରାଧ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ବୃଦ୍ଧି ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଦେଖିବା ଯେ ୧୯୦୩ ରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରେଲବାଇରୁ ୧୦ଲକ୍ଷ ପାଉଣ୍ଡ ମୂଲ୍ୟର ଜିନିଷ ଚୋରି ହୋଇଛି । ରେଲ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କରୁ କେବଳ ବର୍ଷ ୧୮,୫୦୦ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ଲାଇଟ୍ ବଲ୍ବ ଚୋରି ହୋଇଥିଲା । ୪୫ ହଜାର ଝରକା କାଚ ଭଙ୍ଗା ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । ପିଲାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ଘୁରୁଣ ବଢ଼ିଥିଲା ।

ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ଯୁଦ୍ଧଫଳରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ, ଦୟା, ମମତା ଓ ନୀତିର ଭୂଷଣ ଶେଷ ଅବାଧ ପାଇଲା । ସି.ଇ. ଏମ୍ ଜୋଡ଼ ତାଙ୍କର On Future of Morals ନାମକ ବହିରେ ଏ

ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ଏଠାରେ ତାହାର ଉଦ୍ଧୃତ ଦେବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଭାବୁଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"What is indubitable is the enormous increase in rudeness and decline in civility in the casual relations of chance acquaintances or of those who are not acquainted at all. The growth of rudeness is in part due to the usurpation by young women of many duties and services formerly performed by men. Invest a woman with authority and you transform her into a Schoolmistress."

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୌନ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଜଣେ ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସାମରିକ କର୍ମଚାରୀ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"At one period before I came on leave fifty per cent of the men in the force to which I was attached applied for compassionate leave on the ground of domestic trouble." The phrase 'domestic trouble' means simply that the man applying for leave had been informed that his wife was unfaithful." Lord Elton ଏହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହନ୍ତି "The family was the first and most tragic casualty of the war."

ଏହି ସମସ୍ତରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଏହି ସମସ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳ ଓ ନୈତିକ ବାସ୍ତବତାର ପ୍ରତିଫଳନ ହେବ କି ?

ଏହାପରେ ସାହିତ୍ୟରେ ପଳାୟନବାଦ କଥା ଆସୁଛି । ଏହି ପଳାୟନବାଦ କଥା କହିଲେ ଯୁଦ୍ଧପରେ ଲେଖା ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ର ପଳାୟନ ମନୋବୃତ୍ତି ଦେଖା ଦେଇଛି ସେ କଥା ପରେ କହିବି ।

ଅଗଷ୍ଟ କମ୍ଟ ୧୮୩୦ ବେଳକୁ ଆଧୁନିକ ବସ୍ତୁତାର ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶ ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ ବସ୍ତୁତାର ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶର ସମୟ ୧୯୩୦ଠାରୁ ମୁଁ ଧରୁଛି । ବାଂଲା ପ୍ରଗତିବାଦୀର ଏବଂ ଡେକାଡେଣ୍ଟ ସ୍ରୋତରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅଭିନବ ଜୀବନର ଜୁଆର ଦେଖାଦେଇଛି । ତାହାର ନେତା ଓ ନିର୍ମ୍ମାତା ଅନେକାଂଶ ଯୁବକ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦଳପାଣ୍ଡି ଚିନ୍ତକ ଲେଖାରେ, "ଏ ଯୁଗର ରକ୍ତ ଦେଉଛି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଅନୁଭୂତିର ଚିନ୍ତା । ଅବଶ୍ୟ ଦେଉଛି ସାହିତ୍ୟକୁ ସାଧାରଣ ମାନବଜୀବନ ପକ୍ଷେ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ଏବଂ ଜାତୀୟ ବା ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟର ଗଣ୍ଡିକୁ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ସାଥୀ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୋଜିତ କରିବା ।"

ଯେ କୌଣସି ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟର ଧର୍ମ ହେଉଛି ଯୁଗର ଅଭାବ, ଯୁଗର ଦାବୀ ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ତାକୁ ରୂପ ଦେବାରେ ସକ୍ଷମ ହେବା । ଅତୀତର ଐତିହ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସ୍ୱଭାବ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅଭାବ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆଶା ଓ ଦାବୀ, ବାଂଲା ଜାତିରେ ଠିକ ତାହା ନାହିଁ । ଜାତିମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଓ ଇତିହାସ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ତାହା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜାତି ବା ଦେଶରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ । ଯୁଗର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଏକ ଅଣୁର ସନ୍ଧାନରେ ଅଟଳ ଏ ଭଳି ସଫଳ । Newtonଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପୃଥ୍ୱୀ ଉପରେ ପତନରେ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ଆବିଷ୍କାର ଜଗତକୁ ଅଜଣା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀର ଛୋଟ ବଡ ସମସ୍ତ ଜାତିମାନଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ମନୋଭାବରେ ବେଶ୍ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଛି । ଜାତିର ଜାଗ୍ରତ ତରୁଣ ପ୍ରାଣ ଆଜି ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି । ଜଗତ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପଦ । ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ହେବା ସାହିତ୍ୟର ଧର୍ମ । ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣ ସେଥିପାଇଁ ଅତି ଉଦାର । ଓଡ଼ିଆ

ସାହିତ୍ୟ ଯେତେ ଅତି ଗଣ-ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇଛି ଏହା ତାର ସଫଳତାର ପରିଚୟ ।

ବାସ୍ତବ ଜଗତ ଓ ଜୀବନର ନାନା ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଜ ମଣିଷ ମନର ଗଭୀରତଳେ ଅବସ୍ଥିତ ଧାରଣା ଗୁଡ଼ିକ ଦୂରକରି ଏକ ମୌଳିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଜ ବୃଦ୍ଧି ହେଉ ଏଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଦ୍ରୁତ ଅଗ୍ରଗତିରେ ବସ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତିରୁ ଏକାଗ୍ରତାର ସହିତ ନାସ୍ତିକତାର ଭୂମିକା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତୁଳସୀ କହନ୍ତା ବାନ୍ଧି ଲେଖା ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ଯେତେବେଳେ ସୁଧ ଅସି ବାଡ଼ୁଛି “ବାପା, ସବୁ ସଜଡ଼ା ନାହିଁ ।” ଭଳି କଥନ । ଧାଁ କରାଇଛି । ତେବେ ଅନିଶ୍ଚିତତା ମଧ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ମାନବ ପ୍ରାଣ ସଦା ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଅସ୍ଥିର । ତେଣୁ ଏହା ଏକାଗ୍ରତା ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ କାଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୌକିକ କଥା, ଉପନ୍ୟାସ ବା ଗଳ୍ପ ପୁରାଣ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଖପାଠ୍ୟ ଓ ଉପାଦେୟ ନୁହେଁ । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନା ଏଯୁଗରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଏ ଯୁଗ କ୍ଷୁଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ, କ୍ଷୁଦ୍ର-କବିତା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପର ଯୁଗ । ଏ ଯୁଗରେ ରାମାୟଣ ବା ମହାଭାରତ ପରି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିବା କାହା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ପରହତ ।

ଏଠାରେ ଭାରତର ବହୁଭାଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଆଜ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ କରୁଛୁ । ସେ କହନ୍ତି “ଉତ୍କଳରେ ଏକ ସୁବିଶାଳ ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ଗଢ଼ିବାର ସମସ୍ତ ଉପକରଣ ଅଛି । ସେଠାରେ ପରମ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପର୍ବତମାଳା, ଉତ୍କଳ-ବଙ୍ଗଳା-ବିହାର-ଆନ୍ଧ୍ର ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଦେଶ, ବାଳୁକାମୟ ନଦୀ, ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଅରଣ୍ୟାନୀ, ସୈକତ ତରଙ୍ଗର ଅମର ନର୍ତ୍ତନ, ବର୍ଷା ଓ ଶୀତକାଳର ଶ୍ୟାମ ଶୋଭା, ବହୁବର୍ଷ ଦେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପର୍ଯ୍ୟଟକରେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ଅନେକ ଦୃଶ୍ୟ, ଅବକାଶର

ଅତ୍ୟାଚାର, ଧନୀର ଶୋଷଣ, ଶ୍ରମିକର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଋଣଗ୍ରସ୍ତର ଦୁରବସ୍ଥା, ସଂସାର ଧର୍ମରୁ ବିରକ୍ତି ଓ ଦୁଃଖର ହାହାକାର, ଏଥି ନାହିଁ ବା କେଉଁଠି ?

ଯୁଗ ଓ ଧର୍ମର ବାସ୍ତବତାର ଚିତ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ଅନାଗତ ସମୟ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ବଦଳାଇ ଯାଉଛି ଏବେ ଆମର ମୁକ୍ତମନ ସାହିତ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପାଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏ ଯୁଗରେ ଯେ ବଳିଷ୍ଠ ବାସ୍ତବବାଦ ତାହାସୁ ସାହିତ୍ୟର ଶକ୍ତି ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି । ଅନ୍ୟ ଅନୁକରଣ ଯୁଗରେ Preservation of Race ବା ଜାତି ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଯେପରି ଉଦ୍ଭାବ ହେଉଥିଲା; ସେହିପରି ରକ୍ଷା ଓ ପୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା ଜନତା ଦ୍ୱାରା ହେଉଛି ।

ଆଧୁନିକ ଜନତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କରେ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ଦେବା ଠିକ୍ ହେବ । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ମୋଟାମୋଟି ଚାରି ଯୁଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ କେତେକ ପାଞ୍ଚୋଟି ଯୁଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମଣନ୍ତି ।

(୧) ପୌରାଣିକ ଯୁଗ—ଏହି ଯୁଗରେ ସାରଳା ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ ଓ ଭାଗବତ ରଚନା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ରଚନା ଗଦ୍ୟର ଅନୁରୂପ ପ୍ରଚଳିତ । ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ଅନୁଭୂତିର ବିଶେଷ ଅଭାବ ।

ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଧର୍ମ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲା । ଲୌକିକ କଥା ଅପେକ୍ଷା ଅଲୌକିକ କଥା ଅଧିକ ଆସିଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ପୌରାଣିକ ଧର୍ମ ଓ

ପୁରାଣାଶ୍ରୟୀ ସାହିତ୍ୟ ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ସେଦିନ ସମୟରେ ଯେ କେବଳ ସଞ୍ଜୀବିତ କରିଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅନେକାଂଶରେ ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି । କବିତା ଈ ସ୍ୱୀକୃତ ।

(୨) କାବ୍ୟଯୁଗ—ମଧ୍ୟ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗଦ୍ୟର ଅଭାବ । କେବଳ କାବ୍ୟ ଓ କବିତାରେ ସାହିତ୍ୟର କଣ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାକୁ କାବ୍ୟଯୁଗ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏ ଯୁଗରେ କବିତ୍ୱରେ ଛନ୍ଦ ଓ ଶୈଳୀଅପେକ୍ଷା ଅଳଙ୍କାରର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ । କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ କାବ୍ୟଯୁଗର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋଧା । ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ସବୁ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଥିଲା, କାବ୍ୟଯୁଗରେ ତାହା ଛନ୍ଦ ଏବଂ ନୂତନ ଶୈଳୀର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛି । କାବ୍ୟଯୁଗରେ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ପଥ ସହିତ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସିଲା । ଏଥିପାଇଁ କାହାକୁ ଦୋଷ ଦେବାକୁ ନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ଯୁଗସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ । ଏହା ବୋଲି ଯେ କାବ୍ୟ ଯୁଗରେ ବାସ୍ତବତା ସହିତ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ ଏକବାରେ ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ । କେବଳ ପରିମାଣ ନେଇ ଯାହା ଫରକ । ବାସ୍ତବତାର ଛାପ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ, ସବୁ ସମୟରେ ରହିଛି ।

ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ-ଜନ-ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ୱେଷଣା ପିପାସା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା କାବ୍ୟଯୁଗରେ କଳ୍ପନାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ହରାଇ ବସିଲା ।

(୩) ରାଧାନାଥ ଯୁଗ—ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାର ଦୁନିଆ ସହେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟିକର ସଂସର୍ଗ ଥିଲା ଖୁବ୍ କମ । ସଂସର୍ଗ ଓ ସଂଘର୍ଷହିଁ ପ୍ରଗତିର ଜାଗ୍ରତ ଉତ୍ସାହ ଓ ଜଗତର ସହାୟକ । କାବ୍ୟଯୁଗ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗ ଆସିଲା । ଏଥର କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ

ସତ୍ୟତା ସମର୍ଥନରେ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଭାରତର ସମଗ୍ର ଓ ପରର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଛି ବଡ଼ ଗଭୀର ଓ ମାରାତ୍ମକ । ଭାରତ ଯେମ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇ ବସିଲା । ଏହି ପ୍ରଥମ ସଂଘର୍ଷରେ ଭାରତର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅଗ୍ରଗତି ଏକପ୍ରକାର ପଙ୍ଗୁ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପରାଧୀନତାର ଶତ ବର୍ଷ ପରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେତେବେଳେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଗଲା, ସେତେବେଳେ ଭାରତୀୟ ହୃଦୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଆକାଂକ୍ଷା ଜାଗି ଉଠିଲା ଓ ସ୍ୱଦେଶରେ ଏକ ନୂତନ ଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଯୁଗର ଅଗ୍ରଣୀ ନାୟକମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗମୋହନ, ଫକୀର ମୋହନ, ଗୌରୀ-ଶଙ୍କର, ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ଓ ରାଧାନାଥ ପ୍ରଭୃତି । ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗକୁ ବଢ଼ାଇ ଆଣିବା ।

କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଓ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଯୁଗ

ଏହା ପରେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଅଡ଼କୁ ଏବଂ ବିଂଶ-ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟାକାଶରେ ଦୁଇଟି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଓ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁ ।

ଏକଥା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପରି ଜଣେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ବିଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଆ ମନୋଭାବ ନେଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସାଧକଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନା-ହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜୀବନଟା ମଧ୍ୟରେ ବ ବକ୍ତୃତା, ଓ ଲେଖା ଓ ନ-ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର ଭିତରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବ୍ୟାକୁଳତା ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା—ସେ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି । ଜାତିକୁ ଉନ୍ନତି ଚିନ୍ତା ।

ଜଗତ ସମକ୍ଷରେ ପଥ। ଭଳ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମବର୍ଷ ଷାଠିଏ ବର୍ଷରେ ନବ ଉଦ୍ଧା ଦେଇ କେଶରୀଙ୍କ ଯେ ସବୁ ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କଲେ । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା ଅଦେଶୀୟ ଭଳି । ସେହି କାରଣ ସେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ । ତାହା ଦେଇଛି ଅବହେଳିତ ଓ ଉପେକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ପ୍ରଚାର ଓ ସଚେତନ କରି ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଚାଲି ଲୁହ ଓଡ଼ିଆ ଦେଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଶିଶୁପର ବୀର ହୃଦ ହୋଇ ପୁଣି ଉତ୍କଳମାତାର ସନ୍ତାନ ଥାଇବା ଉପଦେଶଦ୍ୱାରା ଓ ସ ଦ୍ୱାଦଶେଶ୍ୱର ହୋଣାର୍କ ଓ ଅନ୍ୟ ଦେଶୀୟଙ୍କ ମାନକୁ ତୋଳି ଭୁଲିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସାଥୀ ମାଥି ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଡାକିଲି
ସାଥୀକୁ ମାଡ଼ି ନାହିଁ,
ସବୁ ସବୁ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଡାକିଲି
କାହାର ନ ଦେଲେ ଦେହ ।

ସେଥିରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଅଭ ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ଭୁଲକୁଳ ମଧୁସୂଦନ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି—

ଭୂମିକମ୍ପ ହେବ ଧରଣୀ ଫାଟିବ
ଉଠିବେ ସହସ୍ର ଲୋକ
ସେହି ଲୋକଙ୍କ ମାତା ସେହି ଲୋକ ପିତା
କେବ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ।

ତାପରେ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗପୁରୁଷ ସେ ମଧୁସୂଦନ ସୁଦ୍ଧା ଭାଷାର ସେବକରୁ ଅର୍ଥ ଅଭିଳାଷ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ସ ଓଡ଼ିଆର ଜନସ୍ୱ ଭାବନାକୁ ନେଇ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପ୍ରକୃତର କଲେ ପଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗତିକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଛି ନାହିଁ ।

ଭାରତୀୟ ମଞ୍ଚରେ ସଦ୍ୟ ଗଠିତ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଜୀବନର ସମ୍ପୃକ୍ତ ସଂଗଠନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ନିଖିଳ ଭାରତୀୟ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଏକ ଉତ୍କଳର ମୁଖୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ଏବଂ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଫଳତଃ ଭାରତୀୟ ଜୀବନର ମନ୍ତ୍ରରୁ ବୃହତ୍ତର ମଧୁସୂଦନ ଓ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ାନେଇବା ଏହାର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୱ। ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଜନସ୍ତୁ ଜାତୀୟ ଜୀବନରୁ ଉଦ୍ଭୀତ ହେବାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସହାୟକ ଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାଲ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମୃତ ଓ ଅତୀତ ଗୌରବ ସ୍ମରଣ ସଚେତନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଯେ ଦେଶ ଦାଶ୍ୟାଳ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ସଭ୍ୟତାର ଦାୟାଦ ସେଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ଦଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏକ ଗୌରବମୟ ଅତୀତର ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଳ୍ପନା ଭବିଷ୍ୟତ ଗଢ଼ି ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଗତିପଥରେ ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇ ଅଛି ଏକ ବଡ଼ ସଂସାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ । ୧୮୧୭ରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ଯେଉଁ ବିଦ୍ରୋହ ସୂତ୍ର ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଯାହା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲା ତାହାହିଁ ରୂପ ପାଇଲା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସାଧନାରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ କେବଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନଥିଲା । ସେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଏକ ନୂଆ ଯୁଗ ଉଦ୍ଘାଟନ କଲେ । ସେ ଥିଲେ ହେଉଛି ଯୁଗ ଚେତନାର ଦୂତ । ଓଡ଼ିଆ ଜନଗଣର ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁର୍ଗତିର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କର ଲେଖନୀରେ ରୂପ ପାଇଲା । ବୃହତ୍ତ ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ମନୋବେଦନା ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି ଓ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ଉଠିଲା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କାବ୍ୟ ଲେଖନୀ ମଧ୍ୟରେ ।

•

'ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା' ତାଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶ ଅନୁରାଗର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ସୁପ୍ତ ସୁନ୍ଦରର ପରଶ ଲୁଣାଇ
ଦେଶର ଭାଗର ଗଞ୍ଜନର ଗାନ,
ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମମାଟି ପୁଣ୍ୟ ଦେବାଳୟ,
ଉତ୍କଳିକା ପାଠ କଲେ ଚକ୍ଷୁକ୍ଷୟ;
ମାନବ ଜନମ ତୁଅଇ ସଫଳ
ଏ ମହାଦୀକ୍ଷା କି ବୁଝିବ ଜଡ଼ଳ ?"

ଉତ୍କଳର ଦୁଃସ୍ଥ ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଏହି ଚିତ୍ରର ଅଙ୍କନଧାରେ ଉତ୍କଳ କବିରେ ରୂପ ପାଇଛି । ଚିତ୍ରର ଅଙ୍କନଧାରେ ସେ ଯେଉଁ ସୁସଙ୍ଗତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ ତାହା ଅତି ମହାନ ହୋଇଛି । ସ୍ୱାଧୀନ ଶାସନରେ ସେ ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ଆଜି ତାହା ବାସ୍ତବଭାବରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି ।

୧୯୨୦ ମସିହାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଓ ତାପରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟା କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀଙ୍କ 'ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ' ରଚନା, ଜାତୀୟ କବି ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ 'ରଣ-ଭେରୀ' ପତ୍ରିକାର ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାଞ୍ଛାନିଧି ଦାସଙ୍କ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତମାନ ତରୁଣ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ଦେଶପ୍ରେମ ଉଦ୍ଦୀପିତ କରିଥିଲା । କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀଙ୍କ ଲେଖା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ଯେତେ ପ୍ରବେଶ କରି ନଥିଲା ତାହାଠାରୁ ବେଶୀ ଜାତୀୟ କବି ଗୋଦାବରୀଶ ଦାସଙ୍କ ଲେଖା ଜନସାଧାରଣରେ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହା ପରେ ପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଓ ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ରାୟ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ନୂତନ ଜଗତ ଦେଖାଇଦେଲେ । ଏହାକୁ ସାଧାରଣତଃ 'ସବୁଜ ଯୁଗ' ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏହାର

କାଳପରିସର ଏତେ କମ୍ ଯେ, ଏହାକୁ ସବୁଜରେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗ ଆଖ୍ୟା ଦେଇହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଭାବ-ସମ୍ପଦର ଯେତେ କମ ହେଉନା କାହିଁକି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହୋଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ ଧାରା ତଥା ବସ୍ତୁର ଦଶପାଖ । 'ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ'ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୁକୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ଦ୍ରୁତ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

'ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ'ରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ସେ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି ତାହା ଓ ସାମାଜିକ ମୁକ୍ତ । ତାପରେ କଳା ଦେବୀ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ସହିତ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ । କବିଙ୍କର ଅନ୍ତର ଓ ବହିର୍ଜଗତର ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଅନାବିଳ ରୂପରେ ହେମ ।

ଅକ୍ଷରର 'ମୁକ୍ତା' ନାମକ କବିତାରୁ କିଛି ଅଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ ମୁଁ ପଶ ସାଗ ସରାଳ,
ଗୋଷ୍ଠୀର ଦିଗ ଥିଲ ଦ୍ରୁତ ତରଙ୍ଗ ।
ହାତ ନିର୍ମଳ ତପ ଯନ୍ତ୍ରଣ ମାଳ,
ଅନାବି ରହୁଛି ତୋ ଅସୀମ ଭାବ ।
ସତ୍ୟର ଯେଉଁ ମନ ହୃଏ ଉନ୍ନତ,
ମୁକ୍ତିରେ ନୂଆ ଦୋଳ ହୃଏ ବ ଭୂସଂ ।
ତୃପ ଦୋଣରେ ଚଗ୍ ହେମ ପ୍ରଭାତ,
ଜଳବା ଚରଣ ତେଣୁ ତୁରେ ସ୍ୱପନ ।

ଅଗ୍ନି ଜେଉଣି ଝଞ୍ଜ ଅଗ୍ନିଲ୍ ନାହିଁ,
ଏ ବଥା ତଲ୍ ଏତେ ଭବ ଲଗାଇ ।
ଅଗ୍ନିରୁ ଅଗ୍ନି ମୋ:ରେ. ପାହିଲ୍ ଯାଇଁ
ଯାନ ଅଶାନ ବୋଲି ଦେଲ୍ ଭଣ୍ଡାଇ ।

ଏଥିରେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତର ଅଭିମାନ; ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କର ମିଳନ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଏତେ ମଧୁର ହୋଇଛି ଯେ, ସେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପାଠକର ପ୍ରାଣକୁ ଏକା ଆସ୍ୱାଦିତ କରିବ । ଜନୁ 'ଅଞ୍ଜଳି' ପନ୍ଥ ବିତାଇ ବହୁତ ଅନେକ ପଦ ଭକ୍ତକବିମାନଙ୍କ ରଚିତ 'ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ମଞ୍ଜରୀ'ର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ିବା ବେଳେ ଜାଣିହେବ ଯେ ସେଥିରେ ତବ ଘଟଣ୍ଡ ଭକ୍ତମୂର୍ଚ୍ଛା ହୋଇଛି ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଜନ୍ମ ଅବଦାନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନ୍ମ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଏବଂ ସମନ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖାଦେଇଥିଲା ଏଠାରେ ତାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅବଗତ ଦେବା ଅନୁଚିତ ମନେ କରୁନି ।

ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଓ ଚେଷ୍ଟାର ସଙ୍ଗେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଆଦି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯୁଗ ଉପଯୋଗୀ କରିବାରେ ଲାଗି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଭିନବତାର ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ପ୍ରେରଣା ଓ ଅନ୍ୟ ଦଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସନାତନ ଓ ପୁରାତନପନ୍ଥୀ ନବୀନ ଭାବଧାରା ଓ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟର ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଏକ ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସଂଘର୍ଷ ଓ ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂଳଦୁଆ ବସି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ "ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀରେ ସଭା"ର ଆବିର୍ଭାବ । ଏହା ଠିକ

ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଅଂଶରେ ଏହି ପଦ୍ଧତିର ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଏକ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ମୂଳ ଟିପ୍ପଣୀ । ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ପାଞ୍ଚଟି ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଓ ମାଷ୍ଟର ମହାଶୟଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ନେଇ ଗଳ୍ପ ଯେଉଁ ଦୁଇ ଅଂଶ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରଚଳନ ମନେରଖିବାର କଥା । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ଷଣଶୀଳ, ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କୃତରେ ପରିଣତ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ସେ କହନ୍ତି ।

ମାଷ୍ଟର ମହାଶୟ—ଏହାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତି ଟିକିଏ ବିଜାତୀୟ ଘୃଣା । ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ମନେ କରନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇଟି ଉକ୍ତିର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିଲେ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଲୋକ ପାଉଥିବା କଥା ଆସି ଆଗରେ ନାଚେ । ଗଳ୍ପ ଏତିକି ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବାହାହୁଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତରେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ କେତେକ ସଭାସଦ ଭାଷାକୁ ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ମୂଳ ବାଟରେ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହେବାକୁ ଭାବନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ମାନ ପଦାରେ ପଡ଼ିଯିବ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରିବା, ବହୁ ଲୋକର ବୁଝିବା ଯୋଗ୍ୟ ଓ ସରଳ ଅର୍ଥ ରଖିବା ଯୁଗସାହିତ୍ୟର ଧର୍ମ । ସାହିତ୍ୟ ତ କେହି ସ୍ଥାଣୁ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଯାହା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ସାହିତ୍ୟ ତାର ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ବେଶ ବଦଳେଇ ନୂଆ ରୂପରେ ଲାଗି ହେବାକୁ ମନ ବଳେଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଦେଖାଯାଉ—"ଅହୋ । ଶରତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଶୋଭା ଦର୍ଶନେ ଚିତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟୁତ୍କଣ୍ଠିତ ଆନନ୍ଦୋପଲବ୍ଧି କରୁଁ । ଏତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅସ୍ମେ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛୁଁ । ପାଠାନ୍ତେ ସେ ପଦ୍ୟଟି

ଜନସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟମନ୍ତ ହେଲେ ମୂର୍ତ୍ତ ଭାବେ ଫୁଟି ଉଠନ୍ତି ।" ଏଇ ବାତ୍ୟାରେ
ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା ଅତି ସାଦାସିଧା । ବରଂ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ନିଜର
ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖେଇବାକୁ ତଥ୍ୟ ଗାଳ୍ପଟିକୁ ଅଯଥା [illegible]
[illegible] । ଏହା ସେହି ସାହିତ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ସାଦାସିଧା ନିରଳଙ୍କାରରେ । ଅନ୍ତର
ଯେପରି ରୂପସୀ, ଅନ୍ତର ଯେ ମାନସୀ, ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗହଣାରେ
ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଶରତ୍ [illegible] ନେଳିଆ ବସ୍ତ୍ର ତାଳଅ ଶାଢ଼ୀ, ଅଳ
[illegible] ସ୍ୱଚ୍ଛ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ବା ସୁନାଗହଣା ସହେ । "ଭଗବତ ଟୁଙ୍ଗିରେ
ସନ୍ଧ୍ୟା" ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ଅନ୍ତ୍ରାସ୍ୱଚ୍ଛତା ସବୁଠାରେ ପ୍ରତିଭାତ ।
ସାହିତ୍ୟକୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ହାତପାହାନ୍ତାରେ ଆଣିବା ପାଇଁ "ଭଗବତ
ଟୁଙ୍ଗିରେ ସନ୍ଧ୍ୟା"ର ଦାନ । ଏହାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଭାତ
ମହାନ୍ତିଙ୍କର "ଜଙ୍ଗଲ ରାଣୀ", "ଅଧାରେ ବାସ୍ନା ଥୋ"
ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ କରିବାରେ ବହୁ ଦୂର ସାହାଯ୍ୟ
କରି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମୃଦୁଭାଷ ଦ୍ୱାରା
ଉତ୍କଳ ମହାପାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏ ଦରଜ ବାଟେଇଛନ୍ତି । ବରଂ
ଉତ୍କଳଙ୍କର ଲେଖା ଫକୀରମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣର ହୋଇ
ପାରିଛି । ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଳ୍ପ ରଚନାରେ ଅତି ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର
ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ସତ, ତଥାପି ଲେଖାରେ ସାଦାସିଧାତା ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ
ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଧରୁଥିବ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ସାହାଡ଼େଇ ସାହିତ୍ୟକୁ
ଅଗାଧର ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଯେଉଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଆଗରେ ତାକୁ
ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ
ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକଙ୍କଠାରେ ଋଣୀ ରହିବ । ଓଡ଼ିଆ
ସାହିତ୍ୟକୁ ନୂଆ ଦିଗ ଦେଖାଇବାରେ ଠିକ୍ ଦେବାକୁ ବାଟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଆଉ ବାଳକର ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଳ୍ପ, ଗଳ୍ପ ବହୁତ ଦେଖାଗଲା। ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ନାନା ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଆସୁ ଅଛି ସାହିତ୍ୟର ପରିସର ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛି ଓ ପାଠକ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ଅନେକ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି। ଦେଖ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସହ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନ ଗଢ଼ୁଛି। ଓଡ଼ିଆ ଯେ ଏକ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟ, ଏହାଦ୍ୱାରା ତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ। ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ବର୍ଷ ହେଲେ ପ୍ରାୟ ପୂର୍ବ ୫୦ ବର୍ଷର ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଚାଲିଛି। କେତେ ଯୋଗ୍ୟ ଲେଖକ ମିଳି ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ନିଜର ଦେଇଥାଆନ୍ତି, ତାହା ସେତେବେଳେ ସେ ସବୁ ଉପନ୍ୟାସ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ବହୁତ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ଅଧିକାଂଶ ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟବସ୍ତୁ "ମାଟି ଆଣିଲ ଧନଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ" ଭଳି। ଅନେକ ଔପନ୍ୟାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିବା ବେଳେ, ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକ, ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଲୋକ, ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାର ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ି ଉଠିଛନ୍ତି, ସେ କଥା ଯାହା ଯାହା ଲେଖନ୍ତି। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟରେ ଯାହା ଦେଖାଦେଇ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସାହିତ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନୁକରଣୀୟ। ଏଣୁ ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଜୀବନ ବଳ ନାହିଁ ପାଠକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧ ମିଳିବ ଔପନ୍ୟାସିକ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଲୁପ୍ତ ହେବା ବାଧ୍ୟ। ଏହାର ଅନୁକରଣ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ନାହିଁ। ଏହାର ଆଦର୍ଶ ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋପୀନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରଭୃତି। ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲେଖକ ସଙ୍ଗଠନ ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେଣି। ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତଥା ବଙ୍ଗୀୟ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ସେ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ। ସାହିତ୍ୟକୁ ଗଣ

ଅଭିମୁଖୀ କରିବ ବୋଲି ଯେ ଯାହା ତାହା ଲେଖି ପକାଇଲେ ହୋଇଯିବ; ସେପରି ଭାବିବା ବୃଥା । ଏହି କାରଣରୁ ଆମର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ଓ ଅପକ୍ୱ ଯୋଷାକ ଭାବ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି । ଆମର କେତେକ ଔପନ୍ୟାସିକ ହୁଏତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର କୌଣସି ଲେଖକଙ୍କର ପଢ଼ି ପଢ଼ି କିମ୍ବା କୌଣସି ମନୋଦର୍ଶନ-ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାପାର ପଢ଼ି ପଢ଼ି ନିଜେ ସେଥିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ନିଜ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ଢଙ୍ଗରେ ଉପନ୍ୟାସ ବା ଗଳ୍ପ ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଏକ ଆମର ଆବହାଓ୍ୱାରୁ ସୃଷ୍ଟି ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ ହୁଏ ନାହିଁ; ଆମର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ସଙ୍ଗେ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆର ଅଗ୍ରଗ ବ୍ୟବହାର ସଙ୍ଗେ ତାହା ଖାପ ଖାଏନାହିଁ । ସେଥିରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସଂଘର୍ଷ ପ୍ରକୃତ ରୂପେ ରୂପାୟିତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଏହି ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ଦୋଷରେ ଆମର ବହୁ ଉପନ୍ୟାସ ଦୁଷ୍ଟ । ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାଣ ବା ସଜୀବତା କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥାବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ନୁହେଁ । ଏହା ନ ଜାଣି ଏହି ଲେଖକ ଯେ ଲେଖନ୍ତି ତାହା ନ ଚଳେ । ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅଜ୍ଞତା ବଢ଼ାଇବାରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟଧିକ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ—

ବିଶିଷ୍ଟ ଇଂରେଜ ସାହିତ୍ୟିକ ଆର୍. ଏଲ୍. ଷ୍ଟିଭେନ୍ସନ୍ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଥରେ ମିଃ ଗ୍ରାହାମ ବେଲଫୋରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ "There are, so far as I know, three ways, and three ways only of writing a story. You may take a plot and fit characters to it, or you may take a character and choose incidents and situations to develop it, or lastly you may take a certain atmosphere, and get

actions and persons to realise." ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକର ଅବଶ୍ୟ-ଭାବୀ ବିଷୟର ସମାବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାହେଲେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କୁ ବାହ୍ୟଗତ ଚରିତ୍ର ପ୍ରକଟଣ ପାଇଁ ମନୋମତ ଘଟଣା, ପରିସ୍ଥିତି ବା ସମସ୍ୟାର ସୃଜନ କରିବାକୁ ହେବ । କିମ୍ବା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିବେଶ ବା ବାତାବରଣର ସୃଷ୍ଟି କରି ତାହା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ମନୋମତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ଯେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସେକଥା କହି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ-କଳାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ । ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଛି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ । ଆଜିକାଲି ସାତ ମାସ ଧରି କୌଣସି ବୃହତ୍କାୟ କାବ୍ୟ ବା ପୁରାଣ ପାଠକରି ଆନନ୍ଦ ବା ରସ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ସମୟ ଓ ସୁବିଧା ଥିବ କେଉଁ । ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନାନା କର୍ମ କୋଳାହଳ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସଂଘର୍ଷର ସମ୍ମୁଖୀନ । ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ନିତ୍ୟ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ଓ ନିତ୍ୟ ଚଞ୍ଚଳତା ମଧ୍ୟରେ ସାତ ମାସ ଧରି କାବ୍ୟ ବା ପୁରାଣ ପାଠକରି ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆମର ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ପରିସର, ଅଳ୍ପ ସମୟ, ଅଳ୍ପ ଘଟଣା ତା'ର ଗତିରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱବହୁଳ ଓ କ୍ଷିପ୍ର ପ୍ରାଣ ଓ ଚରିତ୍ର ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ସେଇ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛି ଆମର ଆଜିର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ । ସେଥିପାଇଁ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଏତେ ଲୋକପ୍ରିୟ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଲେଖକର ଆଦର ଏତେ ବେଶୀ । ଆମର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଲେଖକ ବା ଲେଖିକାମାନେ ଗଳ୍ପ ଲେଖିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଏହି କଥାଟି ସବୁବେଳେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରଃ ହଡ୍‌ସନ୍ ତାଙ୍କର "An Introduction to the study of literature ନାମକ ବହିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଗଳ୍ପର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି Concentration ଅର୍ଥାତ କୌଣସି ଏକ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଚରିତ୍ରଗଣ ଗତି କରିବ । ଗଳ୍ପର ବିଷୟବସ୍ତୁ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହା ଥାଉ ନା କାହିଁକି ଗଳ୍ପଟି ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ନିଜର ଅଳ୍ପ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସେଥିପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭବ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ହଡସନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଗଳ୍ପଟି ପଢ଼ି ପାଠକ ସେଥିରୁ ଅନୁଭବ କରେ ଯେ "even if nothing would have been lost, at least nothing would have been gained, by further elaboration. ଏହା ହେଲା ଯେ ଗଳ୍ପ କେବଳ ଜୀବନର କୌଣସି ଏକ ଛୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିବ ତାହା ନୁହେଁ । ଗଳ୍ପର ସମଗ୍ର ଓ କାଳ-ପରିସର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓ୍ୱାଶିଂଟନ ଇରଭିଙ୍ଗଙ୍କ ଲିଖିତ ଗଳ୍ପ Rip Van winkle ଏଥିପାଇଁ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ । ଉକ୍ତ ଗଳ୍ପରେ ନାୟକର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନର କାହାଣୀ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ଗଳ୍ପ ଲେଖକ ଏପରି କୌଶଳରେ ତାହା ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ନାୟକ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇ ରହିବାଠାରୁ ଉଠିବା ମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନରେ ଲେଖକ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘଟଣା ଆଣିଲେ ନାହିଁ ଯାହା ପାଠକପାଠିକାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିବ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅବତାରଣା କରିବା ଯୋଗରୁ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଗଳ୍ପର ସକଳ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ରକ୍ଷା କରିବା ଗଳ୍ପର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ତାହା ହେଉଛି unity of motive, unity of purpose, unity of action ଏବଂ unity of impression: ଧାରା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକର ସମଷ୍ଟିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରହିବ, ଯେପରିକି ପାଠକ ପଢ଼ିବା ପ୍ରାଣରେ ଏହା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ । ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ବାହୁଲ୍ୟ ଘଟଣାର ସମାବେଶରେ ପାଠକ ପ୍ରାଣ ଓ ମନ ଯେପରି ବିଚଳିତ ନ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ହଡସନ ପୁଣି କହନ୍ତି "Singleness

of aim and singleness of effect are therefore the two great canons by which we have to try the value of a short story as a piece of art.

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଗଳ୍ପକାର ଉତ୍କର୍ଷ ବିଚାର କରି ତାହା ଆଲୋଚନା କରିବା ଉଚିତ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପ ବା ଉପନ୍ୟାସର ଜନ୍ମଦାତା ବୋଲି ଦାବୀ କରିବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ତଥା ସର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଛେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସେ ଯେଉଁ ଧାରାଟିଏ ପକାଇଥିଲେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମୌଳିକତା, ସାମାଜିକ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଲେଖକ ଲେଖିକା କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି । ଆମର ଦେଶର ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଯେତେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି, ଏବଂ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଲେଖା ସବୁ ମିଳୁଛି, ସେ ସବୁ ଭଲ ଭାବରେ ପଢ଼ି ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, କେତେକଙ୍କ ଲେଖାରେ ଯେଉଁଠି ଦେଖ ତରୁଣୀ ସହିତ ତାହାର ପ୍ରେମ ଦେଖାଇଥାଆନ୍ତି: ତରୁଣୀର ଚିନ୍ତାକୁ ରୂପ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ତରୁଣର ଚିନ୍ତା, ବରଂ ଅସଂଯତ ଚିନ୍ତାକୁ ରୂପଦେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଚାଳି ଗଲେଣି । କେତେ ସମୟରେ ରହି ରହି ବାର ଲେଖି ସୁଦ୍ଧା ଥରେ ତୃପ୍ତ ପାଠକ ମନେପକାଇ ଉଚ୍ଚାରିବ ମୃତ୍ୟୁବନ୍ଧୁ ସେହି ତରୁଣୀ । ତାପରେ ଆଉ କହି ଚିନ୍ତା ମନକୁ ଆସିନାହିଁ । କେତେକ ସମାବେଶରେ ତରୁଣୀର ସୃଷ୍ଟି ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନାରେ ଲେଖକ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । କେତେ ସମସ୍ତ ଗଳ୍ପ ଶେଷରୁ କେବଳ ନଜର ଭଙ୍ଗୀରେ ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତୃପ୍ତ ଯେଉଁଠି ଲେଖକ ଚରିତ୍ର ଦେଖାଇବ ନ ସ୍ୱତ ରେଖା ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି; ଆଉ ଯେଉଁଠି ତୃପ୍ତ ଚରିତ୍ର ସ୍ୱତ ଲେଖା

ଅଜସ୍ର ବନ୍ଧନ—ମହିରେ ଦୁଇ ଚ ନଦର ଅସୁପ୍ରକାଶ ବନ୍ଧ ଭଣାର ଘଟଣା ସ୍ରୋତରେ କେତେଦୂର ସ୍ପର୍ଶ ଯାଇଛି । ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଅଶ୍ୱମାଳ୍ପି ଖୋଜ ପାଉନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଦୁଃଖ ଜଳର ମୃତ୍ୟୁ ବାସ୍ତବ ଛବି ନଜର ଜଳ୍ପା ସ୍ରୋତରେ ଅନେକଦୂର ଅପେଖ ଗୃହବା ନଦୀ ଗଳ୍ପ ଜଡର ସବୁସତା ଭୁଲି ଯାଇଛି । ପୁଣି ଦୁଃଖବନ୍ତ ସହିତ ଶିଅ ବୋଝ କୌଣସି ରଚନ ଗଳ୍ପଟିକୁ ଶେଷ କରି ଦେଇଛି । ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଦୁଃଖ ିକ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ଓ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତିକୁ ଗଳ୍ପରେ ରୂପାୟିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ବା ଲେଖିକା ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ମହିରେ ସଂକୋଚ ଅନୁଭବ କରି ଅଚିନ୍ତା ଉପରେ ନିଜ ଧରୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଚରିତ୍ରକୁ ଆଣି ମଣିକୁ ଓ ଶକ୍ତି ଅର୍ପିଛି । ଏହିପରି କେତେ ଗଳ୍ପର ପ୍ରଥମ କୋରକ ସୃଷ୍ଟି । ମହିରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟତା ଓ ଶେଷରେ ବ୍ୟର୍ଥତା । କେଉଁ ଗଳ୍ପର ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦ ନିରର୍ଥକ । ଅଧିକ ଅଭିଜ୍ଞତା କୋଉ ପୁଣି ଗଳ୍ପର ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଗଳ୍ପର ପ୍ରଥମରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ଲେଖକ ଓ ଲେଖିକାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି ରହିନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦାଗ । ଆମର ଅନ୍ୟ ଗୋଟି ହେଉଛି variety ବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ଅଭାବ । ଆମର ଅଧିକାଂଶ ଗଳ୍ପ ତରୁଣ-ତରୁଣୀର ସାକ୍ଷାତ, ପ୍ରେମ, କଳହ, ପ୍ରତାରଣା ଓ ମନୋମାଳିନ୍ୟକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଲେଖା ଯାଇଛି । ଅଧିକାଂଶ ଗଳ୍ପର ନାୟକ ନାୟିକା ଶିକ୍ଷିତ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର । କେତେକ ଗଳ୍ପରେ ଲେଖକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜର ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ । ଲେଖକର ନିଜ ଚରିତ୍ରର ବାହାରର ଯେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତ ପଡ଼ି ରହିଛି ଓ ତାର ଚିତ୍ର ଯେ ବାସ୍ତବ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଚିତ୍ ଏକଥା ଭୁଲିଗଲେ ହେବନାହିଁ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ସତ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ଉପାଦାନ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଥଚ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପ ରଚନା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଏହି ଦୁଇଟି ଅଲଗା ନୁହେଁ । ଜୀବନର ସ୍ଥୂଳ ବାସ୍ତବତାହିଁ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ । କଳ୍ପନାର ବଳରେ ନିର୍ମମ ବାସ୍ତବତାକୁ ରୂପାନ୍ତର କରି ଲେଖକ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରେ । କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଅନୁଭବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ରହିଛି । ବହୁ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଅପର: କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଲେଖକ ଓ ଲେଖିକାମାନେ ସେ ଧାରାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ ଆମ ଗଳ୍ପ-ସାହିତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବ ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିବାଦ ଓ ବସ୍ତୁବାଦକୁ ଧରିନେଇ ଗତି କରୁଅଛି । ତେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରସାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଏହାର ଆଦର୍ଶ ସୁଦୂରପରାହତ ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଣହିଁ ପଲ୍ଲୀରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କବିତାରେ ପଲ୍ଲୀର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅଙ୍କିତ ହେଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଲ୍ଲୀର ଦୁରବସ୍ଥାରେ ମୁହ୍ୟମାନ ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସାଧନ ପରେ ପଲ୍ଲୀର ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘୁଞ୍ଚିବ । ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର ଲେଖା ଓ ବକ୍ତୃତାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣ-ଅନ୍ତଃସ୍ପନ୍ଦନତାର ଚିତ୍ରଣ ନିଖୁଣ ହେଲା ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦ-କିଶୋରଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ । ଗାଁର ଛୋଟିଏ ଘରର ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କର 'ପଲ୍ଲୀ-ଚିତ୍ର' ପୁସ୍ତିକାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହା କେବଳ ବାସ୍ତବ ଓ ଚମତ୍କାର ହୋଇଛି ଚଳନ୍ତି ଜୀବନ୍ତାଂଶକୁ ତାହା ଛାଣି ଦେବ : ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଛୋଟେ ଗାଁଟି କରସ୍ତି ପାଖ ତାଳ
ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗ୍ରାମ ବାଟ ଘାଟ ।

ଅର୍ପିଣ ଦୋକାନମାନେ   ବସି ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନେ
ଯେ ଯାହାର ସଉଦା ସେ ବଣନ୍ତି ବକନ୍ତି,
ପଇସା ବଜାଇ ରବ ବଦଳ ଲଗନ୍ତି ।"

ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ହାଟର ଅବିକଳ ଓ ସଜୀବ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ପକ୍ଷୀର ଗାଧୁଆ ପାଠ, ନାଥଙ୍କ ବଂଶୀ ବଜାଇବା ଓ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ ଗାଇବା, ପକ୍ଷୀର ବଣଭୋଜି, ପକ୍ଷୀ-ପରିବାରର ସଭା, ପକ୍ଷୀ ଗୃହିଣୀ, ସବୁ ରକମର ନିଖୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ରଚନାର ଚମତ୍କାରର ଦେଖା ପାଇଥାନ୍ତି । 'ପଲ୍ଲୀ-ଚିତ୍ର' ପଢ଼ିଲେ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନା ବାଦ୍ ଅଥବା ଅଲଗା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ଉଦ୍ୟମ କର ନାହାନ୍ତି । ସେହି ସମୟ କବିଙ୍କୁ ଉଠେ ପୋଖରୀ ଓ ସକଳ ସ୍ଥଳରେ ସବୁ କିଛି ଦେଖି ନନ୍ଦକିଶୋର ପକ୍ଷୀ-ଶବ୍ଦର ଭାବାର୍ଥ କହନ୍ତି । ତଥାପି ମଧ୍ୟ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରାଣ ରେଖେଇ-ରେଖେଇ ପକ୍ଷୀର ସ୍ୱରରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ସେ କହି ଉଠିଛନ୍ତି—

"ଏ ଥର ବ ହୋଇଅଛି ନାହିଁ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶା
ବୁଝିବାର ନାହିଁ ମୋର ଏ ପକ୍ଷୀ ଭାଷା ।"

ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି କୌଣସି ସମାଲୋଚକ ମଧ୍ୟ ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ପଲ୍ଲୀ କବି ବୋଲି କହି ଥାଆନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥ ଯୁଗର ଅଳଙ୍କାର ଶୃଙ୍ଖଳ ରୂପ କଠୋର ଆବରଣକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ସେହି ଯୁଗସନ୍ଧିର ଭାଷାରେ ସହଜକୁ ବୋଧଗମ୍ୟକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ସେହି ଯୁଗର ଅବାଧକ ଦେଖିଥାନ୍ତି ପଦ୍ମଚରଣ । ପଦ୍ମଚରଣଙ୍କ ରଚନାରେ ଏକ ସାହିତ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ସେହି ସାହିତ୍ୟ ତାହାମାନଙ୍କରେ କର୍ଣ୍ଣଧର ନବ-ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାରର ମୁକ୍ତାଶୀ ଧାରଣ ପାଠକଙ୍କୁ ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚେ ।

ଧଉଳ ପାହାଡ଼ ଧଉଳ ପାହାଡ଼
ତାହିଁର ମଧ୍ୟରେ ରହିଛ ଅତ
ଦଶଥ ବାଳରେ କେତେ ଖୋଳୁଥିବ
ଅତୀତ ଗୌରବ-ଗରବଗଣ ?"

ପୂର୍ବ ଧଉଳଠାରୁ ବହୁ ଉତ୍ତର ନ ଯାଇ ପଥରୁ ଓ ଅସ୍ଥିର ଦେଖାଣ ଦେଲେ ସ୍ମୃତି ତାର ଉତ୍ତର ଦେଉଛି । ସେହି ଧଉଳି ପାହାଡ଼ ଦେଖିଲେ ଅନେକ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଏହିଠାରେ ଥିଲା କଳିଙ୍ଗ-ରାଜନ
ବୁଡ଼ିଗଲେ ଧନେ ଜନେ ଯାଇ,
ଏହିଠାରେ ଥିଲା କଳିଙ୍ଗ-ଗୌରବ
ଭୁସିଗଲା ତାଳ ସାଗର ଗର୍ଭେ"

ଶେଷରେ ସ୍ୱାମୀ ଏକ ଅନନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଧଉଳର ବାଣୀ ଶୁଣିଛନ୍ତି—

"ଜାଗ ରେରେ ମୋର, ଧଉଳ ପାହାଡ଼
କହ ଭଲ ଥରେ ମୋ ପୁଣ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି,
ଧଉଳ ଦେଶରେ ସେ ଦିନ ଗଗନ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କ ଆଉ ଆସିବ ନାହିଁ ?"

ସେ ଅତୀତର ଦୃଶ୍ୟ ଧଉଳ ପାହାଡ଼ ଅଛି । ଦେବୀଙ୍କରଣୀ ପାଦ ଧୋଉଛି । ଏ ଦେଶ, ଏ ମାଟି ପାଇ ରହିଛି, ଜନ୍ମ ଅତୀତର ସେ ଗୌରବ ଭୂମି ପାଇଥିବାରେ ଭଲଇ ହେଉ । ତ ଯାହୁ ତାର ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ଜବରୁ ବୈକୁଣ୍ଠ-ମୟୁ ଭବ ଦେଉଛି । ଜନ୍ମ ସେଇଠି ଜବ ଜାଗର ରହିଛନ୍ତି । ନଦନଶୋଭ ଦେଖୀ ପ୍ରକୃତର କଟୁଣ ଛନ୍ଦ ଜବୁଛନ୍ତି । ଜନ୍ମ ପକ୍ଷୀ ସବୁରର ଗେଇଁ ଅଗ୍ରବ ତାଙ୍କ ଭବତାରେ ତାକୁ ସେ ସ୍ଥାନ ଦେଉ ସେ ଜାତକୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରେ

ଯାଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅଧଃପତନରେ ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ । କିନ୍ତୁ
ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସେ ସମାଧାନର ବାଟ ଦେଖାଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି, ଏହାହିଁ
ମୋଟିଏ କଥା କହି ରଖିବା ଉଚିତ ମନେ କରୁଛି ।

ଜୀବନର ଅଭାବକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଣୀଗତ ନାହାନ୍ତି, କେତେକମାନେ
ଶ୍ରେଣୀ ତାକୁ ବୁଝି ନପାରନ୍ତି । ସେହିମାନେ ତେବେ
ଆଶାର ଅଥବା ସହଜ ଶକ୍ତି ବଳ ଜୀବନର ସଂଘର୍ଷ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ
ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେହିମାନେ ପଛେ ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁମୁଖ ଦିଗକୁ ଗତି
ସାଧନା ଆଉ ଅଙ୍କୁର ହୋଇଥାନ୍ତି ଅଥଚ ତାର ଜୀବନ ନ ଜାଣି
ନୀରବରେ ତାହା ମୃତ୍ୟୁଗାର ଗାନ କରୁଛନ୍ତି, ଅଥବା କେତେଜଣମାନେ
ଅତୀତରେ ଜାତିର ଗୌରବର କଥା ପଢ଼ିରେ ବାହାଦୁରୀ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଲୋକ ଏ ତଥ୍ୟ ସତ । ସେମାନେ
ଜୀବନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ନୂତନ ଯୁଗର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ।
ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁର ଅବେକ୍ଷଣ କରିବା ହେଉ
ଏ ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲୁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବିତା
ଗଳ୍ପରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି
କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିନୋଦ ନାୟକ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ
ମହାପାତ୍ର, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଓ ସଚ୍ଚିଦା-
ନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ ପ୍ରମୁଖ କବି ଓ ଲେଖକମାନେ ।

'କବର ମନ ଥରେ' ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଥମାଇ ଏଥି ହେଉଛି ଅତି
ହେମ୍ବ ଓ ନରଣୀ ଲୁଗାବନ୍ଦରେ ଟୈବଣ ବସପାରନ୍ତି ଏ ଦେହ ଅଚକ୍ୟ,
ଅଣଲ୍ଲାଦ୍ୱି, ଜଗଣ୍ୟ । 'ଶକ୍ତି ଯେ ଜଗ୍ନି ଦୋଷ ପିଞ୍ଜର ଛାଡ଼ି, ଧାଇବ
ଥିବେ ସାଥେ ଶୃଗାଳ ଝାଙ୍କି ଯେ' ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ସେଥିରେ ଉପ-

ଗିଛନ୍ତି । ଏହିଠାରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ଶାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ଏକ କବିତାର ଉଦ୍ଧାର ମୁଁ କରୁଛି । 'ଏ ଦେହକୁ ବଳସାଏ ମୁହିଁ ? ନାମକ ଏକ କବିତାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ମୁହିଁ ଜୀବ ଦେଖି ଏ ଜଗତ
  ଅକାଶ ସାଗର ଯିବି ବୁଡ଼ି
ସବୁରି ଦେହ, ବୁଝେ ନାହିଁ
  ଏ ଦେହକୁ ବଳ ଯାଏ ମୁହିଁ ।
ଏ ଦେହକୁ ବଳସାଏ ମୁହିଁ
  ବଳ ତାର ଯେତେ ଅବସ୍ଥା,
ସବୁ ମାୟା ଅଟିଳ ଏତେରେ
  ସତ୍ୟ ସେ ସେ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନ ।

× × ×

ନଶ୍ୱର ଅକାଶେ ଶୋଷ୍ୟ
  ମାନବର ଶତ ଚାହୁଁ ଯେଁ
ମୈଳ କଳସା ପରି ସବୁ
  ଏହି ତର୍କ, ଏହି ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ।
ଏ ଦେହକୁ ଦେଇ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି
  ଦେବି ମୁଁ ସେ ଜଳଦ ଭୁବନ,
ପୁଣ ପରି ସବୁ ଅନୁଭୂତ
  ଜୀବନ, ମରଣ, ଅବସାନ”

ଏହା କେବଳ ଏ ସୃଷ୍ଟିର ଚିନ୍ତା । ଦେହକୁ ପରି ଅସାର ବୋଲି ମନରୁ ଧରି ନେବ କେବେ ଏ ଜଗତ ସଂସାର ବୁଝାଇ ଚାହିଁବ ? ଲୁହିଣୀ ଜେତାରେ ଏବେ ଏ ସୁନ୍ଦର ରଚନା, ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଅତି ଅନ୍ଧାରେ ଭୁଞ୍ଜେ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଲେଖକରେ ପୁଣି ଏ ସ୍ୱପ୍ନର ଛନ୍ଦ ଲୁଚି ପାଉଛି ।

"ଏ ଦେହକୁ ରଖିବାକୁ ଯବ
 ସେଇଟା ଗାଡ଼ା ତଳେ ମୋର ଧରମ
ତାହା ତଳେ ଅଛ କେଉଁ ଅନ୍ଧା
 ଅଛି କେଉଁ ଦେବତା ପରମ ?"

ଏହାହିଁ ଏ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ । ଭଗବତୀଚରଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ କବିତାରେ ସନ୍ଦେହ ରହିଛି, ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସଂଶୟ ଆସିଅଛି ।

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର 'ମାଟି' କବିତାରେ କବିପ୍ରାଣ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଗାଉଛି—

ମାଟି ମାଟି ମାଟି ସବୁ ମାଟି ପଞ୍ଚଭୂତ
ଭାବାଚ୍ଛନ୍ନ ମଙ୍ଗଳମୟ; କେଉଁଠି ସେ ସ୍ଥାନ ?

ଭଗବତୀଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ କିନ୍ତୁ ସଂଶୟ ସୁର କେତେ-ବେଳେ ହେଲେ ପରମବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ହରାଇନାହିଁ ।

ଡାଃ ମାନସିଂହଙ୍କର କେତେ କବିତାରୁ କେତେକ ଭାବରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକା-ଶପାଇଛି । 'ଧୂପ ଓ ଦେବମନ୍ଦିର' କବିତାର କବିପ୍ରାଣ ଯେତେବେଳେ ସଂସାର ଶୋକରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଆସ୍ତିକ ହୋଇଛି ସେତେବେଳେ ଭଗବାନର ନିଷ୍ଠୁର ଶାସନ ଦେଖି ତାକୁ 'ସମର ଶମ୍ଭୁ' ବୋଲି ଡାକିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରର ଭକ୍ତି ଲୁପ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ।

ମହାକବିଙ୍କ ମୋହନ୍ତ କବିତାରେ କବି ପଚାରିଛନ୍ତି—

"ଜାଣିବା ଚିତ୍ତ ଫଟୁ ଭୂମି ଅନ୍ଧାରେ ?
ଖେଳିବାକୁ କେହି ଅଛି ? ଭାବୁ ଏ ସଜନ ।
ଅବସର ନାହିଁ ମିଳେ କ୍ଷଣେ ବୁଲିବାରେ

ଜୀବନର ହାହାକାର, ଶ୍ମଶାନ କନ୍ଦନ
କଙ୍କାଳମା ଜଟିଳ ସଙ୍ଗେ, ବିକଟ ଧରଣୀ
ନୀରବ: ଲଜ୍ଜାବ୍ୟଥ, ଶୋକ; ମହାନିଶା ଭଳ"

କେଶବଙ୍କ ଭାବ ମନାଣ୍ଡିଛନ୍ତି—

"ଭାଙ୍ଗି ଦେ ମା, ଦୁଆର ଏହୁ କାରା ଘରର
ଅଗର, ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟର ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦରରେ
ଏ ମୃତ୍ତିକା ଦେହ ଭଞ୍ଜନ, ବାନ୍ଧୁ ଏ ଉଦାସୀ
ମୁକ୍ତ ଆଶେ, ନ ଦେଖ ମୋ ମଡ଼ା ଅନ୍ଧକାରେ।"

ଏହିଠାରେ ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଚୋରାଗୁପ୍ତ ଭାବ ତଥା ଗୁପ୍ତ। ପେଲ୍ଲିମାନଙ୍କ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ମଣିରେ ମନ୍ଦିରର ଏହିକୁ ଜନ୍ମାନ୍ତରୁ ଜନ୍ମ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସହା ପ୍ରମାଣ ପାଉଛି।

ଆଦର୍ଶ ଜଗତ ସହିତ ବାସ୍ତବ ଜଗତର ଯୋଗ କେବେ ଥାଏ ନାହିଁ। ବାସ୍ତବ ଜଗତର ରୁକ୍ଷତା, ବାସ୍ତବ ଜଗତର ସଂଘର୍ଷ ଯେତେବେଳେ ଆଦର୍ଶ ବାଟକୁ ପଥ ଦେଖାଏ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟ ବନ୍ଧୋଇସ୍ତ ହୋଇ ଦୂର ର ଯାଏ —

"Away, away from men and towns
To the wild wood and the downs
To the silent wilderness.

ସେହିପରି "ଶନିବାର ବେଳା ଛନିଆରେ" କବିତାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଯାଉଥାନ୍ତେ ଖୋଜି ବଣେ, ମୁକ୍ତ ଦେଉଥାନ୍ତି
ପାଉଥାନ୍ତେ ଦୁବେଁ ହୃଦେ ଶାନ୍ତି ହୋଇ ସହଜର ଛନ୍ଦ".

ସତ୍ୟଠାରୁ ବଡ଼ ଲୋକାନ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ କିଛି ନୂଆକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ସଂସ୍କାର-ମୁକ୍ତ ଲେଖକ ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତେଣୁ ଏହା ପଳାୟନ ବାଦ ନୁହେଁ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ E.M Forster ଲେଖିଛନ୍ତି—

Art should be an expression of life in all its aspects, and so should include an escape from what officials call life and artists hold to be officialism.

ବସ୍ତୁତଃ ପଳାୟନ ବାଦର କାରଣ କ'ଣ ସେ ସଂପର୍କରେ ମତ ଦେବାର ନାହିଁ । ଏଠାରେ ତେଣୁ ବସ୍ତୁ ପଳାୟନ ବାଦର କାରଣ ନୁହେଁ । ଗତାନୁଗତିକ ଜୀବନଯାପନରେ ଅସନ୍ତୋଷ ହେଉଛି କାରଣ ।

ଅଜଣା ଯେ ସର୍ବଦା ଅଜଣା ହୋଇ ରହିଥାଏ ସେ ଅର୍ଥରେ ମଣିଷ ତାକୁ ଜାଣିବାରେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ ଓ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନରେ କଳ୍ପନା ପାଇଁ ନିଜକୁ ବାସ୍ତବତାର ଦୂରରେ ରଖିଥାଏ ।

Wives are always better if they are others ଏବଂ writing is always better if it is one's own. ଏହା ଅସନ୍ତୋଷ ମଣିଷର ଦୁର୍ବଳତା ।

Lnyutany ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ Idealism is merely that state of mind which believes in another world order, no matter what kind of an order, so long as it is different from the present one.

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟଙ୍କ ଦାନ ଅସାମାନ୍ୟ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶୋଭାଏ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ, ତାର ଏଠାରେ ଟୋକିଏ ନୈରାଶ୍ୟ ଦେବା ଦରକାର । ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟଙ୍କର କବିତାରେ ବହୁଶାସ୍ତ୍ର ଥିବା ଯେ ଏହିରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଗଣର ଅଭାବ ଓ ଅସୁବିଧା ପାଇଁ ତାର ପ୍ରାଣର ଗାଢ଼ ଗଭୀର ସହାନୁ-ଭୂତି ନାହିଁ । ଏହା ଶେଷରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୁଏ, ଏଥିରେ ଅଛି ଅଳ୍ପ ଲୋକ ଓ ଅଳ୍ପ କଥା । ତାହା ଦେଉଛି ଅପ୍ରକୃତ ଯୁଗ-ସାହିତ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ଓ ଧର୍ମ, ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଚିର ସାଧନା, ଅଭାବ ଏ ସବୁର ଦୂରୀଭୂତ କରିବାର, ଲଢ଼ିବାର ସୁର । ଏଥିରେ କେବଳ ସଙ୍ଗଠନ ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପଦେଶ ନାହିଁ । ଯାହା ଅଚଳ ଓ ଅଦମ୍ୟ ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପାଇଁ ଅଛି ବଳିଷ୍ଠ ଲେଖଣୀ; ଅଛି ସଂସାର ଅଭିଜ୍ଞତା । ପରି-ବର୍ତ୍ତିତ ବା ଅପ୍ରକୃତ ଜଗତରେ ଯେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ଯେ ଚିରନ୍ତନ ସଙ୍ଗୀତ, ସେଥିରୁ ଦୂରି ଯାଇ Ivory Tower ରେ ବସି କଳ୍ପନା ଜଗତ ରଚିବାର ବୃଥା ବାସନା ଅପ୍ରକୃତ ଲେଖକର ନାହିଁ । ତା ବଦଳରେ ଅଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବିପ୍ଳବ ଓ ସଂଗ୍ରାମ ଆକାଂକ୍ଷା । Realization of life through strife, ମଣିଷ ଜୀବନର ବଞ୍ଚିବା ଲାଗି କଠୋର ସଂଘର୍ଷ ଭେଦ ସମ୍ବନ୍ଧର । ପ୍ରାଚୀନକୁ ଯତ୍ନ କରି ତାକୁ ଜଗତରେ ମୁଣ୍ଡପାତି ନେବାର ମିଥ୍ୟାଚାର ନାହିଁ । ଅଛି ପୁରାତନକୁ ଓ ନୂତନକୁ ଏ ଯୁଗର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ପ୍ରେରଣା, ଅଛି ତୀବ୍ର ବାସ୍ତବତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ବାସନା । ଅତୀତରେ ପଶ୍ଚାତକୁ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା ନାହିଁ, ଗ୍ଳାନି ନାହିଁ; ଅଛି ଭବିଷ୍ୟ ରଚନାର ମଣିଷ ଜୀବନର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଅନୁଭବ କରିବା ଓ ଭାବ ଜଗତରେ ଭବିଷ୍ୟତର ଚିତ୍ର ପାଇଁ ଅଛି ଉଦ୍ୟମ ଓ ସାଧନା ଏବଂ ସଂକଳ୍ପ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନା, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗଣ-ସାହିତ୍ୟ ଅଭିମୁଖରେ ଟାଣି ଆଣିଛି । ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛୁଇଁଛି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଛି ପ୍ରକୃତ ଯୁଗ-ସାହିତ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି । ନହେଲେ ଏହା ରହୁ ପଛରେ ଲେଖିଥାନ୍ତା ।

ତାଙ୍କର ରଚିତ 'ଅଭିଯାନ' ପୁସ୍ତିକାର ଭୂମିକାରେ ସେ ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି "ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ସାଧାରଣ ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯଥା:—ଧର୍ମ, ସମାଜ, ନୀତି, ବିବାହ, ଦେଶପ୍ରେମ, ନୈତିକତା ପ୍ରଭୃତି ଯେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷର ସ୍ୱାର୍ଥ ବଜାୟ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଉପସ୍ଥିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସତ୍ୟ ବୁଝିବାର ସମୟ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଯୁଗର ମନନଶୀଳ ସଚେତନ, ଶ୍ରମ ଓ ଚେତନାର ସଙ୍କୋଚର ପରସ୍ପ-ରେଖାର ବୁର୍ଜୋୟା ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱାର୍ଥସେବୀ ଏହି ସମସ୍ତ ଭଣ୍ଡ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରପଥିକର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର ଗହ୍ୱରରୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତ କରି ତାହି ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଜନସାଧାରଣର ସଙ୍ଗୀନ ହେବା-ପାଇଁ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଲେଖକ ସାହସ ଓ ଚେତନାର ଦାବି । ଆଜି ଏଣୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ବିପ୍ଳବର ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପ୍ରୀତି ସେହିପରିଣରେ ବେଣୀବନ୍ଧ ନୁହେଁ ।

ବାସ୍ତବ ଜଗତ ପ୍ରତି 'ସାହିତ୍ୟର ଉଦାସୀନତା' ଘୁଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ସଅନୁଭୂତି 'ଅବସାନ' ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ । ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ବଞ୍ଚି, ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ କୋଣ ଭୁଲି, ମଣିଷର ଧୂଳିମାଟି, ମଣିଷର ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରାଣର ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ, ମଣିଷର ଜୀବନ ବାସ୍ତବତା ସହ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବାରେ ସମ୍ଭବ । ଏକକାଳେ ଉଦାସୀନ ରହିବାରେ ସମ୍ଭବ । ସାହିତ୍ୟକୁ ଏଣିକି ସେହି ବାସ୍ତବତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯୋଗରେ ଚାଲ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମରୁ ମନ ଆସିଥିଲା —

"ଜନତା ଶ୍ରମିକ ଦଳ,
ରକତ ଜଳ ଅଙ୍କରେ କୁହେ ଆଜି ଯେମିତି ପୀଡ଼ିତ ମାନବ ଦଳ ।

× × × ×

ଜଡ଼ବାଦ, ଶୃଙ୍ଖଳ, ଶୋଷଣର ବଜ୍ରାଘାତ ବନ୍ଧନ ହୋଇଥିଲା ଶୂନ୍ୟ
ଧରଣୀ ଧୂଳିରେ ବ୍ୟଥାର ଲୋତକ ଅନେକ ହେଉଛି ଦୂର
ଶୋଷଣ ଯନ୍ତ୍ରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଧାହୀନ ସଂଗ୍ରାମ କରି
କେବେ ଜନଗଣ ଜାଗିଲା ଜନତାରେ ଅଗ୍ନି ଝରିଲା ଦୀପ୍ତି ।"

ଏଇ କଥା କହୁବେଳେ ସ୍ୱାମି ଶ୍ରୀ ମା'ଙ୍କର ମଣିଷ ସାନ୍ତ୍ୱନା ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି। ଏବେ ସହଜ ଜାଗ୍ରତା ଏହି ସାଧନା ଚକ୍ଷୁଧରେ ନଜର ଲାଗେ ବହ୍ନୋଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଛି। ତବ ଭାର ଅଧିକ ବାଢ଼ି ଦେଇଛି ଅନ୍ତର୍ଯାମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ। ଏବ ତା'ର ଭୂମିକାର ପ୍ରଭୁ ମଙ୍ଗଳର ତବ ଗାଉଛି,—

"ତେଜରେ ଗ୍ରଥିତ ବନ୍ଧୁ,
'ସାଥ ହବୁ ଅନ୍ତ ହସ୍ତ ଯେତେ ଦୀପ୍ତର ଧାଣର ବନ୍ଧୁ!"

ସହଜସର ଭଗବାନ୍ କ ଦୁଃଖ ହୋଇ। ଦୁନିଆର ସମସ୍ତ ଧନ ଦଉଲତ ଜନ୍ମ ବର୍ଷ ହେଇ ଛଟି ଗଡ଼ି ଯାଏ ତରେ। ଯେଉଁ ତବେ ଧନର ମୂଳର ସ୍ୱାଦ। ଯେଉଁ ତବେ ମିଳିମିଶି ଲୀଳା ଓ ଶାନ୍ତି। ଏବ୍ ଧର୍ମ ହୃଦୟରେ ଓଡ଼ା ଚନ୍ଦା ଅଟଳ ସ୍ୱ। ଜୀବନ ମନୋବେଦନାରେ ଚେତନାର ତବ ତାର ସ୍ୱସ୍ତି ଲାଭକ ବାଃଉ ଦଏ ଭାର ବଢ଼ିଲବାକୁ ଦେବ ହୋଇ। ତୋହରେ ସକଳ ସ୍ୱଚ୍ଛ ତାର ଉଦ୍ଧାର ଦନ୍ତା। ଅଗତର ତବ ଓ ଲେଖକ ଏ ସବୁକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଲାଗିଥିଲ ଏକ ନିମ୍ନବର୍ଗ୍ଗ ଧର୍ମ ସାଧନା ନେଇ ଏକ ଧାରଣ ଜଗତରେ ଜଡ଼ିତ ଅବସ୍ଥା ଇଛି। ଯାହା ତନ୍ଦ ନାମ ଦେଇ ଯାଉଥିଲ ଭାଗ୍ୟ ସାଧନା।

ଯେଉଁମାନେ ସମାଜରେ ଏହି ମୁକ୍ତିଭୂମି ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ଧକାରରେ ବୁଡ଼ି ହୋଇ ନେଇ ଥିଲେ ହେବ ସଚେ ମହାନ୍ତ 'ସହଜିଆ'ର ତବ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଛି।

ଜନ୍ମରେ ସୂତ୍ର ଛେଦିଥିବା ଯୋକ୍ତି ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଦେଖି ବୁଝିଥିବା ଯୋଗ୍ୟ ଅନାମୀ ଦୁଃଖର ସ୍ୱର ଦେଖି ଦବଳ, ଅବଶ୍ୟ ବନ୍ଧିମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଇ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସାହସ କରିଥିବା ଦେଶକୁ ଯେଉଁମାନେ ନିର୍ଭିକରେ ସମାଧି ଲଭନ୍ତି, ସେଇ ଅଜଣା ଓ ଅଜ୍ଞାତ

ଶତ ଶତ ମୁଣ୍ଡ ସୈନିକମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣରେ 'ସ୍ୱାଧୀନତାର ଜୟ ଗାଉଛି—

"ସ୍ତବ ବାକ ଲଗି ସାରା କଣ୍ଠେ
ପଥରେ ଶୋଇଲେ ବେଢ
'ବନ୍ଦିମାନ'ର ବେଦଷ୍ଟରେ ଦେଖ
ଅଛି ତ ର ଅବଶେଷ ।"

କୁନଅର ଥିଲ ପଞ୍ଚୁଠାରେ ସ୍ୱଦେଶ ହୋଇ ଥିଲ ଭୁଲନ୍; ସେଥି ଜନର ଶୋଭ—

"ସବନର ଦାଗ ମରେ,
ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣର କବଦାନ କରେ ଧ୍ୱଂସର ବାତ୍ୟାରେ ।"

ସେ ଜନସମ ଶତ ପରେ ଯେ ଏକ ବାହିନୀ ଘୃଣା ଓ ଅନ୍ଧ-ବେଦନାର ? ତାର ଉତ୍ତର ଦେବ କିଏ ? ସେଥିପାଇଁ ଅଛି ଦାୟୀ କିଏ ? କେତେବେଳେ ଜଗତର ପ୍ରାଣରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନତା ପରାଧୀନ ହୋଇ ଉଠେ, ବନ୍ଧନ ହୋଇ ଉଠେ, ସେ ଏହାର ଉତ୍ତର ମାଗି ବୁଲେ । ସେତେବେଳେ ଏ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଅଛି—ସତି ମାତୃ-ସାମ୍ୟରେ, ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଲୁଳାରେ, ଓ ବାସ୍ତ୍ୱ-ନେଷ୍ଟ ମୁକରେ । ସେ ପଡ ମାନେ ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ଶାନ୍ତି ଓ ମୁକ୍ତ ଜୀବନ ତା ପାଇଁ ଅଛି ଧର୍ମ ନାମରେ ବୀଭତ୍ସର, ତା ପାଇଁ ଅଛି ଦୁଃଖର ସେତେବେ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟର ହତ୍ୟାର ଶୋଷଣ ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ଧର । ତା ପାଇଁ ଅଛି ଶାନ୍ତି ନାମରେ ବନ୍ଧନ, ଦାସ୍ତ୍ୱ, ଶୋଷଣ, ଅନ୍ଧ ଅଛି ମୃତ୍ୟୁ । ମାନେ ଜୀବନ, ଥାଏ ମୃତ୍ୟୁ । ମାନେ ମୁକ୍ତି, ଥାଏ ବନ୍ଧନ । ସେ ସେପରି ମଣିଷର ତୋଷାଏ ଖେଳିବା । ସେ ସେପରି ବାହାର ଦଣ୍ଡ ଗଢ଼ିବା । ତାର ଭୂଲ୍ ସେ ସେ ଦାବୀ କରେ ମଣିଷ ସ୍ୱଦେଶର କଳ୍ପିବଦ୍ଧ

ପାଇଁ । 'ଅଭିଯାନ'ର କବି ଏ ସତ୍ୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିନାହିଁ । ତାଙ୍କ କବିତାଟିର ମୂଳ ସ୍ୱରଟି ତାହିଁ ସତ୍ୟ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ 'ନଦୀ' ରେ ପାଉଛୁ—

"ମୁକ୍ତିର ବାନା ଉଡ଼ାଇଲେ ସେତୁ ବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ର ଭୁଲି
ଲଙ୍ଘିଯିବ ସେ ବେଗ ତାହାର ଶାସିତ ଭାରତ ଦୈନ୍ୟମୁକ୍ତ
ଜାହାର ଶାସନ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇବ ଠାବେ ଠାବେ ପ୍ରାଣ
ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର କଳାପାଣି ଲଘୁ ତା ପାଇଁ ମେଲାଇ ଦ୍ୱାର"

ଏ ସମସ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରର ଧ୍ୱଂସ ପାଇଁ କବି ଡକରା ଦାଉ ଏକ ବିପ୍ଳବ ପାଇଁ ଗଣକୁ ଜଗାଇ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି—ଅନ୍ୟାୟର ଓ ଅନ୍ୟାୟୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାପରେ ନୂଆ କଥା ଜନ ଉଠିବ ଓ ପଲକରେ—

"ଲଙ୍ଘିଯିବ ସବୁ ଭାରତ ଶାସନ ଦୁର୍ବାର ଦରବାର
ସେଦିନ ଦେଖିବୁଁ ଦୁନିଆରେ ନାହିଁ ଶୋଷଣର ଅଧିକାର"

ସେଥିପାଇଁ ମୁକ୍ତ ଜନତାର କଣ୍ଠ 'ହାତୁଡ଼ିରେ' ପଚାରୁ—

"ଶୋଷଣ ଦୁନିଆ ବାଜଇ ମହିଷ
ଅଭାବ ତାହାର ଅଣା
ଭରମ ବର୍ଷି ଦେବ ମୂଳ ଓ ଯୌବନ
ତନୁର ବଳିବ କଥା ?

ତେଣୁ ଯୁଗ-ଜନର ଅହ୍ୱାନ—

"ଜାଗ ଦୁନିଆର ମଜ୍ଦୁର୍ ବୀର
ବ୍ରଜଧାତ୍ରୀ ବସୁଧାର,

× × × ×

ଏକଲୁଟି ଦୁଅ   ଏକଚୁଟି ଦୁଅ
ବଙ୍କାଳ ଦେଖା,ଦଲ ।"

ପାଣିଭାତ ଡବର ଅଙ୍ଗରେ ଶୋଭାଏ ଷଷ୍ଠର ବଣ୍ଟ ନାଉଁ—
"ପାଣି ଭାତ ! ପାଣି ଭାତ !!
ଶଉଦନ ଲୁଚୁ ଓିଆଳଙ୍କ ପଲ୍ଲ ମୁକତର ଦୁଆ ବାଃ" ।

ପାଣିଭାତର ଏହ୍ନ କବି ପ୍ରାଣରୁ ଓପ୍ଲବ ପାବନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ସାଧାରଣ ଗଣିତ ସବୁଦିନର ସଂଘର୍ଷ ଚିନ୍ତା ଓ ମନୋ-ବେଦନାରେ ସବି ମନେ ହେଉ ମହଭାବବନ୍ଦନା ରୂପ ପାଉଛି 'ଛୁଟ'ରେ । ମଣିଷ ଯେ ଅଙ୍କ ମଣିଷ ହୋଇପାରେନାହିଁ । ସଙ୍ଗତା ଭିତରେ ମଣିଷକୁ ଯେ କେତେ କଣ ମିଳ ଅଚ ଏବେ ମାନଅବସ୍ଥା କରୁଛନ୍ତି, ହେଉ ଅବହେଳିତ ଜୀବନ ଦାଉ ସମ୍ଭାଳବା ପାଇଁ ବାଟେ ବଢ଼ୁଛି ଲୁଚି । ଶାଳବୃତା ଚାଲିଛି ଓଡ଼େ, ଆଗୁ ଦେବାଲ ଲଢକ ଧାରଣା କରିବା-ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି ଲୁଚି ପାଏ ନାହିଁ । 'ସନ୍ଧ୍ୟାଦର ଝରଣା'ରେ ରୂପ ପାଉଛି ସ୍ବର୍ଗିବାର ସୁର । ନର୍ତ୍ତକୀର ଲବନ ପଥ ଅନ୍ଧ ଧୋଆଏ ସାଥୀ ମନଲା ବଅଣ ? ନର୍ତ୍ତକୀ ତା ପ୍ରକୃତ ଲବଦ ପାଇ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଏ ସବୁର ଚିତ୍ର ସାର ବନ୍ଦବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଥି ପଦ ଗାଉଛି—

ଆମେ ତ ହେ ଶୁଣ ସନ୍ଧ୍ୟାଦର ଗାଥୀ
ଥିଦିଅଛୁଁ ଅନେ ଅଗ୍ନିଯୌବ ପଥେ—
×   ×   ×   ×
"ଅମେରେ ଭାଜକୁ ପୁଣ୍ଡଳ ଓିରେ କରି
- ଧ୍ବଂସ ହେବୁ ଅଟଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—
ଭୂମଘ ଶାନ୍ତ ପାଞ୍ଚାକୁ କହିବ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ,'
ଅନେ ତାକୁ କହିଁ 'ହତ ଯାଉଣା' ବୋଲ
×   ×   ×   ×

ଛୁଟେ ଯାବୁ କର ବନ୍ଧ୍ୟା ଏ ମୁକ୍ତ ଦୋଳ
ଅଟେ ତାହୁ ବନ୍ଧୁ ପଥର ଭଙ୍ଗା ଦୁଃଖ ।

× × × ×

ଏବେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଛନ ସତ୍ୟାଗ୍ରହିଙ୍କ ଦଳ
ଅଜେ ଦୁର୍ମଦ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ 'ଭାରତୀୟ' ।

"ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅଛି ଭରସା ଲେଖକରେ ଗୋଟିଏ 'ନମସ୍କା ବନ୍ଧୁ ସମ୍ପାଦକ । ଏହାର · ଭଳେ ବେଳେ ମୃତ୍ୟୁ ସେଇଠା ଗୌରବ ସମାଧି ର ଲଭନ୍ତୁ !—

"ଭେଳେ ତେଣ ବନ୍ଦୀ ଅଛୁ ସାଥୀରେ ବିଶାଳତର ଶୀତ ବାତ
ଏକଲ ପଣ୍ଡିତ ଦୃଷ୍ଟି ଅଣ୍ଟୁ ସେବକ ତୋ ଲଡ଼ା ବାତ ।
ତେଣୁ— ଭାରତଗାଥା । ଭାରତଗାଥା ।
ତାତ୍‌ପର୍ଯ୍ୟ ଭୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଗାଧ ସ୍ୱପ୍ନର ଶବାଧାର ।"

Man is born free but is chained everywhere"
ରୁଷୋଙ୍କର ଏହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବାଣୀ 'ଭାରତଗାଥା'ରେ ପଥ ମନ୍ତ୍ରଭୂତ୍ ଅବାଧରେ ଯାହି ଉଠିଛ । ସେଥିପାଇଁ ବନ୍ଧୁବା ବଢ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତୁ—

"ମୁକ୍ତିର କେଉଁଠେ ଭଙ୍ଗ ପଣ୍ଡିତ ବୋଝକ ବନ୍ଦୀ ଦାସ
ସ୍ୱରାଜରେ ତାର ବେଳା ଦେବ ଏଣ୍ଟ ଭଞ୍ଜନ ନାମପାଶ ?"

ପୁଣି ଅଚଳ କୁଳଶାଖ ଯାତ୍ରା ପ୍ରଚଳନର ସାଧନା, ସେହି ଭଗବାନ ମୋହ, ସେଇ ବନ୍ଧୁତଣା, ତାର ତଳେ ଜେଲେ ଅନ୍ୟାୟ, ଜେଲେ ଅତ୍ୟାଚାର ନୀତି ଉପାୟର । ସ୍ୱାଧୀନ କେଉ ସେ ·ସବୁର୍ ଅତୀତର ଉଚ୍ଚାରଣ "ଭଗବାନ ଅଛି ଦାହି" ଯେ ।

“ଗୃହଅଙ୍ଗ ଦେଖେ ଅଶ୍ରୁ ନୌତନ
ଧର୍ମ ନାଁରେ ପାପର ତର୍ପଣ
'ବନ୍ଧୁ' ଲକ୍ଷ୍ମ ଯୋଷିଡ଼ାଏ ଏଠ
ମୁଣ୍ଡେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଗାଇ
ଭଗବାନ ଅଛି ତାହି ?”

ସତ । ଏନ ସନ୍ତାନର ଚେତେଚଣ ଯେଃ ପ୍ରସ୍ ଜନ୍ମ ସଞ୍ଜାଏ ଶୋଭବାକୁ ପାଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅଗଣିତ ଶାରଜଣ, ସେକଥର ମନୋବେଦନା ତଉ ସାହିତ୍ୟ ନଜର ଚଳେ ନ ଥିଲା । ଏକୋସ୍ୱୀ ତଣ ସେ ସବୁକୁ ସ୍ମୃତି ନ ଥିଲ, କିନ୍ତୁ ଗଣ-ତନ୍ତ୍ର ତାକୁ ରୂପ ଦେଇଛି 'ସ୍ୱତ'ରେ—

'ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱେଦ ବାଲୁ । ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱେଦ ଅଛ ଲାଭବାକୁ ଦେଅ ସ୍ୱତ,
ବନ୍ଧୁ ପାଷଣା ଗଣ୍ଡାଡ ଥାଇଁ ଦେଖେ ବା ପାଇବୁ ହାତ ?

× × ×

ସୃଷ୍ଟିଅଟେ ଅନ୍ଧ ସ୍ୱାଭୁକ ଗୁଣ ଦେବ ସ୍ୱେଦର ଗବନ କଥା,
ଧନ ବଳଲତେ ତୁଲାଅ ଭଜୁନେ, ଧନର ଫୁଲ୍ଲଏ ମଥା ।

× × ×

ମଣିଷର ରୋଡ଼ ରଂପୁଷ୍ଟ ଗାଲ ଦେ ମଣିଷ ପୂଅର ଦେବ,
ମଣିଷ ମାଙ୍କୁସ ମଣିଷ ଟାଳୁଛ, ନ ଦେଖିବା ତଥା ଦେଇ ।”

ଏ ସବୁ ତଦବ କଦ୍ୱାର ଅପ୍ରାପ୍ତବାଦ ଓ ଅନ୍ଧ ଉକ୍ତି । ସେଥିରେ ଦଳ ତାର ଅଧିକ ବାଡ଼ ନେଇଛି ସେହି ଶତ ଶତ ନର୍ତ୍ତକୀଙ୍କ ମୁଖରେ—

“—ଧରଣୀରେ ଯେତେ ଧନ ଓ ଦଉଲତ ମୁଠି ଏକ ତାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର”

ତାର ବର୍ଣ୍ଣନ ଧାରଣା ପାଉଥିଲ । ଔତ୍ସୁ ତାର ବାରବର୍ଷର ଝିଅଟିକୁ ସ୍କୁଲ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ଠିକ୍ ଛାଏ ଅପରେ ବସ ହୋଇ ଠିକ ଦେଲ ତାର ବର୍ଷର ବାଳ ସ୍ୱଭାବର ବସ୍ତ୍ର ଦାନ । ତାଙ୍କ ଆହତ ସ୍ୱାନ ଜାଗର, ମନ । ଅମାନିଆ କୋରାଟା ସୁସ୍ଥ ଫେରିଲା ଦୁହ୍ମ ମାନିଲ ନାହିଁ । ବରୁ ବାଳ ସ୍ୱଭାବ ମୂର୍ତ୍ତି ଗର୍ବରୁ ଟାଣି ଆଣିବାର ଲାଗି ଟେକିଲ ଏ ମୁଖର ବଡ଼ ଖତରେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ—

"ଏବୃତ ଦେଖ ଅମାନିଆ ଝିଅ,
ପାଗଳର ଭାଷା, ଭାବ, ଭଙ୍ଗୀ, ଶୀତ ଓଡ଼ ନ ମାନିଲ ।"

ବାଳ ସ୍ୱଭାବର ଶବ ଉପରେ ମାନବତାର ସମାଧିରେ କୁଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧୂ ଧୂ ହୋଇ ଜଳ ଉଠିଲ । ବରୁ ତବ ମନରୁ ଭାବ ଯେବେ ନାହିଁ । ବାଳ ସ୍ୱଭାବର ବସ୍ତ୍ର ଦାନ ତପଣ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ପୋଡ଼ି ଜଳ ପାଉଁଶ ହୋଇଗଲା । ନୀ, ନୀ ।—

"ନୁହେଁ ବାପ୍, ନୁହେଁ ଏହା ଘର
ଏ ଦେଶ ଉପର ତଳେ, ଏ ଅକଳ୍ପ ମୁକ୍ତ ଶକ୍ତି ।"

ଉପେନ୍ଦ୍ର ସାମଲଙ୍କ ଭାଷାରେ ଲେଖକ ତାକୁ ମରବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ସେ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁର କୁହେଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ସଜାରୁ ଟାଣି ଆଣି ଜୀବନର ଆଲୋକର ମେଲରେ ପୁଣି ଜନ୍ମଦେଇ ଅଗ୍ରସିତ । ତେବେ କାହା ଜଗତ୍ର ଓ ଧନ ଦଉଲତ ନାହିଁ ଚୋ ଜଗ ତା ପାଇଁ ଗଢ଼ିବ ସମାଧି ସ୍ତୁପ । ଜୀବନ୍ତ ଜୀବର ସମ୍ଭବ ସ୍ୱପ୍ନ ମାତ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଗଢ଼ିଲେ ଭୂଷାର ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ପଦାର । ମାର୍ବଲର କୁହୁଡ଼ି, ଦେଶର ସେତୁ 'ଝ୍ରଡ଼ ଅନ୍ତ ବସନ୍ତ' ଏତନର ବୃନ୍ଦ ଜଟଳାନ୍ୟରେ । ବାଳ ସ୍ୱଭାବ ସାହିତ୍ୟ ତାର ନାରୀ ସମ୍ମାନ ଦେଇଛି । ତାରସ୍ୱଭାବ ଅବହେଳାର ପରଭାଗରୁ ତାର ବର୍ଷର ମେଣ୍ଟ ଟୋକାମାଏ ଦୋଷ ସାହିତ୍ୟ ତାକୁ ଦେଖାଇରେ ଅନେକ ଦେଇନାହିଁ । 'ଓଡ଼ର' ମତରେ ଏହା ଔଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜାତିର

ଗୀତା ସ୍ୱୀକାର । ପୁଣ୍ୟମୟ ପ୍ରେରଣା ଦେବାରେ ଏହା ମୂଳଗଠାରୁ ମଧ୍ୟ-
ଅଧିକ । ବାସ୍ତବରେ ତାହା ଠିକ୍ । ଶେଷରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ କଥାରେ
'ଗୀତା ଗ୍ରନ୍ଥପର ଜନ୍ମ ହେଲା ଯଉ·ଜନ୍ମ ହେଲା ତାର ମରଣ ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର
ପ୍ରଚାରପାଇଁ ଯେଉଁ ଅଗ୍ରଣୀ । ତାଙ୍କ ଜୀବନଧାରା ବସ୍ତୁବାଦୀ ପ୍ରଭାବ ପାଇଁ
ଉତ୍କଳୀୟ ଲେଖକ ଲେଖାଯାଇ ନ ପାରିଲେ ଏହାର ସାହିତ୍ୟ ନୂଆ ଭାଗ୍ୟ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଥରେ ଗଢ଼ିଯିବ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ତେଣୁ ଉତ୍କଳର
ଭାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାନା ଦିଗରେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁବାଦୀ ଓ ପ୍ରଗତିବାଦୀ
ଚିନ୍ତାଧାରା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଉତ୍ସ ତାକୁ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ
କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଳରେ ନୂତନ-ସାହିତ୍ୟର ଦରକାର ଥିଲା । ଏ ଯୁଗ
ସଙ୍କଟଯୁଗର ଯୁଗ । ସମସ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୋଧୀ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ଶ୍ରେଣୀହୀନ ସମାଜ ଗଠନ ପଥରେ
ଅଗ୍ରସର କରିବାକୁ ଏ ଯୁଗର ବିଶେଷ ଐତିହାସିକ ଦାୟିତ୍ୱ । ସାହିତ୍ୟ
ଯଦି ଏହି ବିଶେଷ ଦାୟିତ୍ୱର ବାହକ ହୋଇ ନ ପାରେ ତେବେ
ତାହା ଜୀବନ ବହିର୍ଭୂତ ହେବ ଏବଂ Escapist ହୋଇ ପଡ଼ିବ
ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟରୁ ଏହି Escapist Tendency ତାଡ଼ିବା
ଉଦ୍ଧାର କରି ବସ୍ତୁବାଦୀ ବାସ୍ତବ ଧାରାର ବାହକ କରିବା ଦିଗରେ
ଦରକାର ଥିଲା ନବଜ ସାହିତ୍ୟ ।

'ପଞ୍ଚିଶ'ରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ ଗୀତାବଳୀର ଯେଉଁ
ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ମନୋରମ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଛି ।

ତାଙ୍କ ସେହି ସମସ୍ୟାଗତ ଉତ୍ସାହ ମୂଳ ହୋଇଗଲା ପରେ
ଲେଖକଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ସବୁର କ୍ରମେ ବାସ୍ତ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଉତ୍ସାହ
ବା ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀନ ଭାବଧାରା ଓ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇ ଉଠିଛି । 'ଚଉନ୍ଧ'
ପୁସ୍ତିକାରେ ଥିବା କବିତା ସବୁର ପାଠକରେ ତାହା ବେଶ୍
ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ ।

ବାତ୍ସଲ୍ୟର ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଖିଲେ ତେବେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଶୁଷ୍କ ଶୀତ ଶେଷେ
ମାଳତୀ ଶାଖାରେ ଅଙ୍କୁର ଅନ୍ଧାରେ
ମାଧବୀ ପଲ୍ଲବୀ ଦଳ
ପଲ୍ଲବ ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ବସନ୍ତକୁ ଚାହିଁ ବସନ ॥"

କବିତାଠାରୁ ଗୋପାଳ ଓ ବୋଲ ଯେଉଁ କଥା ଅତି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ଭାବରେ ସେଥିପାଇଁ ଅସାଧାରଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସନ୍ତୋଷ ଦେବାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପଞ୍ଚଦଶବର୍ଷ ଶାନ୍ତି ଦାନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ର କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଭାବର ଶିଳ୍ପୀର ମେଣ୍ଟିଲେ ମୁକ୍ତା ଉଦାତ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଉଠିଛି । ଅଧୁନିକ କବିତା ଲେଖକ ମାନଙ୍କର ଉପମା ବର୍ଣ୍ଣନାର ସୃଷ୍ଟି ଦେଖନ୍ତି । ଯଥା—ଶିଶିର ଜଳ, ଶୋଷକ ବୃକ୍ଷ ଫୁଲେ ଦେଖ, ଅନ୍ଧକାରର ସେତୁର ପ୍ରାନ୍ତର ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ସୁପ୍ତମଗ୍ନ ଭାବରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱର, ଶୁଦ୍ଧା, ଉପମା, ଭାଷା ଓ ଛନ୍ଦଯୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଅବହେଳିତ ହୋଇ ଯାଉଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏହ ଲେଖକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ ।

ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ତରୁଣ ଲେଖକଙ୍କ ସଂପର୍କରେ କିଛି କହିବା ଉଚିତ ମନେ କରୁଛି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ରଜନୀକାନ୍ତ ଦାସ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ବହି 'ସଂଘର୍ଷ' । ଭାଷା ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ମୌଳିକତାର ପରିଚୟ ଅଛି ସେଥିରେ ଲେଖକଙ୍କର ମିଳିଥିବ । ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଯେଉଁ ସନ୍ଦେହ ଓ ପ୍ରଶ୍ନ ଅଛି ତା 'ଅଡ଼ୁଥିବ' ହୃଦୟର ଭାବରେ ତାହୁ ରୂପ ଦେଇ ତରୁଣ ରଜନୀକାନ୍ତ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ତୃଷିବଣିତା ଅଗୋ ମଳୟଗିରି !
ମୋହର ବନ୍ଧୁରେ ଏତେ ଅବ
ତୁମେ କାହିଁକେ ଅସତୀ ।

ସମାଜର ବନ୍ଧନ ଅନ୍ୟାୟ ଅନାଗ୍ରହର ସେ କର୍ଷିତ ସ୍ୱରରେ ତେଣେ ଶେଷ ତବ ପ୍ରାଣ ଅଚେତନତାର ବ୍ୟଥାରେ ତାକୁ ନୂଆ ଦେବତାକୁ ସ୍ପର୍ଶରେ । ତାପରେ କିନ୍ତୁ ପୁଣି ଚିନ୍ତା ସମାଜର ନାନା ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ଓ କ୍ରିୟା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏତ ଦେଶଦର୍ଶୀ ହୋଇ ନାହିଁ । ଗଳ୍ପର ଉଦ୍‌ବେଗ ବଢ଼ି ଯାଇଛି ।!

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚ୍ଚି-ଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ତାଙ୍କର 'ନବକାଠିଁ' 'ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱାଧୀନ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ କବିତା ପଢ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ମୌଳିକତା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ହୁଏ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଛନ୍ଦି ସାଧନା ପୁରେ ମଜ୍ଜେ ହୁଏ ସେ ଯେପରି ନିଜ ତାଙ୍କର ଅନେକ କଷ୍ଟ କରିବାର ଥିଲା, ରହିଗଲା । ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟଙ୍କ ଲେଖାର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ନୂତନତ୍ୱ ଏବଂ ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ଉପଯୋଗୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର । ଭାଷା ଉପରେ ଦଖଲ ନ ଥିଲେ ତାହା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ନାହିଁ । ହୁଏ ତ କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଏକ ଅଜଣା ସ୍ୱରର ଲହରୀ ଆସେ । ମାତ୍ର ତାହା ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ଦେବାକୁ ସକ୍ଷମ ନ ହେବାର ଅନୁଭବର ଅଭିଯୋଗ ହୁଏ ।

ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଅଶ୍ଳୀଳତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଷୟରେ ଦପଦ କହିବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ନାହିଁ । ବୈଷ୍ଣବଯୁଗ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରାକ୍-ଯୌବନା ନାୟିକାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଗାଇଛନ୍ତି—

"ଉଚ ଘଟ କୁଚ ବେନୀ,
ହେଲ ଚନ୍ଦ୍ରି ପଲ୍ଲବଜ
ଦେଖି ନାହିଁ ତ ଅବନ
ତା ନମିତ ବେନୀ ।"

ପୂର୍ବତନ କବିତାରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି କେତେକ କହି ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ବେଳେ ବେଳେ କେତେକ

ତରୁଣ ଭାବ ପୋଷଣ ଅପେକ୍ଷା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ବେଶୀ ଅଶ୍ଳୀଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିନୋଦ ନାୟକଙ୍କ 'ସର୍ବସ୍ତୂପ' ଏବଂ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ଦୁଇଟି ବୋମା' ତଥା ଅପରମାନେ ଅଗଣ୍ଟ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଯଥା ଗୋଟିଏ କବିତାର ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । କବିତାଟି ହେଉଛି—

"ଦପଦପ ଚକ୍ରକୁ କରିଁ ଏକୋଠ ତାହାରେ
ନବ ରୂପ ଶିଖା ଉଡ଼ୁ ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ
ତଷ ମଣ୍ଡା ଶୁଷ୍କ ଠିଅ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ଅଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ଅବଲଣ ଚେତ ଏ ମନ୍ଦିରେ
ମୃଷ ଠଗମୂର୍ତ୍ତି
ଶାନ୍ତି ସ୍ନିଗ୍ଧ କ୍ଷୁଧା ସମ ।

ତେଣୁ ଆଜକୁ ଏ ଦଗରେ ଅଧିକ ସଚେତ ଲେଖାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅଦୃଷ୍ଟବେଣୋର ଦାସଙ୍କ 'ନବରୂପ ଦେଖିଲେ ଦେଖ ଭଲ ବଢ଼' ଶିରୋନାମା ଦେବ ଖସି ପ୍ର ଓ ଅଭ୍ର ଟେକେତେବ ଜଡ଼ତା, ପରଶୁରାମ ଦାଶଙ୍କ ବାଞ୍ଛିତ ଧ୍ୱଣୀ, ବୃନ୍ଦାବନ୍ଦାସୀ ଦାଶଙ୍କ ରମଣୀୟ ପଲ୍ଲୀକଣ୍ଠନା ଇତ୍ୟାଦି ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ କବିତାରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ନାହିଁ । ନୈତିକ, ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବୋଦ୍ଦୀପ୍ତ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ ।

Really postwar poetry was born amongst the ruins of the world catastrophe.

Poetry could hardly remain cheerful and inspiring in this atmosphere of general frustrations & disillusionment. କାବ୍ୟିକତା ଶୁଦ୍ଧ ଢୋଳରେ ଅସ୍ଥାନ ବାଡ଼ି ବସିଲା । ତେଣୁ, ନରନାରୀ, ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁ ଧାରା ହୃଦୟରେ ତରୁଣ ପ୍ରାଣ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଫଳରେ

Objectivity in literature gradually decayed with the coming of the post-war poetry. Poetry then came to be the image of the phantasmal shapes and shadows rising and vanishing in the poet's mind. Post-war poetry is much oppressed by psychology and its methods.

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ୱିଧାଗ୍ରସ୍ତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ କବିର ଅନ୍ତଃଚେତନା ମନ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଏ । ସମାଜର ସଂଘାତ ସୁପରିସ୍ଫୁଟ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ମନୋଭାବର ନାନା ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ପରିବେଶର ମଧ୍ୟରେ ନୋଇବାକୁ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ଏଣୁ ନାହିଁ । ନାନା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସଂଘର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ଯେବେଳେ ଗତି କରୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ମାନସିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଅଲଗା । ଆଧୁନିକ କବିତା କେବଳ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରସୂତ ନ ହୋଇ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରସୂତ ହେଉଛି ଏହା କେତେକ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ 'ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଦେଶ' ପୁସ୍ତିକାରେ ଏହି ସତ୍ୟରେ ଲେଖା । ତେଣୁ କବିତା ଯେ ସାମାଜିକ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରସୂତ ଏ କଥା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ହେବ ନାହିଁ । Caudwellଙ୍କ ମତରେ Poetry is a social product' ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମର ଆଧୁନିକ କବିତା ଗତ ଯୁଗର ଏ କେତେବେ ପୁରାତନ ବା ନୂତନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସଂଘର୍ଷ ହେବା ନାହିଁ : କବିତା ମୁକ୍ତ ବାୟୁ' ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ପଟ୍ଟନାୟକ । ତେଣୁ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କବିତା ଲେଖି କବିତାକୁ ମୁକ୍ତ କରିଲେ ସମାଜ ବା ସାହିତ୍ୟର ମୁକ୍ତି ହାସଲ କରିବେ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ଏକ ପ୍ରବହମାନ ସ୍ରୋତ । ପୁରାତନ ବା ଆଧୁନିକ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରବହମାନ ସ୍ରୋତର ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ । ସ୍ରୋତ ନୂଆ ତାହାକୁ ଜୋଗାଇ ନ ଦେଇ କୋଳ ଭରିବା ଉଚିତ ନୁହଁ, ସେହିପରି ପଂକ୍ତିର ବନ୍ଧନ ସ୍ରୋତ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସହାୟକ ହେବା ଏହି ଉଚିତ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଚେତନା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶୃଙ୍ଖଳାବୋଧ ଓ ସଂଯତ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରକାଶ

ଜଗତର ଲୋକଙ୍କ ହି ତାହା କେବଳ ନୈତିକତାରୁ ସମ୍ଭବ । ମାନବର ଅଧମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅତି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । ମାନବଜାତି ଅତି ପଦେ ପଦେ ଅପମାନିତ ଓ ପଦଦଳିତ ହେଉଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଲେଖକ ଲେଖିକା ମାନବ ଅନ୍ତରରେ ସେହି ଧ୍ୱଂସୋନ୍ମୁଖୀ ମାନବତାକୁ ପୁଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ପଥରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହେବା ଉଚିତ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଏହାହିଁ ଏକ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱ ।

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମହାପାତ୍ର, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେସ, କଟକ—୧୯୫୧